

книжка 17/3 1918

Богданов

Дом in Sweet

1918-XXXI.
LETNIK

1. IN 2.
STEVILKA

ARN. 19.

Vsebinska št. 1. in 2.

Članki:

Slike brez okvira (F. S. Finžgar)	1
Med »Glasnikom« in »Zvonom« (dr. Ivan Grafenauer)	5
Hudodelec Janez (Ivan Cankar)	11
O umetniških slogih (Jos. Mantuani)	15
Ivančkov dan (dr. Ivo Šorli)	19
Pogovor s psom (Ivan Dornik)	23
O umetnosti, posebno glasbeni (Marij Kogoj)	26
Sitnosti (Jože Plot)	31
Zadnji upornik (Ivan Pregelj)	33

Pesmi:

Dekliške pesmi (Silvin Sardenko)	10
Balada o dveh ženah (Joža Lovrenčič)	25
Dante Alighieri: La Divina Commedia (prevel in razložil J. D.)	28
Žena padlega vojaka (France Bevk)	40
V vrtu (France Bevk)	40
V rožni uti (France Bevk)	41
Njen god (France Bevk)	41
Rimska satira (Fr. Omerza)	42

Književnost:

M. Murko: Die slawische Philologie in Deutschland (dr. Ivan Grafenauer). — René Bazin — Izidor Cankar: Gruda umira (dr. Ivan Grafenauer). — W. Shakespeare — Vladimir Nazor: Macbeth (Jos. Poljanec). — Marin Bego: Novele (Ivan Mazovec)	43—47
---	-------

Glasba:

Koncert Strozzi (Stanko Premrl). — Balokovičev koncert (Lucijan Škerjanc). — Backhausov koncert (Lucijan Škerjanc). — Koncert Križaj-Ličar (Lucijan Marija Škerjanc). — Trostov koncert (Lucijan Marija Škerjanc). — Dva koncerta češkega kvarteta (Lucijan Marija Škerjanc)	47—49
--	-------

To in ono:

Anton Verovšek (Milan Skrbinšek). — Dr. Krekov spomenik. — Franc Levec (Harambaša). — Madame Kroacija (J. S.). — Rodin (Ivan Dornik). — Obrazilo -ije in -jan v krajnih imenih (Josip Švigelj)	49—54
--	-------

Drobiž:

Novejše napake slovenskega sloga (dr. A. Breznik). — Filozof (Ivo Šorli). — Misli (Ivan Pregelj)	54—56
--	-------

Naše slike:

Iz XIV. slovenske umetnostne razstave. — Breze (Matija Jama). — Semeniški portal (Fran Tratnik). — Koze (Anica Zupanec).	
--	--

DOM IN SVET izhaja vsakega prvega v mesecu (med vojsko šestkrat na leto v dvojnih zvezkih). — Naročnina K 14.—, za dijake K 10.—.

Odgovorni urednik dr. Izidor Cankar, Ljubljana, Marijanišče.
Upravništvo v Ljubljani, Katoliška tiskarna.

Slike brez okvira.

F. S. Finžgar.

Pred mano sta šla dva moža. Noč je bila. Le za silo sem razločil temne obrise upognjenih teles. Od ceste je odmeval truden, drsajoč korak. Tuin-tam sta kaj malega izpregovorila in spet molčala. Vsak stavek je bil pravzaprav vzdih in topa tožba. Na razpotju sta za hip obstala in tedaj je izpregovoril eden za slovo:

»Tako je, Lovrenc, da smo vsi kot klade v gozdu. Pritisnilo nas je in nas upognilo noter do tal. Hodijo po nas in vozijo čez nas, pa niti toliko ne zaječi nihče, kot bi zaječala piškava tepka, če bi jo strlo kolo.«

»Tako daleč smo v teh stiskah,« je povzel tovariš in glas mu je oživel, »da če bi nam jermene rezali s hrbtov, pa bi ne bilo ne solze in ne joku.«

»No,« je povzdignil glas prvi, »ne samo to; kar okličejo naj: jutri vsi na občinski pašnik! In vsi pojdemo in bomo sami razgalili hrbte in ne samo, da ne bo ne solze ne joku, še vprašal ne bo nihče, čemu bi bili jermeni in zakaj iz naših kož.«

»Taki smo! Lahko noč!«

»Lahko noč.«

Na levo in desno sta se ločila in jaz sem gre-doč med njima ponovil: »Taki smo. Lahko noč.« Od mož se ni pa nihče odzval. Morda sem izgovoril tako tiho, da me nista slišala. Toda v meni je ostal njun pogovor in je žalostno brnel, kot bi zvonilo k pogrebu. Torej taka je stiska, da naš človek, ki je dvignil vrišč, kot bi gorelo, če mu je stopila tuja

kokoš na travnik, ki je zaradi stare češplje-mejice najel dva odvetnika in se pulil s sosedom za črvivo deblo, kot bi se šlo za vso njegovo zemljo — da ta naš človek sedaj jeclja, ko nima besede, da v tla gleda, ko nima več solz, da bi jokal, in ga je zato sram.

Od tistega večera razumem, zakaj hodim v temi po celo uro v sobi gorindoli — in zakaj se moje misli sučejo v mračnem kolobaru in jim je konec začetek in začetek konec in med njima praznina. Razumem, zakaj tisti, ki nimajo nič jesti, od lakote žive in oni, ki še jedo, od jedi hujšajo. Razumem, zakaj zapije siromak zadnje krone, in umem, kako je mogoče sedem mrzlih ur mirno prečepeti na tlaku, da osmo uro pride domov brez kruha za otroke.

Razumem, zakaj pišejo pisatelji uganke in pravljice, zakaj sanje in kronike, kot bi bila krog nas sama votla praznota, po kateri tipa srce in ne najde v njej ni kapljice živega soka, kot umirajoča riba na vročem pesku, ki misli, da ni trohice vode več na svetu, pa za ped od nje toči reka šumeče valove po strugi. Otroci smo postali in jecljamo, ko v silni bolečini nič več ne ločimo, ali nas peče ali nas zebe. Peresa čakajo ure, ko preneha bolečina vsaj toliko, da bo srce razločilo, ali je ogenj ali je led, in takrat šele bodo srca mogla izpregovoriti moško besedo, ki bo, dasi okrvavljena, vendar beseda mož in ne več jecljanje otrok.

I.

Mrak se je delal, ko so Stiskarjevi otroci zavriskali veselja in stekli po brežini materi naproti: Štine, Štefan, Hanca in Francek. Edina Žefka je obstala na pragu, se spet vrnila k ognjišču in pristavila lonec krompirja k ognju. Ko ni bilo matere, je ona, dvanajstletna, kuhala.

Mati Marinka je bila vsa cvetoča v obraz. Hudoben človek bi ji prisodil, da se je napila vina v mestu. Pa se ga ni. Štine je vzel materi cekar iz rok, Hanca je segla po zavitku, Francek je prijel za dežnik in si ga natovoril na rame.

»Mama, kaj je v cekarju?«

»Ne glej vanj, Štine!«

»Pa v zavitku?«

»Ne bodi nepočakana!«

»Ali ste ata kaj videli?«

»Kako si neumen, Francek! Ali misliš, da je vojska kar tamle,« je učil najmlajšega Štine.

Žefka je stala na pragu.

»Krompir že vre. Ali bomo še kaj drugega jedli?«

»Boste; saj sem prinesla s seboj.«

Nato so šli v hišo in prižgali luč. Mati je zložila vse lepo na mizo, strogo naročila, da se nihče ne dotakne ne cekarja ne zavitka, in se je šla preoblačiti.

Otroci so klečali na klopi, drobne bradice podpirali s komolci in težko krotili želje.

Ko je mati prišla iz kamre, je začela jemati iz cekarja: vsakemu po dva piškota, za vsakega po pet bonbončkov, nato zavitke cikoriije, vrečico soli, lonček loja, sladkor in pet novih žlic in za Štinetu novo skodelico.

Nato je začela odvijati sveženj.

»Pokličiči Žefko!«

Štefan je urno stopil k vratom in zaklical v kuhinjo.

»Glej, Žefka, ko si pridna!«

Dvignila je rdečepikasto bluzo proti luči.

»Jej - jej - jej!« so se začudili otroci. Samo Hanca je molčala.

Mati je nato razvila iz šumečega papirja lepo ruto.

»Ta je pa tvoja, Hanca!«

Tedaj se je tudi Hanca začudila in hitro segla po njej.

In ko so dobili še Štine hlačke, Francek čevljičke in Štefan kapo, je šla mati po večerjo.

Ko je bila po večerji miza pospravljena, je sedla mati k mizi med otroke, segla v nedrije in potegnila iz njega kuverto. Previdno jo je odpirala.

Otroci so molčali in z razprostrtimi očmi čakali, kaj se prikaže iz omota.

Mati je razgrnila na sredo mize stotak,

»Ali ga vidite? Za sto kron je.«

»U - juj!« so se zavzeli otroci. Francek je iztegnil po njem roko, da bi ga potipal. Toda Štine ga je krcnil: »Pusti.«

Vsi so molčali, oči so se pasle na novem bankovcu, ki je še ves lepel od tiskarskega črnila. Materine oči so se iskriale in rdečica ji je plula v lice.

Za nekaj časa je odmotala mati spet še drugi stotak in ga položila k prvemu.

»Ali ga vidite?«

In spet otročji: »U - ujuj!«

In še je mati razgrnila poleg teh dveh nekaj desetakov in več čisto novih dvekronskih papirjev.

Družinica je molčala in gledala bogastvo, kakor ga še ni bilo pod to revno streho, kamor se je po trimesečnem čakanju na podporo hipoma vsulo na mizo. Otroci so nezavestno občutili srečo, ki je žarela iz oči matere. V materi pa je rastla samozavest in tisti pogum, ki je po moževem odhodu ginil od dne do dne, se prevrgel v strah in grozno ponižanje, ko je hodila k premožni sosedki prositi po pet kron na posodo, teden za tednom.

Sredi tega slovesnega molka je potrkal nekdo na vrata. Vsi so planili. Mati je pograbila denar, zbežala z njim v kamro in ga vtaknila v posteljo pod plevnico. Zunaj je trkalo silneje. Francek je zlezal za peč, za njim Štefan. Strmo sta gledala za vrata, ko je odšla mati z Žefko in Štinetom v vežo.

»Kdo je?«

»I tak odprite no!«

»Jejhata, Vencel je!« izpregovori Žefka.

»Ali si ti?« je vprašala mati in držala za ključ.

»Kako ste čudni,« je bil glas od zunaj in roka je nestrpno pokljukala na vrata.

Mati je odprla.

V vežo je stopil petnajstletni, najstarejši sin, Vencel.

»Ali ste vsi gluhi?« je rekel zadirčno sin.

»Za božjo voljo, kaj te je prineslo tako pozno?«

Vencel je sedel malomarno k peči, nekoliko pomolčal, odsunil z nogo zajca, ki je gledal izpod klopi, nato pa povedal:

»Ušel sem. Teга dedca že ne bom več služil.«

»Kaj pa je prišlo med vaju?« je rahlo vprašala mati.

»Tolikanj je siten, da ga ni prenašati. Najrajši bi imel, da bi se človek pretrgal od dela. O, saj se ne bom.«

»Prav imaš. Saj se ti tudi ni treba — sedaj, ko imamo podporo.«

Mati je segla pod plevnico in pokazala sinu bankovce.

»Viž jih! Bi se pa pobijal za tistih par kron pri kmetu. Ni treba. Saj je doma tudi dosti dela. Za kozo je treba stelje, jeseni bomo krompir kopal in sama se tudi ne bom gnala za žive in mrtve. Ali si kaj lačen? — Ná, piškot!«

Otroci so pospali, Vencel je kadil cigarete in opisoval materi trpljenje pri kmetu.

In tisti večer je bil prvi, da so poplegli in niso nič molili za očeta na vojski.

* * *

»Kaj ti je, Jamnik, da si tako nabrskan?« je nagovoril Osredkar kmeta s hribov, ko je imel postrani klobuk, dasi ni prišel iz krčme.

»E, tale preklicana podpora — je sama potuha, nič drugega.«

»Praviš ti iz nevoščljivosti, ki je nimaš.«

»Bog me varuj pred njo. Tri sinove imam notri, pa ne prosim.«

»Seveda ne, ko imate vsega preveč.«

»Nič nam ne manjka, pa bi drugim tudi toliko ne, če bi tako vlekli kot mi.«

»Pa naj vlečejo tile bajtarji in gostači, če imajo kje prijeti. Jamnik, ti si krivičen.«

»Nisem. Glej, pastirja iščem za ovce. Toliko je takih pokavcev, da se ti pod nogami valjajo. Misliš, da gre kdo. Nihče. Naj le bodo lačni. Vidiš, to je podpora — potuha, in še rečem, da je.«

»In jaz ti še rečem, da si krivičen. Povej mi, kaj naj počno te gostaške matere z malimi otroki? Le veruj, podpora je nedolžna. Potuha je vojska. Vsi smo v ranah, ne samo tisti na fronti. Vsem se nam izpuščajo same črne bule in uljesa, mi jih pa hinavsko obvezujemo z belimi krpami. Le sebe pogledajmo! Ali smo bili kdaj tako trdosrčni kot sedaj? Naj le pride taka revica in za pet ran prosi par litrov pšena, 'Ga ni in ga ni pri hiši. Vse so nam pobrali.' Tako jo odpravljajo od Poncija do Pilata. Če pa pride človek iz mesta in postavi na mizo petroleja, kave, sladkorja in nazadnje razgrne še debelo listnico — potem se pa takoj dobi še vsega nekaj. Mi odiramo gospodo, gospoda pa nas — sama uljesa, sami gnojni turovi.«

Jamnik si je popravil klobuk, dolgo molčal, potem pa počasi in važno rekel: »Jezem sem bil. Saj me je sram.«

»Ko bi te ne poznal, bi ti ne bil pridigoval, prijatelj!«

Moža sta šla nato zamišljena dalje. Na ovinku pred njima se je pokazal sključen vojak. Težke noge je vlekel počasi za sabo.

»Stiskar, ti si!« se je začudil Osredkar, ko sta ga došla.

Vojak se je ozrl, kot bi se prebudil iz drema-vice, in veselje mu je prešinilo lice.

»Ali na dopust?« je vprašal Jamnik.

»Menda za vedno. Kar nas je nad petdeset, so nas odpustili. Kaj pa naj počno z nami.«

»Medel si,« ga je opozoril Osredkar.

»Nič nisem kaj trden.«

Stiskar je suho zakašljajal. Nato so se ločili. Stiskar je šel navkreber proti domu, moža dalje po cesti. Jamnik se je ozrl za Stiskarjem in poltiho omenil Osredkarju:

»Srečen bo, če jo izvozi, tako je slab.«

Stiskar je počasi lezel po klancu. Srce mu je vztrepetavalo v velikem nemiru, čim bliže je bil doma. Zdelo se mu je, da se mu je nasmihala vsaka veja, ki je visela na pot, da so ga pozdravljale krive korenine, ki so ogoljene gledale iz tal. Vso pot se je pogovarjal z otroki in šepetal njih imena. Težko je hropel in vendar so mu bile noge čezdalje lažje, čim bliže je bil doma.

Doma so sedeli vsi krog mize. Mati je krpala oblekco, Štine je pisal nalogo, Francek ga je gledal, Žefka in Hanca sta lupili krompir.

Tedaj je tiho odprl vrata oče in je stopil prednje. Materi je odpadlo šivanje iz rok, otroci so skočili krog njega in se oklepali njegovih nog in ga lovili za roke. Stiskar je imel vse rosne oči, da so mu kot v meglenih kolobarjih plesale pred očmi otroške glavice in jih ni vedel poklicati po imenu.

Zadnja je vstala mati izza mize in segla možu v roke:

»Kaj, da nisi nič pisal?« je izpregovorila.

Mož si je otrl solzne oči, sedel na klop in vzdihnil.

»Da sem le zopet doma, kaj bi pisaril.«

Dvignil je Francka na koleno in ga tesno stiskal k sebi.

»Ali si lačen?« ga je vprašala žena in mu plašno gledala v blede, suho lice.

»Ah, lačen; seveda sem.«

»Nič nimamo kruha; ne veš, kako je hudo sedaj.«

Mož je molčal in ujčkal Francka. Mati je pomignila Žefki in sta naglo odšli.

»Ná, dve kroni! Brž steci h Korenovim in prosi, naj ti prodajo kruha. Za ata, reci, ki so prišli od vojakov. Jaz grem pa po mleka k Borštnarju.«

Žefka je zaprosila Korenko kruha in ji molila kroni.

»Pri nas ga ne prodajamo.«

»Za ata, lepo prosim.«

»Saj ga ni doma. Čemu lažeš?«

»Doma je, sedajle je prišel z vojske in je lačen.«

Korenka je srepo pogledala Žefko. Ko je videla, da gre otroku na jok in da ni laži v njeni prošnji, je šla v čumnato in ji odrezala kos kruha.

»Ná, za ata, da veš. Ampak zanaprej mi ne hodi ponj!«

Žefka je ponujala kroni, Korenka se je pa naglo okrenila in šla na pod: »Le spravi, nočem.«

Žefka je zavila kruh v predpasnik in tekla proti domu.

Mati se je oglasila pri Borštnarici.

»Daj mi, soseda, lonček mleka. On je prišel in nimam kaj, da bi mu dala.«

»Tam-le so, poglej jih! Tiste-le prosil!« je pokazala Borštnarica za komisijo, ki je zbirala in terjala mleko od hiše do hiše ter uprav odhajala. Jezna je premetavala pomijnike ter mešala rezanico, da je letela čez robove.

»To je vendar od sile, kot je sedaj. Vse je nad kmetom. Kmet vleci in garaj noč in dan, potem ti pa pulijo izpred ust, kar si s silo prikopal iz zemlje. Lepa je ta. Po mestih se sprehajajo židane gospodične brez dela, tukaj ležite berači, da vas kosti bole od lenobe — potem pa vsi: Kmet, daj, daj, daj! Kako pa!«

»Mina, saj veš, da te nisem nadlegovala. Saj ne prosim zase, za moža. Ne bodi taka. Kaj morem jaz komisiji!«

»Daj sem,« je zarežala Borštnarica in segla po lončku. »Vidiš, svoj delež sem ti dala. Ampak nikoli več ne hodi ponj. Še za dom ga ne bo poslej!«

»Ná,« ji je ponujala desetice.

Borštnarica pa ni vzela. Pograbila je pomijnik in ga treščila jezna v jasli, toliko, da se ni razsul.

Stiskar je večerjal. Lice mu je rdelo. Ko je dojedel, je ves vesel vzdihnil: »Dve leti že nisem tako dobro večerjal.«

Žena ga je nemo gledala čez mizo. Tudi mož je zrl vanjo in opazil, da so ji oči vse rosne in da se te grenke rose nabira čezdalje več v očeh, dokler se ji niso ulile solze.

»Kaj ti je, za božjo voljo?« je vprašal mož v skrbeh.

»Praviš, da nisi že dve leti tako dobro večerjal. In jaz jokam, ko vem, da zlepa spet ne boš tako. Ti ne veš, kakšno je sedaj.«

Žena si je zakrila obraz in ihtela.

»Ne bodi tako obupljiva. Da smo le zopet skupaj. Ali vam je bilo kaj sile poprej?«

»Podpore ne bo več.«

»Kaj sem pa jaz? Da se le nekoliko odpočijem, potem, boš že videla.«

Mož je iztegnil roke, ki so vse koščene in suhe pogledale izza rokavov. Ustrašil se jih je sam in jih naglo skril.

»Ti revež, ti,« je vzdihnila ona in vnovič so jo posilile solze.

»Nič nisem revež. Takoj jutri grem kosit. Na kmetih je dosti dela, in če bomo delali, bomo tudi jedli.«

»Aha, boš jedel. Ko bi ti vedel, kako so sprejele ženske danes mene in Žefko za to bore kapljo mleka in za ta drobec kruha, bi ti bilo stokrat žal, da nisi ostal na fronti. Revež ne dobi danes ničesar. Ljudje so hujši od zverine.«

»Bo že kako,« je rekel mož in šel pred hišo, od koder se je še videla zarja zahajajočega solnca.

Drugi dan je šla žena navsezgodaj k županu prosit moke za moža.

»Mi je prav žal, tudi praška je nima več aprovizacija.«

»Ljubi Bog, kako bomo živeli? On je prišel domov ves prestradan in nimam kaj skuhati. Lepo Vas prosim, preložite mi.«

»Veš kaj, takole narediva. Reci mu, naj pride k meni kosit, jaz ti pa dam hlebec kruha in še moke povrhu.«

»Če bo mogel.«

»Ali je bolan?«

»Slab je.«

»Morda se ti pa le preveč smili. Tebi se vsi smilijo.«

»To ni res. Tudi pri nas vlečemo in je dela dovolj.«

»No, no, Marinka, saj se poznamo. Ali nisem prosil fanta pred cerkvijo: ‚Pridi krompir kopat in pobirat. Plačam ti v blagu.‘ Posmejal se mi je in rekel: ‚Grem rajši kostanj klatit‘. K nam mu ni dišalo, ki čakamo dne na polju in si pošteno pljunimo na roke. Tako je, Marinka!«

»Pa mi dajte hleb in moko!«

Župan je ukazal ženi, da ji je izročila, kar je obljubil.

Stiskar je že stal pred hišo, ko se je vrnila.

»Župan te prosi za kosca, če hočeš. S kruhom in moko bo plačal.«

»Poglej, pa praviš, da ne bo jesti. Precej grem in za jutri še Venclja ponudim. Naj se le vadi.«

»Saj ne boš mogel.«

»Kdo pravi, da ne?«

Stiskar si je kar pripasal oselnik, zadel koso in odšel.

Zvečer je prišel truden in ubit, da je komaj gibal, pa se je tolažil: »Danes me je zdelalo, ker nisem vajen, a jutri bo že bolje.«

Takoj je legel, toda od truda ni mogel spati. Zjutraj je vstal zarana in spet odšel. Toda opoldne je pridrsal domov in se zgrudil na klop.

»Ne gre. Tudi župan mi je branil. ‚En teden počij,‘ je rekel, ‚potem kar pridi. Dela je dovolj.‘«

Potekel je teden, potekla sta dva, toda Stiskar si ni upal na težko delo. Ponudil se je v tovarni, kjer je dobil službo nočnega čuvaja in plačo po tri krone na dan.

»Od sile je to,« se je jezil župan. »Edino kmetu ne mara nihče delati. Hrano bi bil imel sam in družina, toda noče. Naj le poskuša s temi kronicami!«

* * *

Ženske so šle po podporo, Stiskarici je bila odpovedana. V tistem trenutku se je šele zavedela, kaj se je zgodilo. Kot bi se ji bile oči odprle, je naenkrat zagledala, kako so otrokom lica bledela, kako so rokavci ohlapno viseli na shujšanih rokah.

Kadar je mati preoblačila Francku srajčko, je jokala, ko je morala gledati, kako drobne koščice tišče skozi kožo. Francek je vprašal mater: »Zakaj jokate?« Mati ni nič odgovorila in je še bridkeje zajokala. In zajokal je še otrok — — —

Danes Francek ne joka več. Poslovil se je in je šel v nebesa. Tudi mati ne joka, ko stoji v kuhinji ob prazni omari in premišlja, kako bi za silo pripravila južino. Oče čuva tovarno in hodi kot senca ter živi nem in zamišljen z družino vred od lakote.

(Dalje.)

Med „Glasnikom“ in „Zvonom“.

Anton Janežiču v spomin. — Dr. Ivan Grafenauer.

Leto 1868. — letos bo tega pravkar petdeset let — je bilo za Antona Janežiča leto žalosti in skrbi. Najljubši literarni podjetji njegovi, »Glasnik« in »Cvetje«, sta se mu zrušili v tem letu v prah. A prav ob teh nezgodah, v večerni zarji svojega življenja, se je pokazal ta veliki duh v slabotnem telesu še enkrat v vsej svoji lepoti in velikosti, ko je na razvalinah svojega življenjskega dela začel polagati temelje, na katerih se je zgradilo potem poslopje nove književnosti slovenske.

Kar je rekel Stritar o Prešernu na koncu svoje epohalne razprave v »Klasju« (1866), lahko rečemo tudi o Janežiču: »Ko bi se sklicali narodi pred sodnji stol, naj se izkažejo, kako so gospodarili z izročeni talenti, kako se je vsak po svoje udeležil vesoljne človeške omike: smela bi se slovenska Koroška, pastorka slovenskih pokrajin, brez strahu pokazati s tem, kar je storil za slovensko kulturo Anton Janežič.« Bil je pri vsej svoji skromnosti in ponižnosti eden največjih organizatorjev našega kulturnega dela in je bil središče slovenskega slovstvenega življenja celo desetletje. Leta 1858. je osnoval »Slovenski Glasnik«, leta 1860. je v zvezi z Einspielerjem preosnoval hirajoče društvo sv. Mohorja v cerkveno bratovščino, »družbo«, ki se je začela razcvitati in rasti, da je bila radost, leta 1861. pa je ustanovil »Cvetje iz domačih in tujih logov«. Vse to po jasnem načrtu! »Glasnik« je bil lepo-

slovno-znanstveni list, namenjen izobražencem in doraščajoči izobraženi mladini. Ker pa je mogel prinašati le manj obsežne spise, ga je izpopolnjevalo »Cvetje«, v katerem so izhajala obširnejša literarna dela in prevodi iz svetovnega slovstva.¹ »Koledar« z »Večernicami« Mohorjeve družbe pa je postal pod Janežičevim uredništvom nekak »Glasnik« s »Cvetjem« za preprosto ljudstvo.

Leta 1868. pa sta »Glasnik« in »Cvetje« nagloma prenehala. Kriv je bil boj za pravičnost in za resnico v našem slovstvu, kritika. Že leta 1858./59. se je boril »Glasnik« ramo ob rami z Levstikom za svobodo kritike proti Hitzingerju in Bleiweisu, a ob tem toliko da »Glasnik« ni poginil; odtlej se je Janežič najrajši ognil kritiki, če je bilo treba reči kako besedo, ki kranjskim veljakom okrog »Novic« in »Zgodnje Danice« ne bi bila všeč. A prihajal je čas tudi za tako kritiko, resno, strogo in pravično na vse strani. Vedno glasneje se je oglašala od l. 1865. ta zahteva tudi v »Glasniku« in leta 1868. ji je odprl Janežič v »Glasniku« okna in vrata. Prišel je glasoviti Stritarjev obračun z Bleiweisovo in Jeranovo slovstveno strujo, naj-

¹ Izšel je v njem prvi slovenski roman (Jurčičev »Deseti brat«), prevod Schillerjeve Marije Stuart, Viljema Tella, Sofoklejevega Ajanta, Pellikovega Tomaža Moora, Vergilijeve Georgikone, Platonove Apologije in Kritona, Ksenofontovih Memorabilij i. dr.

prej radi Prešerna, ki so ga obsojali, nato radi Koseskega, ki so ga — klasika slovenskega, vzvišenega nad Prešernom — obožavali. Res je moral »Glasnik« nato (1. junija 1868) leči v grob — zmanjkalo je plačujočih naročnikov — a padel je kot junak, vedoč, da drugi stopijo v nastalo vrzel.

Isto leto je prenehalo tudi »Cvetje«. Tudi to poglavje nam govori o kritiki — o kritiki med prijatelji, odkritosrčno pravični, ki rada priznava vrline, a ne prizanaša napaki, tudi ne prijateljevi napaki.

»Cvetje« je prenehalo sredi nedovršenega romana Jurčičevega »Cvet in sad«, in sicer se je zgodila stvar takole: Dne 15. aprila 1867 je prinesel »Glasnik« tretje poglavje tega romana, »Žagar«, s pripombo, da »ga je spisal naš sloveči pripovedovalec g. J. Jurčič za »Cvetje iz domačih in tujih logov«; obsegal bode okoli 18 tiskanih pol.«¹ Dasi je imel Janežič že s prejšnjimi zvezki slabe izkušnje — »podpora je bila v obče le skopa, da včasih še tiskarina ni bila plačana, ker je bila žalibog nekatera naročnina zaostala« —, je sklenil vendar, da nadaljuje zbirko in prične s »Cvetom in sadom« novo šestko² »Cvetja«. Zdelo se mu je prevelika škoda, da bi taka povest kot je »Cvet in sad« ne mogla iziti, »ker se sl. Matica sploh le z znanstvenim slovstvom pečá in ker tudi »Klasje«³ le slabo napreduje.« Pozval je Slovence, ki jim »je mar za razvoj naše lepoznanke književnosti, naj mu ne odrečejo svoje podpore.«⁴

Ko je napisal ta poziv, je moral imeti Janežič ves rokopis romana že v rokah, drugače se ne bi bil lotil nove »šestke«.⁵ A šlo je počasneje nego si je Janežič želel. Do 1. junija se je oglasilo šele 28 naročnikov ter ljubljanski bogoslovci in goriški gimnazijci,⁶ treba je bilo čakati do jeseni, ko se je obrnil Janežič 1. oktobra vnovič na slovensko občinstvo: »Brez dovoljne in redne podpore »Cvetje« ne more izhajati.«⁷ Odziva je našel v prvi vrsti med mladino, dijaki in bogoslovci, ki

so si naročili blizu 400 iztisov. Dne 15. novembra 1867 se je prvi snopič (34. cele zbirke) že tiskal,¹ v prvi polovici decembra je izšel,² v drugi polovici pa se razposlal;³ za februar 1868 je obljubil Janežič drugi sešitek (35. cele zbirke).⁴ Tretji pa že ni mogel več redno iziti, ker naročnina za razposlane sešitke ni dohajala dovolj hitro, Janežič ga je obljubil za maj,⁵ a ko je 1. junija 1868 prišla poslednja številka »Slovenskega Glasnika«, tega snopiča še ni bilo. Krivi pa niso bili le prepočasni naročniki, ampak — pisatelj romana »Cvet in sad« — J o s i p J u r č i č sam. O tem nam pripoveduje Janežičevo »Oznaniło za stran Cvetja«:⁶ Ker nam gosp. pisatelj še ni poslal nadaljevanja romana »Cvet in sad«, ki ga ima v predelavi,⁷ ni še bilo mogoče 36. snopiča na svitlo dati. Kakor hitro nam pride rokopis, prične se brž nadaljevati. Upamo, da se to v kratkem zgodi.«

Jurčič je zahteval torej rokopis nazaj, v kolikor še ni bil natisnjen (10 pol), in začel ta drugi del romana predelavati. Kako to, da z romanom, ki ga je že dovršil in ki se je celo že tiskal, zdaj ni bil več zadovoljen, da je rajši prekinil izdajanje, kot da bi ga dal objaviti v prvotni obliki?

Odgovor na to sta nam pismi, kateri je pisal Fr. Levstik 7. in 27. februarja 1868 prijatelju Jurčiču na Dunaj in ki sta nam znani iz lanskega »Ljubljanskega Zvona« (1917, str. 40—47). Prvo pismo je obširna, odkritosrčna kritika Jurčičevega romana »Deseti brat«. Levstik je hvalil, kar je hvalevrednega, in tega je bilo dosti, a odločno je opozoril prijatelja tudi na napake, ki kazijo njegov roman: da je ljubavna zgodba preveč konvencionalna in radi premladega junaka malo verjetna, premalo realna, da je kmetško življenje narisano preveč enostransko, skoro zgolj groteskno-humoristično, premalo z resne plati. Povod, da mu je poslal to kritiko, ki bi jo bil tačas le težko kje mogel objaviti,⁸ je bil pač prvi sešitek novega Jurčičevega romana, ki je imel v bistvu na sebi prav iste napake kot »Deseti brat«.

¹ Slovenski Glasnik, X. tečaj (1867), str. 115, op.

² Cvetje je izhajalo v šestkah, t. j. v serijah po šest sešitkov v obsegu petih pol.

³ »Klasje z domačega polja. Zbirka najboljših del slovenskih pisateljev z dodanimi kritičnimi uvodi, življenjepisnimi črticami in kamnotisnimi podobami. Nabrala in izdala Jož. Jurčič in Jož. Stritar.« Izšel je samo en zvezek. Pesmi Franceta Prešerna s pesnikovo podobo, z njegovim životopisom in estetično-kritičnim uvodom. Izdala Jož. Jurčič in Jož. Stritar. V Ljubljani 1866.

⁴ Slovenski Glasnik, X. tečaj (1867), str. 127, 128.

⁵ Tudi obsega ne bi bil mogel napovedati tako točno.

⁶ Slovenski Glasnik, X. tečaj (1867), str. 208.

⁷ Slovenski Glasnik, X. tečaj (1867), str. 304.

¹ Slovenski Glasnik, X. tečaj (1867), str. 352.

² Slovenski Glasnik, X. tečaj (1867), str. 368, 384.

³ Slovenski Glasnik, XI. tečaj (1868), str. 40.

⁴ Ibid.

⁵ Slovenski Glasnik, XI. tečaj (1868), str. 160.

⁶ Slovenski Glasnik, XI. tečaj (1868), str. 235.

⁷ Podčrtal sem jaz.

⁸ Da ta kritika ni mogla tedaj iziti v »Slov. Glasniku«, kakor že l. 1858. Levstikova kritika Cegnarjevega »Pegama in Lambergarja« ne (Levstikovi Zbrani spisi, IV., str. 1—20, prim. pravtam, str. 305), nam govori o problemu, ki ga slovenska kritika tudi danes še ni povoljno rešila, problem nepristranskega presojanja pripadnikov lastne struje, lastnih sotrudnikov!

Jurčič je bil v prvem hipu užaljen — o tem priča drugo Levstikovo pismo —, a je kmalu izprevidel, da ima Levstik prav. Prosil je za rokopis in ga pričel predelavati. To se je zgodilo marca ali aprila 1868; v aprilski številki namreč preneha v »Glasniku« nedokončana povest Jurčičeva »Doktor Karbonarius«, »ker nam g. pisatelj žalibog še ni poslal konca do današnjega dne,« kakor se pritožuje Janežič v poslednji »Glasnikovi« številki.¹ Važnejše in nujnejše delo ob romanu mu ni pustilo, da bi tratil čas z majhno zgodovinsko povestjo. Ker pa se »Cvet in sad« pač ni več dal bistveno izpremeniti, da bi potem odgovarjal Levstikovim stroгим zahtevam, je izgubil Jurčič do njega vse veselje. Hotel je pokazati Levstiku, da zna slikati kmete tudi drugače kot v »Desetem bratu« in v »Cvetu in sadu«, začel je pisati »Sosedovega sina«, najboljšo svojo povest, verno sliko kmetijskih ljudi in selskega življenja na Dolenjskem. »Cvet in sad« je ostal torzo, ki ga je Jurčič šele po desetih letih za silo dovršil, »Cvetje« pa je prenehalo.

Katastrofa Janežičevih literarnih podjetij je silno pretresla vse tiste Slovence, ki jim je bil pri srcu napredek naše kulture. Že 9. junija 1868 se je oglasil v »Slovenskem Narodu« dopisnik »od Savine« in rotil slovensko inteligenco, naj skrbi za to, da se »Slovenski Glasnik« vzdrži: »Slovenski Glasnik je bil odprt vsakemu pisatelju in vredovan s taktom, ki je posebna lastnost Janežičeva — tega izvrstnega moža, kateri je v desetih letih bolje pospeševal slovensko slovstvo, kakor marsiktero društvo.² Takega moža bi moral podpirati ves slovenski narod, ker ni najti hitro drugega, kateri bi imel tako izvrstno estetično izobraženost in dober okus in modro previdnost.« Kje naj zdaj pesniki in pisatelji objavljajo svoje spise!? »V Ljubljani mislijo in govore, ‚saj je Matica za to.‘« A Letopis ne bo mogel vsega nadomestiti. Izobraženci, duhovniki in posvetni, in dijaki (naj puste rajši smotke!) naj torej pomagajo, da bo Glasnik lahko zopet izhajal! Sramota je za slovensko inteligenco, da ima preprosto ljudstvo Mohorjevo družbo z 10.000 udi, izobraženci pa niti Glasnika ne morejo vzdržati, dasi bi bilo 500 naročnikov dovolj.³

Janežič pa ni tožil, ampak snoval načrte in delal. »Slovenski Glasnik«, oziroma list, ki bi stopil na njegovo mesto, naj bi bil strogo literaren list, znanost naj vzame v svoje okrilje »Matica Slovenska«, ki dozdej še

nikoli ni kazala posebnega spoštovanja pred leposlovjem, naj osnuje list za znanost, v zvezi z Mohorjevo družbo pa je hotel sam ustanoviti nov leposloven in poučen list za ljudstvo in doraščajočo mladino, da bi tako na drugo stran razbremenil pravi književni list. Ta načrt izkušenega organizatorja Janežiča je bil naravnost izboren; praktična je bila pred vsem delitev dela med strogo literarnim listom in leposlovnopoučnim listom za ljudstvo, vsega uvaževanja vredna tudi v naših dneh, ko leposlovnega lista za ljudstvo — nimamo.

Najprej je skrbel Janežič za literarni list. Čutil je, da je prišel čas za novi rod, ki je že zadnja leta, nazadnje pod Stritarjevim vodstvom, tako krepko nastopal v »Slovenskem Glasniku«. Z zdravim instinktom je začutil v Stritarju pravega moža, spretnega organizatorja, saj je bil s svojim literarnim društvom že l. 1868. nekak sourednik »Slov. Glasnika«; na Dunaju je bil tudi dovolj oddaljen od nezdravega političnega in družabnega ozračja na Kranjskem. Kot sourednika mu je hotel dati na stran Jurčiča, najplodovitejšega in najslavnejšega leposlovnega pisatelja svojega časa,¹ da bi imel novi književni list trdno stalno oporo.²

Zdi se, da je mislil na to že prej, preden je prenehal »Slovenski Glasnik«, in sicer se jima je hotel umakniti o Novem letu 1869. Kmalu po 10. juniju 1868 je pisal Jurčič o tej zadevi Levstiku z Dunaja v Ljubljano kot o trdno domenjenem dejstvu: »Koseskega bomo žagali drugo leto, ko bova sè Stritarjem svoj časopis imela.«³

Zdaj pa, ko je »Glasnik« prenehal, je začel Janežič z vso silo nagovarjati Stritarja, ki je bival tačas v Vöslau-u, naj ne čakata z novim listom prihodnjega leta, ampak naj prevzameta takoj nadaljnje izdajanje »Slovenskega Glasnika«. Stritar se je hotel dogovoriti o tem z Jurčičem in mu je pisal na Dunaj. A Jurčič je bil medtem odšel z

¹ Stritar sam do tedaj še ni priobčil nobenega pripovednega spisa; znan je bil le kot estetik in kritik, nekoliko tudi kot pesnik.

² Dr. A. Žigon, Časopis za zgodovino in narodopisje (ČZN), IV. (1907), 153 nasl.

³ Dr. A. Žigon, ČZN., IV. (1907), str. 124. — Pismo je pisano kmalu po 10. juniju 1868, ker se omenja v njem naznanilo »Mladike«, ki je izšlo tega dne v »Novicah«. Jurčič omenja v njem tudi, da se je Cigale nasproti Stritarju popolnoma podal (radi replike v »Glasniku« [1. VI. 1868] na Cigaletov članek v »Novicah« [15. IV. 1868] proti Stritarjevi prvi kritiki o »Mazeppi« [1. IV. 1868]). Hkrati mu pošilja nekaj nadaljevanja »Sosedovega sina« za »Mladiko«, ki se je tiskala tačas v Ljubljani,

¹ Slovenski Glasnik, XI. tečaj (1868), str. 236.

² Dopisnik misli v prvi vrsti na Matico Slovensko.

³ Slovenski Narod, I. l., št. 29.

Dunaja in odgovora ni bilo.¹ Zato je prosil Levstika 26. junija 1868: »... če ga vidiš kje, reci mu, naj mi piše vsaj, kje je.«²

A Stritar je moral Janežiču ugodno odgovoriti, še preden je doznal neljubo dejstvo, da je Jurčič odšel z Dunaja, prepričan, da bo tudi on pritrdil. Zakaj »Slov. Narod« je prinesel že 23. junija sledeče obvestilo uredništva »Slov. Glasnika« z dne 19. junija 1868: »Z veseljem moremo danes vsem Slovencem naznaniti, da slovenski beletrističnik, naj mu bode ime 'Glasnik' ali kako drugače, v kratkem času zopet oživi in sicer po zmogljivi roki vredovan, nego je bila naša. Naj mu priteko vsi domorodci v prav obilnem številu na pomoč.«

Kmalu pa se je Stritar začel obotavljati. Dne 12. julija 1868 je pisal Levstiku: »Če hoče kaj iz mene biti, moram koncentrirati svoje moči — predmetov in planov imam polno glávo (vmes tudi poštenih) takó da jih ne zvršim vsih, če živim sto let... Tako tudi nisem za izdajo Glasnikovo. Janežič me prav bombardira z dopisi. — Od Jurčiča še zdaj ni nič odgovora...«³ Stritar je morda prav tačas dovrševal »Svetinovo Metko«, »Zorin« je zorel in ž njim Borisa Mirana »Pesmi«. Jurčič pa je sedel doma kje nad »Sosedovim sinom« in svojim romanom ter premišljeval, kako bi prišel do kruha. — Vendar pa ju je Janežič pregovoril, da sta mu vsaj napol morala obljubiti za oktober 1868. O tem nam govori dopis »S Koroškega« v »Slov. Narodu« (št. 44) z dne 16. julija 1868, ki ga je inspiriral brez dvoma Janežič. V njem je razvil hkrati tudi svoj literarnoznanstveni načrt: »Ker je imel Glasnik največ podpore med mladino, začne izhajati novi literarni list z oktobrom t. l., to je začetka novega šolskega leta. Izdajati ga mislita glavna sodelavca g. Janežičevega Glasnika poslednjega leta: gg. Jurčič in Stritar. Novi list bo specifično literaren, kar glede potreb in tesnega okvirja, ki ga more imeti, kakor tudi v zaupanji, da bode začela sl. Matica izdajati list za strogo vednostne reči in krepko podprta družba sv. Mohorja popularnopoludučeni list za ljudstvo in menj doraslo mladino — popolnoma potrjujem. Kolikor nam je znano, bode imel novi leposlovni list delavcev dovolj. Edino, česar mu je treba, je materialna podpora

¹ Stritar Levstiku 26. junija 1868 iz Vöslaua: »Janežič mi piše, naj začneva (sc. z Jurčičem) koj izdajati Glasnika (!). Vprašal sem Jurčiča, kaj misli — pa ni odgovora!« — Dr. A. Žigon, ČZN., IV. (1907), str. 153—154.

² Ravnotam, str. 154.

³ Glej dr. Žigon, ČZN., IV. (1907), str. 154.

in zares bi bilo sramotno za slovenstvo, če se samo zaradi tega ne bi mogel vzdržati.« Hkrati se zastran smeri novega lista izraža zaupanje: da »naši slovenski beletristi in kritiki bodo gotovo imeli na eni strani umetnost za vodilo, po drugi pak se ni bati, da bi na pota zašli, kamor so se izgubili nekteri francoski in nemški pisatelji.«

Vendar tudi oktobra novega lista še ni bilo. Stritarja je bil odhod Jurčičev z Dunaja vznevoljil, še bolj pa, da se jeseni ni več vrnil nadaljevat svoje študije. Levec je pisal o tem 13. decembra 1868 prijatelju Janku Kersniku: »Stritar se je letos posamotaril tako, da je prav žalostno, in največ je tega kriva Jurčičeva lenoba. Ne hodi v nobeno društvo in družino, v nobeno krčmo in kavarno, stanuje pa v taki luknji, da trije ljudje ne morejo lahko okrog mize sedeti... stari humor ga še ni sicer minul, pa to mi nič ne dopade, da tako rado o Ameriki govori. Ko bi bil Jurčič prišel na Dunaj, da bi bil tukaj začel Glasnika izdajati, morda bi se bil spet oživil in ž njim bi bilo vstalo literarno društvo, tako pa iz vsega ne bo nič.«¹

Jurčič pa je odšel v Maribor in vstopil v uredništvo »Slovenskega Naroda«. Vendar pa je medtem dozorela »Mladika«. Jurčič jo je snoval že, preden je prenehal »Slovenski Glasnik«. V »Glasniku« z dne 1. marca 1868 poroča namreč K(os) z Dunaja: »Kakor za gotovo vemo, misli Jurčič izdati: 'Slovenski Almanah' za leto 1868., ako dobi dovolj materialne podpore po naročnikih«; dobil da je tudi že »prineskov od več boljših pisalcev«.² »Slovenski Narod« pa je izporočil dne 26. maja 1868, da se »Mladika« že tiska v Ljubljani in da bo stala 60 kr. Vendar pa se je dotiskala šele zadnje dni oktobra. Dne 3. novembra je prinesel nato »Slov. Narod« Stritarjevo balado »Izgubljeni sin«, 5. novembra pa »Evelino« iz almanaha »Mladika«, »kterega sta izdala J. Stritar in J. Jurčič in ki se je ravno te dni v Ljubljani dotiskal.« Knjigo samo pa so prejeli v Mariboru šele 21. novembra 1868.³

Tako je zastal leposlovni list in prvi, ki je izvršil svojo nalogo po načrtu, je bil Janežič sam. Njegov »Besednik, kratkočasen in podučeni list za slovensko ljudstvo,« je izšel prvič 4. februarja in je izhajal vsak prvi in tretji četrtek v mesecu. Po prezgodnji smrti Janežičevi (18. sep-

¹ Dr. Iv. Prijatelj, Janko Kersnik, njega delo in doba, I., str. 111.

² Slov. Glasnik, I. XI., 1868, str. 118.

³ Slovenski Narod, I. I., št. 99.

Matija Jama: Breze.

tembra 1869) ga je urejeval A. Umek-Okiški, po njegovi smrti (1871) drugi uredniki (A. Biser, S. Janežič, J. Golè) do konca l. 1878. V poznejših letih je bila njegova lastnica Mohorjeva družba.

Ker se Stritar na Dunaju ni zgenil, se je lotil dela pozimi 1868/69 Jurčič sam, ki je bil zaposlen tačas že dalje časa v uredništvu »Slovenskega Naroda« v Mariboru. Dne 17. decembra 1868 je priobčil ta list (št. 110) naznanilo, da hoče J. Jurčič izdajati »Slovenski Glasnik« polmesečno kot »literaren list v ožjem pomenu besede«; vsaka številka bo obsegala po dve poli velike osmerke. A zopet se pričinja stari Janežičev križ z naročniki. »Slovenski Narod« javlja na Silvestrovo 1868 (št. 115): »Glasnika' izide prvi list okolo 15. januarja. Kakor slišimo, do zdaj jako malo naročnikov prihaja. Obžalovati bi bilo, ko bi premlačno udeležanje slovenskega občinstva že od kraja prenovljenemu beletrističnemu listu duška zaprlo in že drugemu vredniku veselje do dela kratilo. Zdi se nam, da slovenske čitalnice, ki imajo po naših mislih tudi nalogo slovenščino, ne samo tombole širiti, med svojimi udi prav malo store tega, kar bi imele storiti, ako so mikalnice in ne samo plesalnice.«

Tudi 15. januarja 1. številke »Glasnika« še ni bilo. Izdajatelj ga je zamudil pravočasno oglasiti pri državnem odvetništvu.¹ Iziti je mogla šele 16. februarja 1869.² Razen Jurčiča, ki je pričel v njej povest »Hiša na strmini«, sta sodelovala izmed bivšega Stritarjevega literarnega društva še J. Ogrinec in Fr. Levec; Stritarja ni bilo med njimi.³

¹ Slovenski Narod, dne 19. januarja 1869, št. 8.

² Slovenski Narod, dne 16. februarja 1869, št. 20: (Jurčičev Glasnik) je po dolgih ovirah dogotovljen in se je jel denes razpošljati.

³ Dr. Prijatelj pravi (Naši Zapiski, V., 1907, str. 78): Stritar pripoveduje v svojih spominih na Jurčiča, da ga ta ni povabil k sodelovanju, ko je bil začel l. 1869. v Mariboru izdajati Slov. Glasnik (prav Glasnik). V Stritarjevih Zbranih spisih take izjave ni. — Spominov na Jurčiča Stritar sploh ni spisal; ali se nanaša ta vest mogoče na ustno izporočilo Stritarjevo? — V »Pogovorih« piše Stritar o tej zadevi takole (Zbrani spisi, V., str. 195): »...z 'Glasnikom', katerega je bil začel gospod J. izdajati v Mariboru, nisem bil v nobeni zvezi, kakor za gotovo vem, da se je govorilo. Ko sem začel leta 1870. sam izdajati 'Zvon', poročil sem gospodu J-u, naj

Druga številka, ki naj bi bila izšla že v 15 dneh, ni mogla več iziti. V »Slovenskem Narodu« jo Jurčič 22. aprila 1869 (št. 47) še obeta: »Drugi list je skoro dotiskan in se v kratkem razpošlje. Potem misli izdajatelj po več listov skupaj izdati, da bode naročnike zadovoljil.« Sarkastično pa dostavlja: »Ker je materialna in duševna udeležba premala, bode v prihodnjem letu imela 'Matica' priliko, izdajati beletrističen list.« — A niti druga številka ni zagledala več belega dne, kaj šele ves prvi letnik!

Zdaj šele se je dal Stritar po prijateljih pregovoriti, da se je oprijel zopet stare misli; branil se je dolgo. Sam pravi v berilu o Levstiku: »Neki rojaki moji, ne najslabši možje, so mi prigovarjali, dà, prav silili so me, naj začnem izdajati lepovernanski list slovenski. Jaz nisem bil nikoli za taka podjetja, a tisti čas so bile razmere moje tudi take, da nisem imel dovolj časa in moči za tako težko nalogo. Vendar sem se naposled odločil; mislil sem si: 'Morebiti pa bode kaj pametnega iz tega'.«¹ — Levec je to dejstvo 21. decembra 1869 radostno izporočil Janku Kersniku: »Stritarja smo priklenili; pisal bo, da bo veselje. Pa malo je manjkalo, da se 'Zvon' ni ubil, predno je še zapel. Zdaj bo pa eno leto gotovo izhajal.«² Izhajal je res najprej samo eno leto, a otvoril je novo dobo v našem slovstvenem razvoju.

»Zvona« Janežič ni več doživel, prav tako malo tudi realiziranje tretjega podjetja, ki je sanjal o njem: znanstvenega časopisa. Matica je bila premalo sveža in delavna, da bi bila le iz Letopisa ustvarila znanstveno glasilo, redila ga je — vsa čast sicer razpravam kakega Parapata, Pletteršnika, Erjavca — vse preveč s prevodi tudi znanstvenih razprav; to je ustvaril iz Letopisa šele Levec — po Bleiweisovi smrti. Za pravi znanstveni časopis pa Slovenci tačas še nismo bili dozoreli, treba je bilo čakati mlajšega znanstvenega naraščaja.

mi pošlje vse naročnike svojega 'Glasnika'; poslal mi jih je obilo število — vsem pošiljal sem 'Zvon' zastonj, iz same prijaznosti do svojega prijatelja.« A vse to se nanaša le na materialno odgovornost za list, ne na sotrudištvo.

¹ Stritarjevi Zbr. spisi, VII., str. 170; prim. V., str. 197.

² Dr. Prijatelj, Janko Kersnik, I., str. 113.

Dekliške pesmi.

Pesem šestnajstletne.

Nema grem po nemi cesti.
Pred menoj je glas bolesti
zazvenel kot težek zlat.

Skril se mi je v globočine
— ptič obstreljen med pečine —
v moj nevidni solnčni grad.

V meni krvavi in kljuje.
Pravijo, da bo še huje,
kadar zadehti pomlad.

Pesem sedemnajstletne.

O mati, mati, mati!
Kaj duša tvoja več ne gre z otrokom?
Zakrilo se je solnce nad obokom
in divne veje tvoje rožni zaklad
drhti, kipi v prepad.

Dokler je klil mi cvet v detinskem maji,
obsipala si ga s poljubi,
ogrevala si ga s smehljaji,
in v vsaki tvoji nežni gubi
videla sem sladko skrb.

Sedaj, ko stopam po nevarnem bregu
stopinje prve v novopalem snegu,
ob meni hodiš s tujimi pogledi:
„Izpremenjenje! Moj otrok, potrpi!“

O mati, mati, prav si razsodila.
Izpremenjenje vsak dan je grenkeje:
In mati hčerko vsak dan manj umeješ,
a hčerka mater vsak dan bolj umeje.

Pesem osemnajstletne.

Vse dni po njej sem časih hrepenela.
Na holme šla sem, kdaj jo kje zagledam
na tihih potih s tihim razodenjem;
tožila smrekam šumnim sem sosedam:
O ne šumite s tolikim šumenjem,
da odnekod se morda bo začula
mladost minula.

Prišla je name druga težka ura.
Hodila sem ob vodi. Z vrbo nemo
slonela sem ob vodi in gledala valove:
skrivnostno so pred mano z divjo vnemo
odgrinjali, zagrinjali grobove.
Moj duh je splaval mnogo uro pozno
v prihodnost grozno.

Sedaj sem čula blaženo besedo.
Mladost iz mene raste brez jeseni,
prihodnost svojo duša sama kuje,
iznad srca — ognjišča med plameni —
veselja genij se z menoj raduje.
Kako resnična si, kako bogata,
sedanjost zlata!

Silvin Sardenko.

Hudodelec Janez.

Ivan Cankar.

I.

Sedël sem na senčnem vrtu kraj krčme; skoraj vso vas sem videl pod seboj, ljubeznivo gorsko vas, ki se je bila spustila kakor bel golob na zeleno réber. Po cesti mimo vrta je prišel póstaren človek, že nekoliko sključen, drugače pa še krepak in čokat. Pomežikával je z drobnimi očmi, ker mu je sijalo v lice večerno solnce; nagladko obriti obraz je bil poln samih gub in gubic in zdel se mi je tako smehljajoč, blagodušen in nedolžen, da sem rekel: »Tá bi še muhe ne spodil z nosa!« — Pred krčmo je izpil stojé kozarec vina, pogovoril se je s krčmarjem, nazadnje se je zasmel ter je šel po svoji poti.

Ko sem poklical krčmarja, da mi prinese še kozarec vina, sem ga vprašal:

»Kdo pa je ta starec, ki se je pogovarjal pred hišo?«

Krčmar je skomiznil z rameni, nasmehnil se nerodno in šel. Ko se je povrnil, je stal nekaj časa trd in okoren kraj mize, nazadnje pa je rekel:

»Tisti človek, ste vprašali, kaj da je in kdo? Nerodno je, da bi govoril o njem!«

»Zakaj nerodno?« sem se začudil.

»Zato!« je odgovoril krčmar čemerno; nato pa je široko zamahnil z roko ter se zasmel.

»Stvar je čudna; to se pravi, čudna za ljudi, ki niso domači. Mož, ki ste zanj vprašali, je mlajši, kakor se razodeva. Človek bi mislil, da mu jih je sedemdeset in čez, pa mu jih je komaj šestdeset. Najbistrejša pamet je v občini; veljá za enega župnika in za devet županov. Najboljše srce je na svetu; dal bi hlače in škornje, sam pa bi gazil bos. Če bi kdo zaslužil, da bi ga dali živega v pratiko, bi tá zaslužil; dali pa ga ne bodo nikoli!«

»Zakaj ne?«

Krčmar se je popraskal za podbradek, pogledal je na cesto, po zeleni rébri nizdol, nazadnje proti milemu večernemu nebu, kakor da bi iskal prave misli in besede.

»Tako je pač! Ne moremo ga voliti ne za starejšino, ne za ključarja, še za občinskega pisarja ne, čeprav bi bil za poslanca dober!«

»Kako da ne? Kaj pa je napoti vam in njemu?«

»To je pač napoti nam in njemu, da je bil presedël v ječi, to se pravi v mnogoterih ječah,

svojih petindvajset ali trideset let in da mu te nevšečne nadloge ne odvzame nikoli živ krst na svetu!«

Obstrmel sem, da se mi je vse zazibalo.

»Pa čemú? Kako so mogli tega človeka, to ljubeznivo božjo stvarco, goniti v ječo in iz ječe spet v ječo?«

»To ga pa kar samega vprašajte!« je rekel krčmar osorno in je šel. —

Koj drugo jutro, zarana, ko je mlado solnce že vse prespano vriskalo iznad gorá, sem se napotil tja, kamor so mi bili pokazali. Visoko na hribu, ob ozkem kolovozu kraj gozda, je stala kočá v zatišju; bela in ljubezniva je bila, zdela se mi je kakor živ človek, ki ima dušo.

Na klopi je sedel starec, pred njim se je na belem pesku igralo dvoje malih otrok. Starec se je smehljaj, otroka sta se kričé prevračala.

Še preden sem ga pozdravil, je izpregovoril starec sam, živožareč od sreče in zadovoljnosti.

»To sta namreč moja mala dva, je moj parček, sta moja golobčka! Otroka sta moje sestre, pa je umrla, sirotica. Videl je nisem, kar je bila stara dvanajst let; dal bi cekin, da bi jo videl še enkrat. — Kaj pa bi radi?«

Bil sem nekoliko osramočen; rekel sem mu naravnost, beseda je kar planila z jezika:

»Povedali so mi, da ste bili v ječi svojih petindvajset ali trideset težkih let!«

Namesto da bi se bil razsrdil, se je nasmehnil ter je zaklical:

»Hej Minca, hej Jakec, po hruške, po hruške tja v breg!«

Odkričala sta otroka v solnce, kakor da bi bilo odfrčalo dvoje splašenih belih metuljev.

Starec je pomežikoval zmirom hitreje, posmihaval se je tako sunkoma, kakor da bi trdoma zatajeval smeh.

»Razbojnika ste si prišli ogledat, rokovnjača, ubijalca? Pa si ga oglejte!«

Izgovarjal sem se v zmedí:

»Kaj razbojnik in rokovnjač! Le to sem si prišel ogledat, le to sem prišel vprašat — od kedaj da je škrjanec ptica-ujéda!«

Nasmel se je blagodušno in takrat sem videl, da ima še vse zobe, krepke in bele.

»Nič ne zamerim, gospod, saj so reči zares ogleda in vprašanja vredne! Sedite malo, če se

Vam zdi, razgledajva se po tem lepem svetu in pomeniva se! Tako pravim, da če bi ne bilo tistih petindvajset ali trideset let, bi nikoli ne bil tako od srca vesel tega svetlega božjega jutra! — Od kedaj da je škrijanec ptica - ujeta, ste vprašali? Odkar so mu bili vzeli polje in nebeško luč, pristigli mu peroti, prikrajšali mu jezik ter ga zaklenili v kajbico! Človek je po svoji naturi dober in zvest, saj ga je bil ustvaril Bog po svoji podobi. Ali izkrivenčili so jo, to božjo podobo, spali so jo nasiloma, tako da laže sama sebi in mora lagati še drugim, drugače jo naklestijo, da je groza in joj! — To je vsa modrost moje zgodbe, ki Vam jo bom zdajle povedal!»

Nič ni bil razburjen, tudi ne žalosten; govoril je tako mirno, kakor da bi pripovedoval starodavno pravljico svojima belima »golobčkoma«, ki sta se vriskaje podila po bregu. —

II.

Od zgodnje svoje mladosti sem živel v miru in prijaznosti z Bogom in ljudmi. Vedoma nisem delal krivice nikomur; vselej sem jih več dobil po plečih, nego sem jih porazdelil sam. Ali vendar se bojim, kako da bom stal nekoč pred nebeškim pragom, če so božje postave človeškim enake. Verujem pa in zaupam, da niso, kajti učili so me, da je Bog neskončno moder.

Samo troje nas je bilo domačih pri hiši. Starejši brat je bil prevzel grunt po očetu, sestra je bila še napol otrok. Izhajali smo za silo, imeli smo se radi, v sovraštvu nismo bili z nikomer, tožili se nismo. Tako bi se bilo življenje do kraja izteklo kakor ravna cesarska cesta, če bi ne bilo tiste pravice, ki je pisana na papirju.

Potrdili so me k vojakom, ker sem bil čvrst fant. Zvečer tistega dne smo se napotili v krčmo, kakor veleva starodavna šega. Huda bolečina mi je tiščala na srce, tista bolečina, ki je fant ne poži nikomur, še sebi ne. Žalosten bi človek ne smel piti; in ker bi ne smel, pije nalašč. Razgrelimo se kmalu; najprej smo zapeli, nato smo se sporekli in še preden je udarilo polnoč, smo se stepili. Ni bilo nič posebnega, koj drugi dan bi se bili pobotali brez sodnika. Ali posegla je vmes postava, ki tirja povsod svoj delež, tudi tam, kjer ji ga niso dolžni. Dvoje ali troje smo jih bili malo prehudó pobožali, tako da so par dni lenarili po blazinah. In za tak ničev nič se je začelo po vsej fari pilatuško izpraševanje, pričevanje in zapisovanje, kakor da smo se bili spuntali zoper cesarja samega.

Tudi k nam so prišli, kar dvoje biričev je prišlo póme; oblastno in mrko sta priškórnjala v vežo.

»Ali si ti Janez Pobirájev?«

»Tisti sem! Če pa se že tikava, zakaj bi si še v róko ne segla?«

»Jezik za zobé!«

»Nisem ga bil iztegnil!«

Že je zarožljajal z jeklenimi zapestniki.

»Tisto pa ne,« sem rekel, »uklepati se pa ne dam! Če je potreba, pojdem z vama vštric, kamor že bodi, gonila pa me ne bosta!«

Ko me je zgrabil za roko brkati birič, sem ga sunil v rebra.

»Lóti se me, ti bezgec!«

Nisem se bil še prav okrenil, že sta mi tičali obedve roki v tesnih zapestnikih, da sam nisem vedel kako in kedaj. Tako sta me gnala skozi vás, preko polja v beli trg. Ljudje so zijali na pragih in kraj plotov, otroci so kričali za nami. Nisem vedel, kam da bi pogledal; hladno je bilo, v zgodnji pomladi, meni pa je žgalo v lica. Pred sosedovo hišo je stala tista deklina, ki sem jo rad videl. »Jezus Marija!« je vzkliknila ter je pobegnila v vežo. Takrat mi je bilo do solz, kakor še nikoli ne.

Vse rokovnjaštvo se je raztopilo v nič, še preden so buške splahnele. Pravica je popisala tisti papir, ki ga ima odveč, pa je bilo vse poravnano in pozabljeno. Jaz edini sem ostal razbojnik, mene edinega so še nadalje vlačili od sodnika do sodnika, iz ene smradljive kajbe v drugo. Ali ne zaradi tepeža, ne zaradi bušk, temveč zgolj zaradi tistega »bezgca«, ki sem ga bil zasolil ošabnemu biriču.

Kaj je bezgec? Ne vem, še zdajle to uro ne! Beseda je pač, bleknil sem jo bil nalepem, pone-dolžnem, kakor človek kihne, ali pa se usekne. Prisodili so mi zanjo mesec dni ječe; torej pomeni že najbrž strahotno kletev zoper Boga in cesarja. Potožil sem, da so me bili uklenili, gnali me takega skozi vas ter me spravili v sramoto pred vso faro in pred svojim dekletom še posebej. Sodniki so se mi smejali; torej je že najbrž tako, da so ravnali biriči prav in po postavi, kakor so ravnali.

Spomladi je bilo, ko diše razorane njive do samih nebes, močnejše od mošta. Zaklenili so me v plesnivo kajbo, niso dali, da bi poprej še zoral in posejal. Mlad sem bil, ne vaje kletke; še vrabec se zaganja ob rešetko, dokler ne izkrvavi. Ni bilo več ne dneva, ne noči, ne zore, ne mraka; zdelo se mi je, da so se bile ustavile vse ure na

svetu, da so me bili zaklenili v kraj, kjer človek ni več človek, temveč stvar brez duše, kakor miza v kotu, kakor sivi zid. Brez prevdarka, ponevedoma, kakor v hudih sanjah, sem se zagnal ob duri z glavo in pestmi, da je zabobnelo; duri se niso udale, pač pa jih je neutegoma odklenil debeli varuh. Toliko da je stopil na prag, me je udaril s težkimi ključi po prsih.

»Ali ne daš mirú, smrkavec, ali ga še ne daš?« je kričal nad menoj.

»Kakšen smrkavec? Kdo smrkavec?«

Lopnil sem ga z vso silo po širokem obrazu; s preveliko silo, kajti koj mu je rdeča kri zacur-ljala preko ust. Prestrašil sem se, ali prepozno sem se prestrašil. Sam nisem vedel, kedaj da so me uklenili, kod da so me vodili, kam da so me nazadnje vtaknili. Ležal sem na trdih tleh, noč je bila. V tej samoti sem se spomnil na svojega dekleta, na Miciko, in neizrečeno hudo mi je bilo pri srcu.

Spet so me gnali pred sodnika srepogledega, ki mi je kar nakratko in brez počasnega pričevanja prisodil še mesec dni povrhu, mesec dni zaradi tistega tenkega rdečega curka, ki se je bil prelil iblajtarju preko ust. Potožil sem, da me je bil debeli varuh najpoprej in nalepem udaril s težkimi ključi po prsih, nato pa me zmerjal za smrkavca. Tega smrkavca živ krst ni bil slišal in ni maral slišati, ključi se tudi niso poznali na mojem jopiču. Pljunil sem pred lažnivega iblajtarja, zato so me koj pahnili v mrzlo kajbo, za kosilo pa so mi dali resastega kruha kos in vrč vodé.

Kaj da so mi za večerjo privoščili, je sitno praviti, ker nikogar ni bilo zraven, da bi pričal. Ali je bil šele večer, ali je bila že trda noč, ne vem. Zahreščalo je v ključavnici, odpahnile so se duri, žarka luč mi je zablislila v oči, nikogar nisem videl, ne spoznal. V tistem samem trenutku, ko sem zamižal pred lučjo, sem treščil ob tla kakor kamen. Ko sem se vzbudil, me je bolela glava tako od sile, da sem se opotekel v temi in da nisem mogel kmalu razbistriti, kje da sem. Nazadnje sem otipal mrzli zid in takrat mi je vse, kar je bilo strašnega, buškoma planilo v vroče misli, legel sem na gola tla in tako do kraja sem bil potr, da bi bil najrajši umrl.

Minila sta obadva meseca; kako da sta minila, vé Bog in vem jaz. Ko sem stopil na cesto, se mi je trdo zableščalo pred očmi; tako me je presunilo, kakor da ne sodim več pod belo solnce, temveč da bi bilo še najboljše, če se kar povrnem v temno kajbo, v sramoto in bridkost.

»Zaznamenovan sem za zmirom!« sem rekel v svojem srcu. »Pobegnem onkraj morjá in še dalje, kar onkraj svetá!«

Napotil sem se v krčmo, da bi tam počakal večera. —

III.

Sédel sem v kot kraj duri, tja, kjer je klop za berače in popotnike. Naročil sem si gnjáti, ali teknila mi ni, ker po hudem postu nisem bil več vajen takih dobrot; toliko bolj pa mi je šlo vino v slast in me je koj razgrela.

Daleč od mene, tik ob oknu, je sedel napol gosposki človek, ki me je zabodeno gledal. Razjezilo me je, da bulji vame, zato sem vzdignil kozarec in sem rekel:

»No, pa se glejva, če ni drugače!«

Tudi on je vzdignil kozarec in se mi je veselo nasmejalo.

»Saj se nisva sporekla, ko se še poznavava ne; kaj bi tičala vsak v svojem kotu?«

Prisedel je kratkomalo k meni, začel je go-bezdati vsekrižem, o tem in drugem, posebej še o žalostnih in revnih časih ter o nadlogah, ki pritiskajo od vsepovsod. Vino mi je bilo razmajalo jezik, pa sem mu nastežaj povedal, kdo da sem in kako da so ravnali z menoj. Tolažil me je:

»Postava je kakor pajek, ki prede svoje mreže od plota do plota; mi ljudje pa smo nedolžne muhe. Pajek je lačen in misli, da je njegovo ravnanje Bogu dopadljivo, muhe pa so vendarle revice!«

To razlaganje se mi je zdelo nekam čudno, pa vendar ne čisto brez pameti. Vprašal sem ga, če ni morda že tudi sam imel opravila s postavo; povedal mi je, da ga je imel zadosti in preveč. Kako in počemú da se je bil sporekel s posvetno pravico, ni razložil. Povzdignil je oči, zavzdignil naglas ter rekel, da je v teh hudih časih še najboljše, če poveže človek svojo culo ter pobegne preko morja. In še je rekel: »Če bi mogli vsi, kakor bi radi, bi rastel osat po njivah in lazih naše dežele!«

»Preko morja,« tako je rekel; prav tisto besedo, ki je bila živa v mojem srcu. Zdelo se mi je, da tiste besede še treba ni bilo, da je bil sklep že zdavnaj storjen in potrjen in da je bilo treba samo še culo povezati. Mudilo se mi je tako hudo, da bi bil najrajši kar vstal in šel. Prijazni mož, moj sopivec, mi je na roko obljubil, da mi preskrbi vozni listek tja do Amerike. Zelo sem mu bil hvaležen in dal sem za liter vina.

Ko se je zvečerilo, sem se napotil domov. Dve uri hodá je bilo in spotoma sem se popolnoma streznil. Noč je bila lepa, mesec je sijal. Kolikor bližje sem bil domu, toliko bolj mi je bilo težko in pusto pri srcu. Ko sem zagledal naše polje, me je začelo dušiti v grlu. Človek, ki nikoli ni oral, ne vé, kaj je njiva; več je kot mati in več kot žena; zdelo se mi je zmirom, da ima dušo, srce in razum. Najrajši bi jo bil klečé prosil odpuščanja zaradi svoje nezvestobe. Hodil sem počasi; na plečih nisem nosil butare, ali nosil sem jo na srcu.

Ob klancu na bregu se je svetil v mesečini moj beli dom. Kako se mi je takrat storilo, ko sem ugledal to svojo milo zibelko, ni treba, da bi pravil. Potrkal sem na bratovo okno.

»Miha, odpri!«

V izbi je zaropotalo, kakor da je bil kdo stol prevrnil; nato se je odprlo okno in prikazal se je brat.

»Kaj si ti, Janez?«

»Sem! — Miha, tristo forintov je še mojih! Če jih imaš v hiši, jih kar odštej, pa zbogom!«

»Kaj pa misliš, nevihta, in kam? Stopi noter, da se kaj pomeniva!«

»Kaj bi se menila? Zame tukaj ni več dóma! Pojdem daleč; morda so ljudje na oni strani morja bolj pametni in bolj pravični!«

»Če ne maraš noter, kje pa boš spal?«

»Pod kozolcem!«

Brat je šel in je prižgal svečo.

»Ne budi nikoogar!« sem rekel. »Samo toliko posveti, da bom videl Leniko!«

Lenika je bila moja sestra; takrat ji je bilo dvanajst let in lepa je bila, kakor sam božji angel. Spala je mirno, čeprav ji je trepetala na licih nemirna svetloba sveče; usteca je imela napol odprta in zdelo se mi je, da se mi smehljá. Če je Bog ob tisti uri uslišal mojo molitev, je živela do konca brez greha in brez žalosti. —

Brat se je povrnil k oknu.

»Tak praviš, da boš pod kozolcem spal? Saj nisi nikoogar ubil, da bi se skrival pred ljudmi!«

»Ubil, ali ne ubil: kdor je imel opravila z biriči, je hudodelec, pa če je bil tudi le napak kihnil! — Kar daj, kar imaš, pa kraj besedí!«

Naštel mi je koj ob oknu tistih tristo forintov; polagal je počasi bankovec za bankovcem na široko polico; zraven je gorela sveča, toliko da mu dolgi plamen ni osmodil košatih brk. Roka se mu je močno tresla.

»Ali zares misliš na pot? Ali za zmirom, ali samo, da ljudje pozabijo?«

»Zares in za zmirom!«

»Pa veliko sreče, Janez!«

»Tudi tebi, Miha!«

Segla sva si še v roko, nato sem šel. Slišal sem, ko se je zaprlo okno za menoj; in v tistem hipu, ko sem se ozrl, je tudi luč ugasnila. —

Brat je bil dobra duša in imel me je rad; samo zgovoren ni bil nikoli. Vendar pa se mi je zdelo, da bi bil lahko rekel še kakšno besedo, kakšno drugačno, táko besedo mislim, ki sama zase ne pomeni veliko, ali ob kateri človek občuti, da je bila prišla še gorka naravnost iz srca, kakor pride solza iz očesa. Tako je zares: »Ubil, ali ne ubil — kdor je imel opravila z biriči, je hudodelec še pred svojim rodnim bratom!« —

Nisem šel naravnost pod kozolec, ker mi ni bilo do spanja in počitka; napotil sem se na oni konec vasi, kjer je domovala Micika. Še od nje bi se bil rad poslovil.

Kraj bele ceste je stala hišica, vsa oblita od žarke mesečine. Tam gori od podstrešnega okna, od tega ljubega, so viseli košati nageljni. Zalučil sem peščeno zrno proti oknu, da je tenko zaklenketalo.

»Micika!«

Dolgo sem čakal; zdelo pa se mi je, sam ne vem zakaj, da Micika ne spi, temveč da posluša in da me je bila koj spoznala. Šele ko sem tretji-krat zalučil in poklical, se je okno tiho odprlo, samo napol, in še to počasi.

»Kaj si tako trdno spala, Micika?«

»Béži, Janez, — če te kdo sliši!«

»Naj sliši! Mar mi je ljudi! Vsak med njimi je hujši razbojnik od mene!«

»Kaj si storil, da so te gnali uklenjenega? Čemu prihajaš ponoči kakor tat?«

Glas jo je razodeval, da joka.

»Kaj da sem storil? Troje biričev sem ubil nalepem in sem jih še sam pokopal! — Micika, poslušaj me, kar ti zdajle povem! Še preden se zdani, pojdem daleč odtod, v Ameriko pojdem! Morda se povrnem še kdaj, morda nikoli več! Ti pa si zapomni, da sem te imel od srca rad in da te bom zmirom rad imel! Če ti ljudje naklestijo karkoli na ušesa, ne verjemi jim nobene besede! Krivice nisem delal nikomur, drugi so mi jo delali! Ako te je volja, čakaj name! Ali pridem póte, kadar poraste trava nad mojo sramoto, ali pa te pokličem, da prideš za menoj! Ali prideš, Micika?«

»Pridem!« je odgovorila; ali, Bog se usmili, odgovorila je tako tiho, komaj z roba ustnic, da me je presunilo v dno srcá. Ne vem, če mi je ob tisti uri storila krivico v svojih mislih, ali ne. Človek pa je v svoji žalosti kakor preplašen otrok, ki

vidi strahove po vseh kotih. — Odtrgala je nagelj ter ga je spustila v rosno travo.

»Ná za na pot in za spomin!«

Pobral sem nagelj; nobena beseda mi ni hotela več na jezik, čeprav jih je bilo vse polno v srcu.

»Zbogom, Micika!«

»Zbogom!« —

Tako sem se bil nakratko, nahladno, čisto po tihotapsko poslovil od doma, od brata in od ljubice. Ko sem ležal v stelji pod kozolcem, se mi je zdelo ves čas, da mi tišči skala na prsi. Še v spanju sem jo čutil ter sem poizkušal, da bi jo zvrnil raz sebe; ali še omajati je nisem mogel. — (Dalje.)

O umetniških slogih.

Jos. Mantuani.

Odgovarjati mislim v nastopnih vrsticah na vprašanja, ki si jih nisem staval. Morebiti bo smatral kateri izmed čitateljev moje razmišljanje za nepotrebno šaro. Morda je tako. Druge bom izzval k nasprotovanju. Bo tudi koristno, da se izčistijo nazoni. Kaj me je pač napotilo, da govorim o umetniških slogih?

Kadarkoli izvem, da je bila prizadeta po vojni stara umetnina, bodisi poslopje, ali kip, ali slika, vsiljuje se mi vprašanje: bo li mogoče popraviti škodo in ohraniti kulturni spomenik bodočnosti? In takoj se mi priprede nadaljevanje: če se dá popraviti škoda, na kak način je to izvesti? V starem, zgodovinskem slogu, ali v modernem? In tu zastanem — ne gre več dalje. Nikdar se niso toliko prerekali o »slogih«, kakor dandanes; nikdar pa ni bilo toliko ponesrečenih in neučinkovitih umotvorov, kakor jih poraja moderni čas. Ali ne kaže malo razmišljati o tem zanimivem dejstvu, ali recimo, da bo malo bolj omikano: problemu?

Najvažnejša preporna točka, ki preveva našo dobo, je boj za slog. Trditi smemo, da je potekel skoraj ves 19. vek v tej borbi. Ko je bila francoska revolucija prestrigla naravni razvoj umetniških slogov in ko je zamrl empirski slog, ker ni imel življenjske moči, tedaj so poskušali vse stare sloge, drugega za drugim, jih sedaj spajali, sedaj ločili, tu jih slačili, da so postali dolgočasni, tam jih preobremenili z okrasjem, da so bili nemirni v učinku — a primernegega sloga niso našli. Zakaj neki ne?

Kaj pa je slog? Slog je stalni, v vseh posameznostih umotvora enotni znak, ki ga povzroča duh časa, način izdelovanja (tehnika), gradivo in pa namen, kateremu naj služi umetnina. — Ta znak se mora torej ponavljati pri vseh umotvorih iste dobe; prežeti mora posamezne dele iste umetnine, tako, da je mogoče določiti tudi drobec, iz kate-

rega časa da je. Način dela bo seve drugačen, če oblikuje umetnik kamen ali les, ali če vliva kovino. Hiša, stavljena iz rezanega kamna, bo naredila popolnoma drug vtis, kakor zgrajena iz opeke ali zidana iz cementa. Dalje bo imela stavba, namenjena bogoslužju, bistveno drugačen znak, kakor privatna hiša ali železnična postaja.

Slog je torej oblika, ki jo dobi umetnina v svoji dobi, po svojem bistvu, namenu in pomenu. — Ali z drugimi besedami: umotvor ima pravilen slog, ako je oblikovan v duhu časa in po zahtevah, ki jih stavita gradivo in smoter.

Ločiti nam je torej dve plati pri bistvu sloga: zunanjo in notranjo. Pri prvi se nam je ozirati na gradnjo in estetične oblike, pri drugi na psihično vsebino, to je izraz časa po čutu in mišljenju. Oblika je pri izvršenem umotvoru vnanja reč. Kadar pa nastaja umotvor, tedaj jo snujejo duševne moči in sodobni okus človeštva, ki ga pri delu zastopa umetnik. In tu se ločijo dōbe in razdōbja. Vzemimo — da nam bo to popolnoma jasno — n. pr. kak prosto pisan Trubarjev predgovor in ga primerjajmo s poljubnim govorom o Janeza Svetokriškega in tega dalje z Vodnikovimi spisi. Kaka razlika je v načinu, izražati svoje misli! In prav tako je tudi z umetninami. Vsak čas ima svoje stalne znake, ki se jih ne znebi noben sodobnik; posamezniki se razlikujejo samo v podrobnostih. Kakor je moč n. pr. določiti z vso sigurnostjo literarno delo, je li iz 16., 17. ali 18. veka ali še pozneje, tako je tudi pri umetninah. Pri slovu odločuje jezik, skladnja, slovnica itd., pri umetninah gradivo, konstrukcija, ornamentika, tehnika; pri glasbotvorih tonovski načini, načela za osnovo napeva, harmonija, okrasje. Umetnost torej zajema svoja sredstva iz neizčrpne zaloge ljudskega pojmovanja in čuvstvovanja najširših mas; in vse, kar je vzela na posodo, to odseva v izvršenem umotvoru spet med človeštvo: in to

imenujemo učinkovanje umetnosti. Razvidno je iz tega, da ima umetnost vendarle zvezo ali relacijo na zunaj.

To bi bilo torej bistvo sloga. Ločiti pa je od bistva učinkovanje umetnine. Za to je treba duševnih svojstev ali potenc, znakov, ki jih ni videti in ne slišati, ampak samo občutiti. S temi učinkuje na nas umetnina privabno ali odbijajoče. Takih svojstev ima vsak slog, brez razlike in izjeme, najsibo zgodovinski ali modern. Kar pride iz duše in vzkali iz srca, to najde spet pot v srce. Čim bolj zajema umetnik iz svojega čuta, tem globokeje posega v srce človeku, ki uživa umotvor.

A vrnimo se k slogu nazaj. Bistvo smo očrtali nakratko. Kako pa nastane slog? S tem, da dobé vse umetnine iste dôle take temeljne znake, ki veljajo večini za primerne, ki kažejo oblike, ob katerih se pretežni del sodobnikov zares estetično naslaja, skratka, da se vrši oblikovanje po estetičnem čuvstvovanju splošnosti. Iz tega pa je mogoče izvajati le en pravilen sklep: slog določa in snuje splošnost, ne posameznik. Kajti poslednji ne more biti sam po sebi predstavitelj sodobnega zmisla za oblike v celem obsegu. Pač pa mu je mogoče živeti se tako globoko v smer izvestne dôle, da se sklada glede čuta za slog v veliki meri s splošnostjo. Tedaj namestuje poedinec večjo vsoto sodobnikov in nudi v umetnini njihov okus. To je potem objektivni slog.

Čujem pa že nasprotovanje: »Ni res, da snuje splošnost (ali kakor bi smeli reči ‚ljudstvo‘) umetniške sloge, ampak to izvajajo posamezni umetniki. To je bilo vedno tako in je še sedaj.«

Pomislimo. Nekoliko resnice je gotovo na tem, a koliko? Razlika je na tem, če motrimo stvar raz zgodovinsko ali raz moderno stališče. Poglejmo v zgodovino in najbolj v prve dobe. V najstarejših časih je izumevalo ljudstvo kot tako vsak slog. Pravim izumevalo: polagoma je nastajal in korekture je dajalo ljudstvo, skupno, kot enotna masa. Zakaj? Zato, ker so se vsi prvotni slogi strogo oprijemali in držali tehnike. Oblika umotvora ni bila teoretično izumljena, ampak se je razvila iz tehnike. In ko je bila ustvarjena ta trdna in široka podlaga od vsega ljudstva iste kulturne skupine, potem so sledili posamezniki, oklepajoči se vesoljnega estetičnega naziranja. Da podprem te trditve, naj opozorim le na enotne oblike orodja iz evropske kamene dôle. Vsi izdelki istega obdobja so si popolnoma podobni, imajo isti slog, pa naj so nastali na severu ali na jugu, na iztoku ali na zapadu. Strinjajo se po obliki

in po tehniki celo s proizvodi avstralskih domačinov naših dni, ker ti ljudje živé v podobnih kulturnih odnošajih, kakršni so bili v Evropi za kamene dôle.¹ Vzemimo še na kamen in na kost vrisane podobe iz raznih francoskih, španskih, švicarskih in drugih dupelj: Lourdes, Abri Mège, La Madeleine, Gourdan, Thaingen i. dr., in pa nastenske slike v jamah pri Font-le-Gaume, Les Combarelles, Marsoulas, Altamira, Castillo i. dr.² To so presenetljivo dovršeni umotvori, katerih ni ločiti po njihovem slogu, dasi so nastali v daleč vsaksebi ležečih krajih in raznih razdobjih; izključena je torej možnost, da bi bila zasnovala znake tega sloga ena sama individualiteta. Morebiti je izvršil slike na isti krajevni točki le en človek, morebiti jih je delalo več — dognati se ne dá. A vzemimo, da je bil le en človek. Ta ni bil umetnik v modernem zmislu, ni dajal smeri svojim sodobnikom, ni razširjal svojega vpliva na oddaljene točke in ni ustanovil svoje šole, ampak bil je navaden človek, kakor tisoč njegovih sodobnikov, katerih vsak bi bil znal naslikati podobne živali na kamnitno steno podzemske jame. Kajti tem ljudem je izbistrila narava, s katero so živeli, oko ter ujasnila pojmovanje oblik in pojavov. Zato je vsak izmed njih gledal in oblikoval po istih navodilih, slikal in risal po istih načelih in je pogodil isti slog, dasi je bil oddaljen od ostalih »slikarjev« po prostoru in po času. Nobeden izmed njih ni mogel vplivati na drugega, a vendar je slog vseh risb in slikarij isti. Prav v tem dejstvu je pa tudi razlog, zakaj da so umevali ljudje v preteklih dôlebah, posebno pa v prazgodovinski, umotvore svojih sodobnikov in čutili ž njimi. To, kar so nudili, ni bilo nič drugega kakor čuvstvovanje in pojmovanje splošnosti, torej resničen izraz časa.

A ljudstva so napredovala v kulturi in začela menjavati ozemlja. Dobila so sosede drugega naziranja in različnega čuvstvovanja, torej tudi inakega sloga. Pričelo se je medsebojno vplivanje. Čim bolj je rastla reciprociteta, tem bolj so se vrvale tuje prvine v prvotne, narodno čiste sloge. A tudi slogi raznih sestavin so bili še vedno pristni, odsevali so splošni okus. Individualiteta se je kazala v tehničnih podrobnostih, ne v znakih sloga. Taka je bila n. pr. mikenska umetnost (ok. 1200 pred Kr.), ki je nastala v Mezopotamiji v drugi obliki, a je sprejela na potu proti zapadu,

¹ Prim. Pfeiffer, L.: Die steinzeitliche Technik itd. Jena 1912.

² Prim. Der Mensch aller Zeiten. I. Obermaier, H.: Der Mensch der Vorzeit. — Berlin - München - Wien 1912, str. 206 nsl. Tu so posnete podobe, nekatere celo v barvah.

Fran Tratnik: Semeniški portal.

posebno v Feničiji in Mali Aziji, drugih vplivov. Ko se je bila ustalila, je imela svoj slog, ki pa ni zatajeval svojega izvora. Za časa Homerjevega se že pojavlja razdelitev posla, ki pa je nedvomno še nova. Homerjevi junaki so izvežbani v vseh rokodelstvih. Odisej je stavbnik, tesar, mizar, mornar, vojak — *πολύμητις*, t. j. zelo iznajdljiv. A ne samo Odisej, tudi drugi možje so porabljeni sedaj tu, sedaj tam. To so ostanki tistih primitivnih časov, ko je moral gospodar znati vse, kar je bilo treba za uspešno obdelavanje posestva: staviti poslopja, izvajati rove za umetno namakanje, delati pohištvo, pripravljati orodje in posodo; gospodinja in njene dekletke so predle, tkale, šivale, vezle in barvale. V Homerjevih epih se dajo še zasledovati te prvotne razmere. Tako pomeni *τέκτων* tesarja, kamnarja, kolarja, ladjedelca, mizarja, strugarja in izdelovalca slonokostenih predmetov; za posamezne obrti nima še izraza. To je dokaz, da je sprva vse to delal isti človek, ki ni bil izvežban umetnik.

Čudovito nadarjeni Grki so izvedli individualizacijo umetniških in obrtniških poklicov, a ne teoretično, temveč na trdni in trajni podlagi tehnike. Posamezniki so se poprijeli posameznih strok zato, da so dosegli v njih čim največjo tehnično spretnost in popolnost. S tem se je razvilo procvitanje umetnosti vobče in v idejah posebej. Zato so imeli umetnost, kakor je do danes ni dosegel noben narod več. S tem čutom so prepojili ves narod; hrepenenje po umetninah in razumevanje umetniških idej je dičilo to ljudstvo od prvega do zadnjega. Celo preprosti lončar je znal čutiti umetniško, dasi ga je preziral naobražen Atenec. Danes občudujemo dovršene oblike lončenih posod in malih sohic, ki jih je tvoril zaničevani banavz.

Tako je ostalo v bistvu dalje, ne samo pri Grkih, ampak tudi drugod, posebno pri Rimcih. V teh dobah je stopila ljudska umetnost splošno v ozadje, individualna pa v ospredje. Umetniki so gojili visoko, dovršeno umetnost, ljudstvo pa po starih tehničnih načelih svojo narodno. Prvi so postopali individualno, ljudstvo objektivno. Vendar pa tudi umetniki niso zapustili nikdar sledi svojega naroda v pojmovanju in čutu za slog. Prav zato se je pa polaščalo tudi ljudstvo, ki ni pomenjalo umetnikov, iz novih umotvorov vsega, kar mu je prijalo, a preobražalo je posameznosti po svojem čutu. Tu imamo neprestano medsebojno prepajanje: ljudstvo dá umetniku narodno podlago, umetnik svojemu narodu individualno razvit umotvor, in iz tega črpa spet ljudstvo porabne po-

sameznosti. To je blagoslov za oba dela. Tako se je razvijala umetnost v celem srednjem veku. Umetnik in ljudstvo si nista nasprotovala. A ločil se je umetnik od navadnega moža v tem, da je poznal več teoretičnih pripomočkov za pravilno izvajanje umetnine, dočim je oblikovala ljudska umetnost le po splošnem čutu.

Renêsanca pa je prinesla prevlado vane individualitete. Polagala je večjo važnost na obliko, kakor na vsebino umotvora. Samo tako je bilo individualiteti mogoče nadkrilovati splošnost. Tu ni mesta razpravljati o povse pogrešenem podstavu te dôbe, ki je hotela spojiti krščansko in pogansko načelo in svetovno naziranje v solidno celoto. To ni bilo izvedljivo. A posrečilo se je tedanjemu umetništvu vendarle zasnovati novo, čilo umetniško strujo zato, ker je bila srednjeveška izmozgana do kraja in se ni dala dalje dekadencirati. A ta struja je bila mogoča samo v Italiji, ker jo je splošnost samo tam mogla sprejeti: bila je stara dediščina. Kar je renêsanca pozneje razvila samostojnega, to je slonelo v prvi vrsti na tehniki. Estetske oblike so se pa držale staroklasičnih slogov. Italija je kmalu vplivala tudi na druge dežele. Renêsanski umotvori v germanskih deželah pa izžarevajo povse drugo čuvstvanje kakor oni v romanskih izven Italije. Tu se vidi, da se utopi tudi individualiteta v splošnem okusu, pa naj bo še tako krepka in izrazita. Celo v tem najbolj tipičnem slučaju se lahko poučimo, da umetniški slog ni tvorba in uspeh posameznika, ampak vedno le delo splošnosti. Vsakdo sme izumevati »sloge«, kakor ga veseli. A vse to so samo poizkusi, ako ne dobé odobritve od splošnosti.

Ko se je bil prijel novi slog tal, tedaj se je začel razvijati. Renêsančno deblo je poginilo baročno vejevje in na tem je nastavilo bujno listje in pisano rokokoško cvetje. To je bil zadnji zgodovinski in dosledno razviti slog. Imel je pravilnost v nepravilnosti, poetiški zamah, dražestno razposajenost, smejočo se lahkoto in doslednost v nasprotujočih si potezah do najmanjše posameznosti. In s tem slogom se je skladalo življenje, sestavljeno iz protislovij: tu analfabet, poleg enciklopedist, tam rob, zraven njega prešeren bogataš; ob leseni koči so se odsvitale marmornate stene in blesk zlata iz gradu; na mokrotnih tleh v cerkvi je ždela kmetica, v oratoriju na preprogah in baržunastih blazinah grajska gospa, našopirjena, v svili in bruseljskih čipkah. Ti odnošaji, socialni in umetniški, so kategorično zahtevali razrešitev teh zažetonk s protislovji. A za razvozlavanje ni bilo več časa, mera je bila polna in

gordiški voz je presekala — giljotina. Konec je bilo teh razmer in tudi sloga. Zapadna umetnost ni imela od tedaj nobenega pravilno in dosledno razvitega sloga več, kakor tudi vse življenje kaže samo prerajajoče se oblike.

To je ob kratkem zgodovinski razlog in dokaz trditve, da je slog delo splošnosti, ne pa posamezne individualitete.

Stopimo še na moderno stališče. Naša vzgoja nam ne dopušča, da bi si mislili življenje drugače, kakor po načelu razdelitve dela. Negovanje umetnosti si predstavljamo tako, da dobivamo umetnine iz rok umetnikov, ljudi, ki se pečajo samo z izvajanjem umotvorov. In dandanes je tudi res tako in je bilo že davno prej tudi podobno. Nekaj je pa drugače v naših dneh, posebno pri nas doma: da se širše plasti, da se celó inteligenca premalo zanima za umetniške pokrete, da je z umetnostjo sploh v mnogo prerahljih stikih. Odtod prihaja dejstvo, da smatramo vse, kar nam poda umetnik, za sveto, nedotakljivo, času primerno in popolno, po vsebini in po obliki. Ako nam kaj ne ugaja, ne iščemo temu vzroka ali razloga, ne preiskujemo, ali smo krivi mi, ali umetnik. Kvečemu zmajemo z glavo: češ, umetnik mora vedeti, zakaj tako dela. To stališče vodi do indiferentizma glede umetnosti in se maščuje najprej nad njo, ker ji ne pusti pravega razvoja, potem nad umetniki, ker jim jemlje možnost izpopolnjevanja in obstoja, in končno tudi nad nami, ker nam jemlje priliko, vzravnati se ob umotvorih in dvigniti se nad materijelne skrbi v plemenitem uživanju. Naši dōbi je umetnikova individualiteta več kakor splošnost, več kakor umetnost sama. Ako smo prav določili bistvo sloga, tedaj je ta moderni individualizem s tem v protislovju. Če je slog enotni in stalni znak, povzročen po časovnem naziranju, moramo vendar pomisliti, kdo da obvlada duha izvestne dōbe? En sam tega ne zmore. Posebno dandanes ne, ker je življenje tako komplicirano. Kaj podobnega more zahtevati ali si domišljati teorija, kakor je Nietzschejeva o nadčloveku. Mirno motrenje odnošajev privede do zaključka, da bi poizkus enega človeka, dati umetnosti znak dobe, presegal njegove sile in njegov vpliv.

Poedincu tudi iz notranjih razlogov ni mogoče izumiti sloga, ker ne more biti v vseh panogah umetnosti na višku naobrazbe. In kdor hoče označevati dobo, temu je treba tega viška. Kje pa imamo umetnika, da bi bil stavbnik za vse vrste poslopij — namen odločuje pri slogu, kakor smo gori ustanovili —, torej za cerkve, javna poslopja,

palače, privatne hiše, tržnice, tvornice, skladišča, železnične postaje, mostove, odvodnike, utrdbe? Kdo je kipar za proste sohe, za razne reliefe, za drobno plastiko in zna samostojno obdelavati kamen, les, kost in vlivati kovine? Kje je slikar, enako več izvajati cerkvene in verske podobe, kakor zgodovinske prizore, pokrajine, portrète i. dr., in to vse tudi v raznih tehnikah: na presno, z oljnimi barvami, v temperi, akvarelu, gouachu (guášu)? Takih umetniških veleumov ni, če se pa pojavijo v vsakem tisočletju povprečno morebiti tri- ali štirikrat, so to izjeme, ki potrjujejo našo nikalno trditev. Taki vseobsežni veleumi so bili n. pr. Feidija (ok. 500—437 pr. K.), Giotto (1267 do 1337), Brunelleschi (1375—1444), Dürer (1471 do 1528), Lionardo da Vinci (1452—1519) in Michelangelo Buonarotti (1475—1564); a tudi pri teh je bila na višku le ena panoga: Feidija je bil predvsem kipar, Giotto slikar, Brunelleschi stavbnik, Dürer in Lionardo slikarja, Michelangelo kipar in slikar. — Iz tega torej sledi, da poedinec ne more izumiti in uveljaviti sloga, ampak da je treba v to svrhu več posameznikov, ki morajo biti po današnjem modernem ustroju umetniki. Kaj pa dalje?

Vsak izmed teh umetnikov bo poizkušal spraviti do veljave svojo lastno individualnost, svojo smer, kar je le moč. Če je pa tako — in da je to res, se moremo prepričati vsak hip —, koliko raznih slogov, koliko raznolikih označb iste dōbe moramo dobiti tem potom? Kaj je pravo? Kaj označuje pravilno »duha časa«? Ali ni tu zares potrebna odločujoča korektura po splošnosti? In slog je potem koncem koncev le delo ljudske skupnosti.

Za svojo moderno dōbo moramo vpoštevati še jako važno dejstvo. Čim dalje, tem bolj se vriva mehaniziranje tehnike tudi pri umetnosti. Stroj je pa protest zoper vsako osebnost, zaničanje individualnosti. Kar je tehnično izvršeno s strojem, to je brez časovnega znaka. V dobah, ko si je pripravil umetnik vse sam, tedaj je imel vsak udarec svoje pravilo, vsaka zarezava svojo značilnost, vsaka poteza svojo smer, vse je bilo premišljeno in smotreno. Tega stroj ne pozna, igra pa v umetnosti neprimerno večjo vlogo, kakor se zdi. A to je odstavek zase, ki ga ne morem rešiti na tem mestu. Ako torej posameznik kaj izumi in oblikuje v teh razmerah, pač ne more zahtevati, da naj se utopi v njegovi individualiteti vsa splošnost. Zakon o razmerju mas je tudi tukaj v veljavi. Prav zato tudi ni še prišla naša doba do sloga, ker je obožavanje individua še vse premo-

gočno zarastlo v naše mišljenje. Iz tega je tudi tolmačiti vso brezsmernost in razlikovitost oblik ter razdrapanost v moderni umetnosti. Koliko »slogov« smo doživeli že mi! Posebno v zadnjih 25 letih so slogi malodane z vsako umetniško razstavo prihajali na površje in zginevali ž njo. To tem bolj, ker se je polastila oblik in ornamentov tudi industrija in jih je izdelavala s stroji ter prinašala na trg v velikanskih množinah. Vse galan-

terijsko blago je bilo ž njimi prepojeno, od gumba na suknji do lestencev in stojal, od listnice do velikih preprog. Bil je poizkus, nasilno stilizirati dobo, a namere ni dosegel. Prej ko je bilo razprodano tako blago, je bilo konec »slogu«, izpodrinil ga je drug, ki se je pojavil na drugi razstavi. Velika industrijska podjetja so postala previdnejša, slogotvorne individualitete pa ne. Zato niso našle novega in veljavnega sloga. (Konec.)

Ivančkov dan.

Dr. Ivo Šorli.

Podlogarjev Ivanček je spal tako dobro, da ga je morala priti mama izjemoma sama poklicat. Ali zdaj je skočil naglo na pod in se je tekel umivat.

»Saj mi boš dala novo obleko, mama, kaj ne?« je vprašal nekoliko v skrbeh, ker nazadnje danes vendar ni bila nedelja.

Mama, vsa zajokana, kakor je bila vedno te dni, je samo molče prikimala in mu je položila hlačke, telovnik in jopič na posteljico.

Potem je odšla zopet doli. Ivanček pa je potegnil izpod postelje skoro nove čevlje, je snel še klobuk s klina in se je lotil opravljanja.

Ko je končal in se je skrbno ogledal od vseh strani, je odšel počasi po stopnicah. Iz veže je pogledal za hip v izbo. Atek je ležal kakor vse te dni v kotu, samo da so ga bili menda ponoči deli v krsto, ki jo je bil snoči prinesel Matijčev Jakob. No, ogledal si jo je bil že včeraj, zato ga ni več zanimala.

Stopil je pred hišo. Nikogar ni bilo nikjer; samo iz kuhinje se je slišalo govorjenje, zamolklo in tiho, kakor ga človek doslej ni bil vajen. Zato si je tudi on bolj potihno zažvižgal, ko je stopil tja zadaj za klet.

Nato je šel v kuhinjo. Bili so notri mama, stric, hlapec Tine in oba pogrebca, ki sta to noč čula pri očetu. Kava ga je že čakala in molče je stopil k ognjišču in začel jesti.

»Glej ga, glej, kako se je napravil!« se mu je posmejal stric.

»Saj je pa tudi kakor praznik,« se je odrezal Ivanček.

»Oh, je praznik, je, sirota, da se Bogu usmili!« je vzdihnila mama; in kar naenkrat je začela jokati.

Že nisem zopet nekaj prav rekel, si je mislil Ivanček. In nekoliko ga je jezilo: Kako čudni so vsi postali!

Veliki so nadaljevali pogovor o starem Mohorcu. Mama si je obrisala oči in je pripovedovala, da je bil davi že na vse zgodaj zopet tu in je pretil, da bo tožil. Niti toliko ne more čakati razbojnik, da bi bil rajnki pod zemljo.

Ivančka so take stvari dolgočasile; hitro je odjedel in hotel potem zopet pred hišo. V sobi pa je zagledal zdaj kakih pet oseb, in zunaj pred hišo je bilo tudi troje sosed.

»Jej, jej, kako je danes lep, novi gospodar!« se mu je pošalila stara Kendovka in ga je pogladila po laseh. »Ali si kaj žalosten, Ivanček?«

»Eh, kaj bi bil žalosten, saj ata je zdaj že v nebesih,« je skomizgnil Ivanček in del obe roki v žep.

»Ah, revček, res še ničesar ne razume!« je vzdihnila teta Jera in ga je tudi pogladila po glavi. Kaj bi neki razumel, saj mu je mama sama tako povedala, ko je začel predvčeranjem tudi on jokati. Mama je rekla, da ni treba, ker ji to še bolj hudo stori. Zdaj pa menda tem ni prav tako.

Da se mu ne bo treba več odgovarjati, ker je videl, da od stričeve hiše sem prihaja zopet nekaj ljudi, je odšel rajši v hlev. Čada je bila izpulila in zmetala pod sebe cel kup sena iz jaslí. Vedno je bilo treba pospravljati za njo. Veselilo pa je Ivančka, da ga je bil Rdečkin teliček že spoznal, ker je začel takoj lizati njegovo roko, ko ga je skozi vratca pobožal. No, Liska, ti pa kar molči, ti itak nisi nikdar sita!

Ali ko je tako gospodaril, je zaslišal naenkrat izpred hiše svoje ime. Stopil je naglo ven in je vprašal, kaj je.

»Kaj je? Ali ne veš, kak dan je danes? Kaj bodo še tebe čakali?« se je jezil Tine.

»No, saj grem! Kaj sem pa vedel, da je že čas!« je rekel Ivanček nevoljno in je stekel doli.

Takrat se je ravno začulo iz izbe zamolklo zabijanje. In zraven materino strašno jokanje, skoro tuljenje... Ivančka je obšel mrzel občutek in ustrašil se je, da se je kaj zgodilo. Hotel je noter, a hlapec ga je pridržal z nevoljno besedo: »Tu ostani zdaj!«

»Kaj pa je?« ga je Ivanček tiho vprašal.

Tine je za hip pomolčal. Potem je pa kakor jezen odgovoril: »No, kaj pa bo? Trugo zabijajo!«

Ivanček bi bil rad več izvedel, a se ni upal vpraševati. Te dni je dobil na vsako vprašanje le kratke in otresave odgovore. In vendar je bilo toliko tega, kar se mu je tako čudno zdelo.

Stal je na pragu in gledal v tla. Tedaj je prišla teta Marijana iz izbe in mu je pomignila, naj gre za njo. Mamo sta držali dve teti pod pazduho in ji nekaj tiho govorili; krsto sta bila pa ravno takrat vzdignila Jernejčkov Peter in Matijčev Tone, vsak od ene strani na dolgih belih nosilih.

Teta Marijana je peljala Ivančka k mami in je položila njegovo roko v njeno. Tedaj je mama pokleknila k njemu in ga je stisnila s tako silo k sebi, da bi bil zastokal, če bi se vsega tega, kar se je zdaj godilo, tako ne bal.

Ali že sta stopala moža s krsto ven in mama je počasi vstala in potegnila Ivančka za seboj.

In počasi so stopali po hribu navzdol. Mama in on sta šla prva za nosači. Zada je kdo kaj potihoma izpregovoril, mama pa je ves čas molčala in ga držala za roke.

Lep, topel dan je bil. Solnce se je svetilo na črni krsti in na zlatih križkih in okraskih. Po njihvah so delali ljudje, in ko so prišli oni mimo, so se ustavili; moški so se odkrili, ženske so se prekrižale. Ivančku se je zdelo, da mora biti tak pogreb vendar imenitna stvar. Kakor bi šla majhna procesija mimo...

Ali drugače je bila pot dolga in dolgočasna. Le da so se včasih nosači premenjali — krsto so medtem položili kar na grive poleg poti — pa je šlo zopet tiho dalje. In Ivanček je komaj čakal, da pridejo do vasi, kjer je pričakoval velikih stvari.

Končno so prehodili tudi še zadnji ovinek in izza brda je počasi prilezel križ na vrhu zvonika, potem zvonik sam — v tem hipu so se zamajali zvonovi in se je oglasil najprej mali, potem srednji in zadnji veliki zvon — potem se je pokazala streha farne cerkve in nato strehe vaških hiš,

druga za drugo, kakor so stale v breg, dokler ni ležala cela vas tik pod njihovimi očmi. Pot pa je tu zavila radi prehudega klanca še enkrat na levo, tako da se je zlila s cesto še precej daleč pred vasjo.

Tam sta že čakala oba duhovnika, Končarjev Petrček z velikim črnim križem, Seljakov Tonček s kadilnico, okoli teh dveh še precej drugih vaških otrok in veliko število vaščanov in vaščank.

Ivanček je videl, kako so se obrnile vse oči gori, ko so stopali ta zadnji del kolovoza navzdol. Opazil je, da so gledali poleg mame posebno tudi njega. In čutil je, da se mora zdaj lepo postaviti. Poravnal si je jopič, popravil si ovratnik pri srajčki, vzravnaval se in je premeril ljudi s skoro kljubujočim pogledom.

Na cesti so stale široke črne nosilnice in tja gori so pogrebci položili krsto. Duhovnika sta pristopila in sta pričela svoje molitve. Tedaj je Ivanček opazil, da je nastala med Končarjevim Petičkom, ki je držal križ v rokah, in Jakčevim Viktorčkom, ki je stal za njim, tajna borba za križ in kdo ga bo nosil. Hotel je videti, kako se bo stvar končala, ker sta se bila neprijatelja baš skrila za kaplanov hrbet; a tedaj ga je mama potegnila trdo nazaj k sebi. Občutil je to kot javno ponižanje in je gledal rajši v tla, da bi kdo ne opazil rdečice na njegovem licu.

Končno sta duhovnika odmolila in sprevod se je začel pomikati proti vasi. Ivanček je z nevoljo opazil, da se je Viktorčku posrečilo iztrgati šibkejšemu Petrčku križ in da ga s hudobnim rezanjem nese zdaj on. Na pragu prve hiše je stala botra Urša, ki je prinašala male otroke in je bila baje ulovila tudi njega ravno pod ilovskim mostom. Pokimala mu je prijazno, ko je prišel mimo nje, in on se ji je posmejal. Takrat se ga je mama roka trdo oklenila; a ko ni tega nikdo opazil, mu ni bilo mar.

Potem je šlo po celi vasi, zakaj cerkev je ležala na oni strani. Iz vseh hiš so gledali ljudje in ni bilo človeka, ki bi ne bil posebno pozorno pogledal tudi njega. Seveda, saj so oni, Podlogarjevi, priredili vse to, in mama je rekla, da bo tudi strašno veliko stalo. Ampak bilo je res lepo. Krsta se je zdaj na tem zadnjem koncu poti, pod košatimi drevesi, zasvetila vselej kakor zlata, ko so švigale solnčne lise skozi veje čez njo, križ tam pred njo se je dvigal visoko v zrak, gospoda sta pela celo pot, nosači so stopali, zdaj vsi štirje skupaj, vsak na enem koncu nosilnic trdno kakor vojaki, kadar marširajo, zvonovi pa so se zibali s

tako močjo, da se je slišalo škripanje jarmov na cesto. In za seboj je slišal stopinje veliko, veliko ljudi. Mikalo ga je, da bi se ozrl, a si ni upal več.

V cerkvi so postavili truگو na sredo cerkve. In potem se je začela maša. Na koru so pele orglje in stari Luka se je oglasil tu in tam malo vmes. Maša se je zdela Ivančku prav za prav dolga in dolgočasna; rad bi bil vprašal mamo, kdaj bo konec, a si ni upal.

Nazadnje je odšel gospod župnik vendar že enkrat izpred oltarja, in Ivanček je čakal, kaj bo zdaj, ko se ni nihče odpravljaj na odhod in je ostalo vse tiho v cerkvi.

No, tu se je vrnil gospod brez črnega plašča in s samo štolo iz zakristije; Seljakov Tonček pa je bil še vedno v črnem krilu in s črnim naplečnikom čez belo srajco. Prihajali so h krsti. V tem hipu sta planila tudi Končarjev Petrček in Jakčev Viktorček iz kota pod zvonovi, kjer je bil celo mašo ostal križ. Križ je tudi zdaj imel Viktorček, a videlo se je, da se Petrček še ni odrekel svojim pravicam.

Ivanček je le gledal in prežal, kaj bo. Na njegovo začudenje je začel gospod zopet peti, in krsta je ostala na mestu. Viktorček je stopil s križem prav do nje, Petrček je bil ostal malo bolj v ozadju. Gospod župnik pa poje, poje in le včasih vzame kadilnico in pokadi ž njo čez krsto.

Zdaj je naenkrat nehal peti in moli očenaš. Počasi stopajo nosači bliže. Stari Luka postavi dvoje visokih sveč, ki sta stali na to stran krste, bolj v stran.

In zdaj župnik zopet zapoje in se obrne proti vratom. Nosači se priklonijo in zadenejo. Ta trenutek porabi Petrček, zgrabi križ in ga iztrga Viktorčku. Toda Viktorček ga že tudi drži malo više in nasprotnika se tiho rujeta.

Ivanček se ozre na levo. Mama se je sklonila z vsem telesom nad klop in silno stoka. Že so vse tete pri njej in ji pomagajo vstati.

Zdaj je čas! Kakor bi trenil je Ivanček tam, sune Viktorčka stran in porine križ proti Petrčku.

Po cerkvi gre rahlo vršenje, tu in tam se sliši tih smeh. Ali preden se Ivanček zave, ga je stari Luka potisnil rahlo proti mami, Viktorček, ki je v tem hipu ponovil napad, pa dobi tako, da se zvrne v kot.

Ivanček plaho pogleda mamo. Videti je, da je pozabila vse drugo, tako jezno ga gleda. Mogoče ga bo celo udarila, tu sredi vseh ljudi... Prestrašen povese oči in kakor bi bil drugače skočil daleč od nje, se ji pritisne bliže h krilu: bolj groza ga je sramote pred vso cerkvijo, nego njene jeze.

Ali glej, mama mu samo malo požuga; in potem ga tako milo prime za glavo in ga poboža, da Ivančku srce zastane. In ko se mama spusti v novo krčevito jokanje, se ne more vzdrževati, da bi ne zajokal tudi on.

Pokopališče leži takoj pod cerkvijo. Že izpred cerkvene lope zagleda Ivanček tam na sredi podolgasto jamo s kupom prsti na obeh straneh. In vidi, da gre sprevod naravnost tja. Neprijeten občutek ga strese in pozabi jokati. Skoro da se mu nočejo več premikati, in mama ga mora rahlo vleči za seboj. Strah ga je.

Še bolj ga prime strah, ko se župnik ustavi pred jamo, in pade Ivančkov pogled ravno v črno globino. Trdneje se prime mamine roke, da ne bi šla naprej; človeku bi morda še spodrsnilo in bi padel noter. V gozdu in na polju se pa ni bal nobene jame, in če je le mogel, se je zaletel čez.

Zdaj je mama počenila in je potegnila še njega s seboj. Ampak on se je še pravočasno spomnil, da ima novo obleko, in je obdržal kolena dovolj visoko od tal, da se mu ne pomažejo.

Gospod župnik je zopet molil. Mama je silno jokala. Tudi tete so tiho stokale. Pa še od drugod se je slišalo vmes kakor čudno cviljenje. Stric si je ves čas brisal oči in je tako grdo gledal pred se.

Tu so se naenkrat vsi zganili. Pogrebci so planili h krsti in so jo na belih vrveh spustili v jamo. Potem je dal stari Luka gospodu lopato v roke in ta je vrgel malo prsti v grob, da je votlo zapelo. Nato so začeli pogrebci strašno hitro delati in ves čas je bobnelo iz groba. Mama je tako zavpila, da je naglo stopil župnik k njej in jo prijel za roko. In ves čas ji je nekaj govoril. Potem je namignil ženskam in te so začele mater počasi vzdigovati. Ivanček je bil že prej vstal. Videl je, da je vedno manj zemlje ob jami in da se votlina naglo polni.

Začutil je, da ga je teta Marijana rahlo odrihnila in da ga je prišla zdaj ona za roko. Ta teta in teta Mica sta držali mamo zopet pod pazduho in sta jo počasi peljali proti pokopališkim vratom.

Tako so stopali nazaj proti vasi. Nihče ni govoril. A videti je bilo, da ženske ponehujejo z jokom. Tudi zvonovi so se začeli ustavljati; in ko so prišli do Miklavčkove hiše, je slišal Ivanček, ki je ves čas natanko pazil, samo še malo škripanja.

Vstopili so v gostilno. V veliki sobi so šli k mizi, na kateri sta stali že dve veliki steklenici vina in cel košek belega kruha. Gostilničar je prinesel v tem hipu tudi še krožnik z lepo rdečo klobaso in je prijazno povabil, naj sedejo.

Ali bo Ivanček jedel? so ga vprašali. I, seveda bo, ko je že tako lačen. Dali so mu cel rogljač in lep kupček klobasinih kolobarjev. Šlo mu je zelo v slast! Tudi malo vina je včasih posrknil vmes. Skoro rajši bi bil imel vode, da bi se napil, ker je bil močno žejen, pa si ni upal reči.

Kmalu so prišli pogrebci in potem so začeli tudi veliki zelo naglo jesti. In obračali so cele kozarce naenkrat; mama je pa nalivala in silila, naj pijejo. Zdaj ni več jokala. Samo še včasih je vzdihnila in se je prijemala pod vratom. Samo takrat si je zopet obrisala oči, ko je rekel stric Luka, kako strašno dober človek je bil ranjki Podlogar. In vsi so potrdili, da takega usmiljenega moža in pridnega gospodarja ne bo več.

»No, zdaj boš pa ti gospodaril, Ivanček!« se je obrnil gostilničar k njemu. »Le glej, da boš enkrat tudi ti tak mož, kakor je bil tvoj ranjki ata. Zdaj bi te že lahko vprašal, ali je zapustil res vse fantu?« je rekel mami.

Mama je potrdila z glavo. »Sama sem tako želela,« je rekla s svojim tihim glasom. »Samo njive na Pologu in senožen na Novini je izgovoril meni.«

»No, pa kot v hiši imaš seveda tudi; in za doto si intabulirana. Ti ne bo sile, ne. Če bo Mohorc kaj sitnaril, ti bom pa jaz dal tistih tristo gol-dinarjev. Saj se ne izplača, odgovarjati se pri takem premoženju.«

In vsi so govorili z mamo tako prijateljski in ljubeznivo, da je bilo Ivančku, čeprav ni vsega razumel, toplo in prijetno pri srcu.

»Prav za prav je Ivanček zdaj eden prvih gospodarjev v fari,« ga je podražil stric Luka. »Kar še za liter tega belega daj!«

Ivanček je videl, kako delajo drugi in je molče vzdignil prazno steklenico, pa jo potisnil proti gostilničarju. Vsi so se na glas zasmeli; in še Ivanček se je moral, ko jo je bil tako dobro zadel. Tudi mama se je smejala, in tega je bil najbolj vesel. V drugi steklenici je bilo še precej črnega vina, pa je vseeno potisnil gostilničarju tudi njo, češ, prinesi! Zdaj pa smeha že ni bilo nikakor več konca.

»Tako pa spet ne, Ivanček, drugače bo kmalu vse šlo!« so ga dražili od vseh strani. In ker je videl, da jih tako dobro razdira, in ker se mu je tudi naenkrat zazdelo, da je vino vendar le boljše od vode, je pošteno potegnil iz kozarca, da mu ga je morala mama hitro iztrgati iz rok. »Bom pil pa, kadar bom velik!« je rekel.

Zopet smeh. Dobro, bo pa še katero povedal! Tako na primer, da bo Tineta precej proč poslal.

Tako je tudi res mislil napraviti, ker ga je Tine vedno dražil.

Oho, tako daleč pa da še nismo! Ta bo pa kar skraja začel, kakor se vidi! Mama naj se takoj zopet oženi, da dobi Ivanček očima. Ta ga bo že sukal! Pa Tineta da mora tudi ubogati; sploh vsakega velikega, pravi mama.

»Kaj Tinetu res ne morem ukazati, če sem gospodar? Zakaj mu je pa rajnki ata?« vpraša Ivanček ključovalno.

»O, lahko, lahko ukazuješ, če te bo kdo ubogal,« se smeje stric Luka. »Ti krpecelj ti, mali!«

Ali že so pri drugih pogovorih. Katero senožen naj mama najprej pokosi. Rajnki da je bil tramast, ko je zmerom začel z Novino, namesto s Selcami, misli stric Luka. Ivanček vidi, da je potisnjen v ozadje in se začne dolgočasiti. Še malo počaka, potem pa mamico previdno potegne za krilo, češ: pojdimo. Mama misli ravno tako in tudi drugim se mudi na delo.

Mama plača zunaj v prodajalni, da nihče ne ve, koliko je bilo. Potem gredo.

Solnce hudo pripeka v hrib; stopajo počasi kakor ob nedeljah in ne kakor če gre kdo čez teden po opravkih v vas. Ko pridejo domov, pravi Tine, da je že enajsta.

Mama je odšla gori v spalnico. Ker je prinesla cel robec belega kruha s seboj in bi ga Ivanček rad še rogljič, gre za njo. Pogleda jo od strani in z veseljem vidi, da ne joka. Zdaj bi jo vseeno morda že lahko vprašal, kako je to: ali atka res ne bo nikoli več nazaj? Namreč: kako to, pravijo, da ga ne bo več nazaj, ko vendar ni mogoče?

Na, pa mama že zopet joče! In pravi vsa v solzah in da jo človek od stokanja komaj razume: »Nikoli več, otrok moj! Na tem svetu ga ne boš videl nikoli več. Ali če boš priden in pameten, se najdemo vsi v nebesih. O, ti sirota, ti moja!«

Ivančku je silno težko, da je mamo zopet tako neumno vprašal, ko se spet ne more potolažiti. Res ne bo nikoli več!

Zdaj ni prav vedel, kaj naj napravi. Stal je v kotu in je počasi grizel svoj rogljič. No, polagoma se je mama zopet pomirila; in tako je stopil k njej in jo je vprašal, ako se ne bo več jokala, ker on bi rad šel malo k teličku pogledat, če se ne bo.

Pa se mu je nasmehnila, ga je pogladila prav mehko po laseh in mu obljubila, da se ne bo več.

No, hvala Bogu, pa je zopet vse prav! Ampak tisto bo zdaj takoj poskusil, kar se je bil namenil. Bomo videli, ali bo Tine ubogal ali ne!

Šel je naglo doli in je našel hlapca pred hlevi. Popravljal je nekaj na starem oprtniku.

»Ti, Tine, na Novine pojdi, pa prinesi malo listja za Rdečko doli! Že tri dni nima nič zele- nega,« je rekel strogo.

Tine je počasi vzdignil glavo in ga je pogle- dal. Ivanček je porinil roke še bolj globoko v oba žepa, je postavil desno nogo malo pred levo in je vzdržal mirno hlapčev pogled.

Tedaj so se Tinetu zabliskale poredne oči in iz vsega srca se je zasmel. In planil je sem in ga je prekucnil v travo in ga je neprestano se smejoč valjal sem in tja.

»I, ti škržat ti, petpedični, kako se postavlja! Preobleč se rajši pojdi in Čado ženi na vodo! Ti ščinkovec ti, negodni!«

Ivanček se je ves jezen izpulil. Torej ga res ne bo ubogal! Ampak on njeга tudi ne! Naj le žene sam Čado na vodo! On jo bo, kadar bo on hotel!

In ker se ono budalo še vedno ni moglo usta- viti od smeha, je Ivanček mirno in moško odko- rakal tja proti njivam v Gabrijah.

Ne, tudi preoblekel se ne bo, vsaj do južine ne. Danes je itak praznik. Bo pa na njivah ta čas malo pogledal, ali je prišla Janova Neža.

In stopal je počasi po ravni stezi. Skozi dve leti vsak dan je napravil to pot. Ata je bil ob ti uri skoro vedno v Gabrijah, in potem sta šla sku- paj domov, ko je zazvonilo poldne.

Pot je šla okrog brda in tam so ležale lepe, gladke njive. Ko je prišel Ivanček na brdo, se je ustavil in je pogledal čeznje.

Nikoğar ni bilo. Ata je ta čas že vedno počil- val pod jablano, odkar se je videlo tako lepo doli po dolini do cerkve. Ko je zagledal Ivančka, se mu je vselej posmejal in ga je poklical k sebi.

Danes ni bilo nikoğar... Čudno prazno je bilo tam pod jablano...

Tedaj je Ivančka ostro zbolelo pri srcu... Nikoli več... nikoli več?... Pa kako je to mo- goče?... In vendar ga ni več!... In ga ne bo več... Doli leži v jami, in ga ne bo nikoli več!...

Ivanček se je prijel za glavico... In zdelo se mu je, da razume strašne besede...

In ni vedel, kako mu je bilo... Pogledal je okrog sebe, ali ga kdo ne vidi; in potem se je vrgel na zemljo in je zajokal iz vsega srca: »Atek, atek moj, kje si?«... je stokal in je mislil, da mu mora srce počiti.

Potem, čez dolgo, se je počasi vzravnal, je pogledal še enkrat pod jablano in je obrnil očesci proti nebu... In je sklenil ročici in je gledal venomer v modro vedrino in je molil, molil...

Pa je videl to sam Bogec in njegov angel varih. In Ivanček ni povedal nikdar nikomur na svetu, kako je prvokrat razumel, da atka nikoli več ne bo...

Pogovor s psom.

Ivan Dornik.

Študent je stopil na ulico. Zima mu je zatulila v obraz, udarila okrog oğla kakor kobila z repom, zažvižgala, da se je ves stresel pod tanko suknjo. Vzdihnul je in nič ni bil vesel. Ljudje so vrveli mimo njeга, sami vase zaviti in mrzli kakor tro- toar, po katerem so hodili.

Študent si je zaželel človeka. Njegova želja pa je odjeknila nazaj vanj, kakor če bi potrkal na prazen sod. Bilo mu je, da bi se porazgovoril z zimo, pa ga je le tolkla po zobeh, da je šklepetal z njimi.

Stopil je čez ulico. Na oğlu pod svetilko je butil ob majhneга psa, ki je zapuščen ždel v snegu.

»Pudel? Ná! — Sam? Čisto sam? V tem me- težu in mrazu čisto sam? —

Kakor šiba se treses! Kje si, o pes, ti, da naj- deš sled, ki si jo izgubil? Ali si nehal biti pes, ali

je človek nehal biti človek, da ga ne spoznaš več, če povohaš njegovo stopinjo? —

Kdo te je vrgel na cesto? Človek? —

Psa se prej usmili človek ko človeka, pravijo, in sedaj se še psa ne usmili več — —

Kaj boš počel tukaj? Vrgli so te iz hiše, iz tople sobe — poslednjo ljubezen so vrgli na cesto v metež, da se sneg poiğra z njo.

Kaj boš počel tukaj, pravim? — Še nocoj zmrzneš, saj nisi vaje. Glej, jaz sem vaje, jaz: človek. Z menoj se iğra sneg, blato in voda mi silita v čevlje, a ne zmenim se nič za to. Toda ti, pes, zmrzneš še nocoj.

Ne! — Za eno večerjo imam še: sebi sem si jo namenil — tebi jo prepustim. Pojdi! Na — tá, tá! Greva v gostilno, da se oğrejeva in pogovo- riva — —

Na, tá, tá, tá!

No, vidiš, nič se me ne boj! Res, da se je treba bati ljudi, toda mene se ne boj! Iščem človeka, in ker ga ni, se pogovorim s teboj. —

Na, le notri! Kako diši po goljažu! — Polno je, pa že še dobiva kot. Za to-le mizo sediva, da ne bova v napotje ljudem. Tako. Na ta-le stol skoči! — Ne moreš? O! Kje si, pes! — Čakaj, da te posadim gori. No, tako.

Kako je toplo tukaj! Zadremal bi in zaspal. In bi sanjal o pokrajinah, po katerih se je nekoč izprehajalo naše srce. Daleč so, vse od granat razrite, vse s krvjo poškropljene — —

Dva meseca že nisem spal na gorkem, ne jedel na gorkem. Včasih sanjam o solncu, ki se pelje nad našo domovino tamkaj doli. Vse vasi so v zlatu in vsi travniki so ožarjeni. Takrat mi je toplo — —

Klobaso bova! In četrť vina. Ti boš jedel klobaso, jaz bom pil vino in te bom gledal — —

No, vidiš! Je že na mizi. Malo bom pokusil sam, da začnem in nakažem ljudem —.

Ná, sedaj pa le ti! Ali diši? Kako si sestradan! Le jej! —

Glej, oni-le gospod se je ozrl na naju! Kar požira naju z očmi. Vem, kaj si misli. Naj si le misli! —

Na oni strani šepeta družba, ker pri mizi ješ s krožnika. Naj le šepeta! —

Snedel? Kako me zvesto gledaš! Le k meni se stisni! Že dobro, že dobro! Kaj bi se zahvaljeval! — Kako imaš lepo temnorjavo dlako! Kdo je bil, ki te je vrgel na cesto? —

Približuje se konec človeštva: človek je vrgel poslednjo ljubezen iz svojega srca; kajti ti si sedel na oltarju njegovih misli in želja. Ti — bog!

Videl sem te, ko si se vozil mimo mene v avtomobilu: jaz sem šel po cesti, lačen in raztrgan. Umaknil sem se s poti in sem te zavidal.

Videl sem te na prsih, na lepih prsih, na prebelih prsih prebelih dam. Tiste prsi niso bile ustvarjene za otroka, ker niso hrepenele po njem; ustvarjene so bile zate, o pes, ker ti nisi otrok, nimaš duše in lajaš. In ljudje lajajo in prsi prebelih dam —

Videl sem te, ko te je pestovala mati in te poljubovala, njen otrok pa je ležal na tleh umazan in je jokal —

Srečal sem te v kavarni, kamor te je pripeljala stara, izsušena gospa, te posadila na stol in ti kupila mleka.

Na gorkih blazinah si ležal, še tačice ti ni bilo treba privzdigniti samemu.

Ležal si v beli postelji zapuščene device, ki te je ponoči pritiskala k sebi —

Postavili smo te na oltar svoje notranjosti, odkoder smo pometli svojo dušo. Ničesar ni bilo več v človekovem srcu, le ti — malik! K tebi se je zlivala vsa ljubezen, vse molitve so kipele k tebi, vse molitve brezbožnih src, ki so kričala po bogu in ga iskala v tebi — —

Klečali smo pred teboj in smo molili: O pes! In smo lagali sebi: kajti ti si bil bog. Pa smo rekli: O bog! In smo lagali tebi: kajti nismo imeli boga — In sedaj?

Kaj se bliža?

Človek se je ozrl vase in zagledal svoj veliki želodec. In brcnil te je na cesto: zadnjega boga, ker sedaj je bog on sam. Sebe moli in si streže —

Pa ti me ne poslušaj več? Kaj si se zvil na stolu? Bi spal? — Plačam in pojdeva —

Tako. Zopet sva na cesti. Kam sedaj? Kaj me gledaš tako plašno? Veter tuli okrog oglov, sneg biča obraz, ali te je strah? —

Kaj naj storim s teboj? — Ne bom te brcnil od sebe! Z menoj pojdeš. Pri meni boš spal nocoj.

Ne bom te brcnil od sebe! Samo enkrat sem brcnil psa, pa nikoli več! Pa še tistikrat ni bila brca namenjena njemu, ampak dami, za katero je šel. Bil je debelo nabasan tisti pes, natlačen vsega dobrega. Greh je bil storjen nad njim. Hotel sem brcniti greh, pa sem njega. Pa nikoli več! —

Torej z mano! Kmalu bova v sobi. Kako se treseš! Saj ne moreš iti! Nesel te bom. Tako. Ne bom držal rok v žepu, ne bom se zavijal v suknjo: ponesem te. Moje roke so utrjene in trde, telo ne občuti več mraza. Ti pa si ves iz svoje narave. Kaj so storili ljudje iz tebe! — —

Prišel bo nov čas. Pripraviti se moramo nanj; zato moramo iti nazaj h koreninam in rožam in vsem kreaturam, da najdemo zopet človeka v sebi. In ko postanemo človek, pričnemo novo ljubezen, čisto, kakor je bila v začetku. Roži porečemo sestra in jelenu brat; in veselili se bomo, ko se bo smejalo solnce čez nebo, in s potočkom se bomo igrali kakor z otrokom. Iz ljubezni do Stvarnika, ki bo napolnila naše srce, bomo ljubili vse kreature okrog sebe in bomo zaupljivo govorili k njim kakor prvi dan — — —

Tukaj notri, glej, bova šla. Po teh-le samotnih stopnicah gori —. V to-le mrzlo, tujo, neprijazno sobico, polno mojih tihih vzdihov in skritih solz —. Dva meseca že ni bila zakurjena. Kakor ledenica je. Nič ne dé! Ne bo te zeblo. S staro obleko, v katero zavijam svoje noge, ko študiram, te bom odel. Mehko ti bom postlal. Še odejo ti potegnem

s svoje postelje; kajti jaz je ne potrebujem. Vroč sem, ker je mlado življenje v meni in ogenj za novo ljubezen —

Glej, nag kljubujem mrazu in vetrovom! Kako tuli veter zunaj, sneg se zaletava v okno: jaz pa mlado gorim in sem kakor oklep, naperjen proti sulicam! —

Spi in počivaj! Jutri bova šla na cesto, oba revna, ti in jaz; toda jaz bom zabrnel skozi ledeni zrak kakor pšica in bom delal pot za novo ljubezen! — —

Toda, kaj bo s teboj? — — Oh, kaj bo s teboj? — —

Lahko noč! —«

Balada o dveh ženah.

I.

Barake.

Sedem let — sedem cvetov,
sedem cvetov — sedem sinov:
štirje so imeli tvoj obraz,
trije so imeli moj obraz.
Od zadnjega si vzel slovo,
ko si odhajal na vojskó
in ga še ni na svet biló —

Prišel je težek, bridek čas,
pustili smo domačo vas
in v Steinklamm so pregnali nas.

Sedem dni — sedem grobov,
v njih imava — sedem sinov.
Srce mi kamen je postalo,
a dokler ti živiš, bo kljubovalo
in čakalo na lepši čas,
ko spet boš oče ti in mati jaz!

II.

Osvobojenje.

Iz doline v goró, z goré spet v dolino
ko val
zgrinjala vojska se je in on je šel ž njo
in je v vasi pred svojo hišo obstal
o polnoči.

V izbi rdeče zagrjnena okna.
„Žena, odpri!“
Trikrat je klical, nihče ni odprl,
in sam je v hišo in v izbo odprl
o polnoči.

Privil je luč in se vstavil sred izbe
ves mrzl ko led
in roka je zgrabila za bajonet —
in oba je poslal na oni svet
o polnoči.

Iz doline v goró, z goré spet v dolino
naprej in naprej ko val
šel je z vojsko in prodiral je ž njo,
pa je prižvižgalo in je pal
o polnoči.

Joža Lourenčič.

O umetnosti, posebno glasbeni.

Marij Kogoj.

Če je umetnost sama ob sebi nekaj slabilnega in oslabelega, je ne smemo in nočemo gojiti. Le najpotrebnejše je treba opravljati, premnogo ga je, da nam ne bi še od tega ostalo obilo.

Kdor obsoja, je moral presoditi. Brez pravega spoznanja ni dano soditi nikomur. Zasebno mnenje ne prihaja v poštev v nobeni važni zadevi; kjer pa prihaja, tam vidimo, da se zbirajo nespametni. Njih početje je postransko in ničevno, najsi govore o čednosti ali nečednosti, naj se postavljajo za krepkost ali proti njej. Resničnost življenja gre preko vsega. Njena pot pelje nad človekom, njegovo mišljenje je ne ovira in ne moti.

Ljudje so neenaki. Razlika med popolnejšimi in manj popolnimi obstoji v tem, da glavni podudarjajo glavno, postranski postransko. Vsi smo si enaki v tem, kar imamo doseči; ali v tem, kar smo, smo si neenaki.

Estetičnemu bitju se zlo ne vriva, ker vanje ne more vdreti. Slehernu uživanje je po sebi čisto — čistejše, čim večje, čim popolnejše, čim bolj poglobljeno je. Lepota zvezdnatega neba in slast greha se ne dasta uživati obenem, ker leži v lepoti pokojna zadovoljnost nečesa trajno osrečujočega, česar v grehu ni. Vodé iz teh dveh vrelcev se ne mešajo, temveč izločujejo, kakor se izločujeta olje in voda in izpodrivata svetloba in tema. V kolikor se pesništvo, pripovedništvo in dramatika ukvarjajo z moralno, gredo le za življenjem in ga razmotrivajo, da bi bilo pojasnjeno.

Umetnost je nastala iz hrepenenja po lepoti, ki jo je srce slutilo, ali je čut ni mogel doznati. Tedaj je človek ujel drobec te lepote in si ga je pokazal. In ko je žarelo vanj, je spoznal, da je sladkost lepote še vse večja in da ga je z njo bila obsegla neskončnost. Nje vabljivost je dahnila predenj in nje prikritost ga je napolnila s sladko grozo. Občutil je, kako — vzvišen nad zemljo — plava na perotih ljubezni, ki je v njem napela lok hrepenenja, da se boči nad njo. — To iz ljubezni vstalo hrepenenje je ustvarilo umetnost, za katero izven ljubezni ni življenja. Spočeta v posvečeni uri, poganja iz čistosti človeškega srca, ob kateri le uspeva in raste.

Mnogo je stvari, katerih človek ne more popolnoma razumeti. Ena teh stvari je tudi umetnost. Njeno obzorje sega v nedogled, njena vse-

bina je brezdanja in leži v svoji celoti izven spoznavnosti dosmrtnikov. Človek je v temi, tiplje in išče, da slednjič najde odlomek.

Umetnost sama ob sebi je nazornost nebesnosti, izraz človeka, zveza umnosti in čuvstvanja, razodetje misli in čuvstev v svoji brezmadežnosti. Uresničena sanja je in utelešenje človečanstva. Ta umetnost je predmet iskanja, in kar najdemo, je vedno novo odkritje na površini umetnosti, odkritje umetniške obsežnosti in globočine, ki bo ostala neizčrpana za vse čase. Kadar bi mislili, da smo dosegli umetnost v njeni popolnosti, bi prišlo spoznanje, da to še ni ona, kakršna je, ampak ona, kakršno smo si bili predstavili mi, ona, ki odgovarja našim zaenkratnim mislim. Umetnost je očiščevalni del človeštva, najstrožja obtožba vsega slabega, najuspešnejše čistilo človeških src in sladko povišanje, proslava večne trajnosti in popolnosti, potrditev božjega sklepa in njegove volje, izraz ljubezni in poklonitve in zadoščenje božje. Umetnost je posredovalnica med nebom in zemljo. Lestva je, po kateri prihaja človeški duh do božanstva, meгла je, iz katere govori s človekom Bog.

Gojiti umetnost, se pravi: gojiti ljubezen; negovanje ljubezni pa je naše najvišje opravilo.

Umetnosti je vdolben obraz božanstva in obraz človečanstva. Ta dvojni sijaj nam bo žarel vedno iz nje.

Umetnost je najlepši dar, ki ga je moglo darovati človeštvo svojemu božanstvu; ona ga hvali najbolj po vrednosti. —

Umetnost je le umetnost, kakršna naj bi bila. Njena dragocenost tiči v njeni popolnosti, nje posledica je skladnost telesa in duš, njeno delo: višanje človeka v njegovi vrednosti. Cilj more biti umetnost le sama sebi: širiti, večati, poglobljati se, rasti in doseči najvišjo stopnjo dovršenosti, biti kar najbolj popolna.

Umetnost tolaži, krepí, vabi, vnema, poživlja, mami, ubija in ustvarja človeka nanovo. Ob njej postajamo in rastemo. Najbolj umetniki, potem pa tudi vsi drugi, ki stojijo v zvezi z njo.

Umetniško snovanje je dvojno. Eno, ki oblikuje in presnavlja, in ono drugo: snovanje iz nič. Najvišja umetnost je poslednje. Umetnost je temelj kulture, nje skrbno delovanje snuje za po-

znejši rod in njega določitev. Čim več je napravil en rod, tem več bo mogel in moral napraviti poznejši, če bo hotel veljati kaj.

Umetnost je ono, kar ostane po smrti. Dopolnjenje življenja je in njega podaljšanje. Ko bodo narodi že davno izginili, njih domovi razdejani in njih prah razgnan, bodo vendar še živeli v svoji umetnosti, ki jim bo ohranila njih spomin. —

Umetnost so končno vse obstoječe umetnine skupaj. Ta umetnost je od umetnosti le njena pot, vijugasta, razcepljena in dolga. Ali ni jih, ki bi že šli to pot do vrha, do njenega konca. Mnogo jih je v zmoti romalo v krivo smer, ko so hoteli navzgor, ali nekaterim je bilo dano priti visoko pod vrh. Tam so videli svoje povečanje in zrli popolnost, doseženo po njih samih.

Biti umetnik, se pravi: ustvarjati umetnost, udeleževati njene zahteve in misli ter izražati nje vsebino.

Vsak umetnik ima svojo pot, vsi pa imajo eno: priti k sebi. S tem, da najdejo sebe, najdejo umetnosti novo postavo, novo smer. Iz sebe ustvarjajo novo okrožje, postavljeno na razvaline obstoječega. Oni napravijo, da umetnost raste, skrbno ji zalivajo in gledajo, da so umetnine dobre.

Kar se umetnik uči, se uči le, da vrže od sebe. Ne da bi posnemal, spozna umetno slovo, ampak zato, da bo vedel, kaj je že povedano in česa ni treba praviti več, da ne bo govoril o starem, ko bi mislil, da je še novo in nerazodeto. Uči se, da ne bi posnemal. Ob tem učenju vidi, kako so se izražali umetniki, kako so pojmovali svojo umetnost, ob njem razvija svoje umetniško mišljenje in pojmovanje ter tako prihaja sebi vedno bliže.

Umetnik se hoče razviti, osebno izpopolniti se, osvoboditi se vsega tujega in priti do lastnega izraza. Da to doseže, mora znati iskati, potrpeti, čakati, poskušati, sestavljati, sukati. Njegov duh mora vztrajati v iskanju in biti neutrujen v odkrivanju tajnega reda. Vabljujivost tvarine ga ne sme motiti, da bi se zadovoljil z malim. Njegova zahtevnost mora biti velika, nezadovoljiva.

Stališče umetnika do umetnosti je sveto, duhovniško. Umetnosti ne more zlorabljati, tudi če bi mu to moglo koristiti, ne. Rajši bo zanjo trpel, kakor da bi jo silil, opravljati dela vsakdanjosti in služiti zanj. Ali umetnik naj živi od svojega dela, kakor živijo od svojega opravila vsi drugi stanovi. Omikanost mnogoterih je tako malenkostna, da tega nočejo razumeti. Ti omikanci so

največji nasprotniki kulturnega napredka, zaničujejo pravo in stavijo umetnost v eno vrsto s komfortom. Umetnost imenujejo predvsem slabo umetnost, dozorelo umetnost sovražijo in zapostavljajo, da bi bila zatrta. Zanimajo jih le delavci, ki so si jih bili najeli, da gospodujejo nad njimi, za umetnike ne marajo: nepoklicani so jim, ker se ne dajo najeti, da bi delali po njihovi glavi. — Umetnik pa živi le svoji umetnosti. Neprenehoma razvija svoje čustvo in svojo misel in tako veča svojo vrednost: vsaka umetnina ga dela večjega in dragocenejšega.

Umetnik je, kdor je ustvaril kaj mojstrskega. Kdor je ustvaril mnogo mojstrskega, je velik umetnik.

Kdor hoče biti velik umetnik, mora predvsem veljati kot človek kaj. Ali naj črpa iz ôtlega in praznega? Kaj naj nam pripoveduje, če mu je tuje vse? Kako naj nam odkriva tajnosti lepote, če so njegovemu duhu neznane? Le človek večje veljave more biti velik umetnik. —

Neznano ni, da so različni ljudje različni, da gotovi zmorejo več, da dosežejo, česar si drugi upati ne morejo. Delavnost, če je tudi vsem lastna, je delo, uspeh njihovega truda povsem različen. Kakovost izdelka za klasifikacijo delavca ni postranska. Vsak čin, kar namreč tako imenujemo, je izrednost, za katero bi delavnost mnogoštevilnih ne zadostovala, da bi jo ustvarili. Velikih mož ne nadomesti sto malih, naj se tudi trudijo ves čas. Vse človeštvo sicer dela ob kulturi, ali vsi različno. Istotako je njih vrednost različna. Ta vrednost je absolutna, velja za vse slučaje. Množica se cepi v oddelke, od katerih delujejo nekateri zgolj razdiralno, medtem ko obstoji delo drugih v tem, da polnijo in prenapolnjajo prostore z dobrim, tako da ga za slabo ne preostaja. Ti modri zidarji nadomeščajo manj dobro z boljšim, izpodrivajo, izpodkopujejo, puščajo, da slabo razpada. Saj dobro spoznajo, da se poleg dobrega ne more vzdržati.

Resnične umetnine ni mogoče napraviti iz malovrednih namenov. Malovredni nameni ne rabijo visoke umetnosti, da pridejo do svoje veljave, in visoka umetnost jim ne more služiti. Tolikega truda in dela, tolike skrbnosti in pridnosti, kakor je potrebno za ustvarjanje umetnin, ne bo uporabil nihče za prazen videz, posebno še ne, ker vsega tega ni treba, da ga doseže. Če bi pa kdo iz manjvrednih namenov mogel hoteti visoko umetnost, ali bi dosegel umetnost in zapustil svoje namene, ali bi ostali nameni in bi umetnost izgrešil: ta njegova volja bi ga bila prej zmožna za-

vesti, kakor pripeljati do umetnosti. Resnični umetniki pa delajo radi umetnosti same in radi onega, kar je dobrega v njej in na njej.

V umetnosti je glavno: kdo piše. Kako naj umetnik piše, to odločujeta njegov okus in njegovo nagnjenje. Ali naj opisuje stvari, kakršne so, ali stvari, kakršne naj bi bile, to je njegova stvar in je popolnoma vseeno. Velik umetnik bo zadel pravo v vseh slučajih, ki se mu bodo nudili (slučaji, ki bi mu jih storili drugi, ga ne morejo zanimati). Če mu bo do tega, bo znal ustvariti umetnino tudi s tem, da stvari opiše, kakršne so. Ali bo z opisovanjem izrazil kaj globljega, pomembnejšega, lepšega, ali pa bodo stvari umetno opisane in umetniško razvrščene. Morda bo v umetnini tudi vse to strnjeno. Golo opisovanje, zgolj podajanje zunanjih stvari pa je neumetniško in je kakor fotografija. Umetniško postane ravno s tem, da ji dodamo nekaj iz lastnega, ki je umetno, a obenem tudi umetniško.

Umetniki so dvojni: veliki in mali. Drugo ime za malega umetnika je talent in pomeni: — srečno posnemanje. — Talenti delujejo ob tem, kar so ustvarili veleumi; obdelujejo je in je delajo občedostopno. Veleum sveti naprej in kaže pot. — Umetnost je umetnost veleuma, ki si sam daje postavo. Njegovo ustvarjanje obstoji v tem, da

rabljeno postavo uničuje in nadomešča vedno zopet z novo.

Umetniki se odlikujejo po notranji sili, ki ustvarja v njih. Brez teoretske zrelosti stoji ta sila izven umetniškega, teoretska zrelost ji daje viden znak umetniško dozorelega.

Kar v umetniku snuje in ustvarja, je zmisel za umetniško. Razen tega zmisla biva v umetniku večja ali manjša domiselnost, ki deluje obširno in široko ter pomeni izvornost in pristnost izraza. Tvorilna sila je tem jačja, čim samostojnejša je, umetniško snovanje pa je tem samostojnejše, čim večja je umetnikova domiselnost.

Velikemu umetniku je narava v vsem pokorna in deluje, kakor je njemu prav. Ob njem zaživi mrtva stvar, oživljena tvarina se pregiblje po njegovi volji; zanj ni ne postave in ne smeri, sam jo odkriva. In narava ve dobro, komu ima slediti, komu se vdajati in mu je voljna. — Ti veliki umetniki so sami od sebe, njih misli odgovarjajo zahtevam umetnosti, čas jih ne ubije, ampak njihovo vrednost utrdi in povzdigne. So, ki jih stoletja in tisočletja niso mogla ovreči. Ako ti ne ostanejo za vedno, bodo trajno ostala dela onih, ki jih ne preмага nobena doba, dela onih, ki bodo strli čas. Teh umetnikov spoznanje bo segalo v meje večnosti in bo slutilo njeno silo. —

Dante Alighieri: La Divina Commedia.

Prevel in razložil J. D.

Drugi del: Vice.

Spev XX.

Še v petem krogu Vic, kjer spokorniki trpé za greh skoposti in lakomnosti: Dante proklinja staro volkuljo (stranko gvelfovcev, wolfovcev); Hugon Kapet, zarodnik vladarske hiše francoske, kliče kaznen božjo na svoje lakomne, krivične potomce.

V prejšnjem spevu je Dante govoril s papežem Hadrijanom V.; v tem spevu bi ga še rad kaj vprašal, toda boljša volja spokornikova (t. j. papeževa), ki misli le na pokoro, zmagá nad pesnikovo voljo. Z neutešeno vedoželjnostjo (primera z napol napojeno gobo!) stopa Dante dalje s svojim voditeljem, zroč v na tleh ležeče duhove, objokujoče greh lakomnosti. Avaritia, luxuria, superbia — te tri so upropastile starorimsko državo, a najbolj avaritia; to tudi Dante najbolj mrzi, imenuje jo staro volkuljo.

Na tem potu naenkrat sliši, kakó eden izmed duhov slavi uboštvo Marijino, nesebičnost starorimskega patricija Fabricija (ob času kralja Pira, ki je hotel Fabricija podkupiti) in darežljivost svetega škofa Nikolaja. Dante vpraša, zakaj duh sam oznanja svete zglede, ne pa v zboru, kakor se to godi v nižjih krogih. Zdaj se dá duh spoznati: Hugon Kapet je, zarodnik francoske vladarske rodbine Kapetovcev (umrl 16. junija 956; njegov rod je v deblu izumrl l. 1328., v stranskih vejah [Valois, Bourbon, Orléans] pa šele l. 1848.). Malopridno je to drevo, toži duh; naj bi se Flandriji posrečilo, znebiti se jarma francoskega! (Tedaj je vladal v Franciji Kapetovec Filip Lepi, 1285—1314. L. 1303. so v Flandriji res porazili pri Courtrayu francosko vojsko in dobili velik del svoje zemlje nazaj.)

»Bil sem sin ... mesarja« — to je bila v srednjem veku psovka; iz te so naredili dejstvo, katero je sprejel tudi Dante. — Rodbina Karlovičev je izumrla z Ludovikom V. leta 987., ki pa ni bil nikoli redovnik; zdi se, da Dante tukaj misli na zadnjega člana iz rodu Merovingovcev, Hilderika III., ki se je bil res umaknil v samostan.

Izprva Kapetovci niso imeli velikih posestev v Franciji, niso bili, kakor pravi Dante, bogati, a tudi niso bili

še zločinci (non facca male); nepretrgana vrsta zločinov se je pričela šele l. 1245., ko je umrl zadnji knez Provanse, Raimondo Berlinghieri: takrat je Karel, mlajši brat Kapetovca Ludovika IX. (Svetega), udrl z vojaško silo v Provanso, vzel v zakon (najbrž s silo) Beatričo, hčerko umrlega kneza, ter se takó polastil »vélike dote«. To je bilo prvo nasilstvo Karlovo; v v. 67 se pripoveduje drugo: l. 1265. je prišel v Italijo, pri rečici Tagliacozzo (v bližini Beneventa) premagal Konradina, zadnjega iz rodu Hohenstaufovcev, ter ga dal v Neapolju, na trgu, obglaviti. To se je zgodilo dne 29. oktobra 1268; Konradin je imel tedaj šestnajst let. Zgodopisec S. Malaspina (14. stol.) nam Konradinovo smrt opisuje takó-le: »Konradin, pripeljan na morišče, ni jadikoval, ni tarnal, ampak je roki povzdignjeni držal proti nebu; potrpežljivo pričakujoč neizogibno smrt, je priporočal svojo dušo Bogu; nič ni obračal glave, ampak daroval se je kot jagnje in je potrpežljivo pričakoval krute udarce rabljeve.« — Leta 1274. je ta Karel dal zastrepiti sv. Tomaža Akv. To pripoveduje sloveči florentinski letopisec Villani. Sarkastično pravi Dante, da je Karel kopicil greh na greh — »za pokoro«. — Leta 1294. je Kapetovec Filip IV. (Lepi) s silo Angležem vzel Ponthieu, Guascogno in Normandijo. —

Od v. 70 dalje gleda in napoveduje duh zločine Kapetovcev, ki se bodo izvršili v bližnji prihodnosti. In res! Leta 1301. (18 mesecev po mističnem potovanju našega pesnika) je prišel v Italijo neki drugi Karel, brat Kapetovca kralja Filipa III., poslan od papeža Bonifacija VIII. kot mirovni sodnik (paciaro) v Florenco, da pomiri stranki Belašev in Črnašev, toda tisti Karel je deloval z orožjem Judeževim: z izdajo je vrnil moč Črnašem, Belaše pa je uničil. Med temi je bil tudi Dante, ki je silno občutil delovanje tega Karla. Odtod tudi ogorčenje v teh treh tercinah (vv. 70—78). »Brez zemlje« (v. 77!) — Italijani so ga nazivali »Carlo senza terra«. —

V v. 79 nsl. govori o nekem tretjem Karlu Kapetovcu: to je bil sin prejšnjega: v Neapeljskem zalivu je prišlo do pomorske bitke med njegovim in sicilskim brodovjem; Karla je sovražnik na njegovi admiralski ladji vjel. Pozneje je ta Karel svojo hčer (Beatriče) v zakon dal staremu markizu iz Ferrare — proti odkupnini. Ni čuda, če ob taki lakomnosti duhu privrè iz grudi vzklik: »O lakomnost!« (Vv. 82—84.)

Pa mera grehov še ni bila polna: v vv. 85—93 vidi v duhu stari Hugon Kapet še dva velika zločina svojega potomca Filipa Lepega (1285—1314)! Leta 1303. je ta dal po svojem vojskovodji Sciarra Colonna vjeti in v ječo vreči papeža Bonifacija VIII. v mestecu Anagni. »Lilija« je bila grb francoskih kraljev. Drugi zločin istega Filipa pa je bil ta, da je v noči 13. oktobra 1307 samovoljno dal zapreti vse redovnike templjevce ter jim ugrabiti imetje. — Anafora: zrem... (petkrat) nam slika naglico, s katero se podé dogodki mimo oči gledalčevih.

Šele prav na koncu (v. 97 nsl.) odgovarja duh na pesnikovo vprašanje (iz v. 36!): podnevi — pravi — slavimo svete zglede uboštva, ponoči se spominjamo zgledov lakomnosti. (1. Pigmalijon je v starofeniškem mestu Tiru ubil svojega svaka Siheja, soproga kraljice Didone, iz pohlepa po njegovem zlatu; 2. frigijski kralj Mida si je bil od boga Dioniza izprosil milost, da bi bilo vse, česar bi se doteknil, zlato, in tako se je jed in pijača, vse spremenilo v suho zlato, da je — vsem v zasmeh — od lakote umiral; 3. Ahán je bil pri zavzetju Jerihe ukradel iz plena 200 siklov srebra in 50 siklov zlata in plašč iz škrlata — zato je bil glupec kamenjan

[Jozve 7]; 4. Ananija in Safira, mož in žena, sta bila sv. Petru utajila pravo vsoto izkupička za njivo; lagala sta in za kazen naglo umrla [Dej. apost. 4]; 5. Heliadora, ki je hotel okrasti in oropati tempelj v Jeruzalemu, je čudežen jezdec, ki se je nenadoma prikazal, obrcal [Makab. 2]; 6. kralj Polimnestor je iz pohlepnosti umoril Polidorja, enega izmed 50 sinov nesrečne trojanske kraljice Hekube, in slednjič 7. v boju s Parti je lakomni Rimljan M. L. Kras izgubil življenje, odsekali so mu glavo in mu v nenasitna usta vlili raztopljenega zlata, z besedami: »Zlata si bil žejen, zdaj si ga pill!«)

V tem se vsa gora strese (kakor se je stresel otok Del v Egejskem morju, ko je božica Latona ondi porodila Apolona in Diano, t. j. solnce in luno). Vzrok potresa izvemo v naslednjem spevu.

Težkó se z boljšo voljo v borbi bôde
slabejša: sebi ne, njemu pogodi
sem gobo vzel, ne sito še, iz vòde.

- 4 In šel sem za vodnikom, tam, kjer vodi
pot nezastavljena, vse tik ob skali,
kot se po zidu utrdb ob zobcih hodi;
- 7 ker ti, ki so po kapljah izlivali
iz oči greh, kateri ves svet vlada,
preblizu vnanji strani so ležali.
- 10 Volkulja stara, ki od vse zverjadi
največji si nabrala plen, prokleta,
ker dna ni tvôji neizmerni glâdi!
- 13 Oj ti nebó, vsled čigar naj okreta
pre vse spremembe tu bi se godile,
kdaj pride on, ki izžene jo sè svéta?
- 16 Počasi nama nôge so hodile:
jaz sence slušal pazno sem na hodi,
ki milo so jokale in tožile.
- 19 »Sladkà Marija!« spredaj od nekodi
se êna je jokaje oglasila,
kot žena bi ječala ob porodi.
- 22 In dalje ista: »Tàk si uboga bila,
kot v prenočišča jasli položeno
svedoči Sveto, ktero si nosila.«
- 25 Potem sem čul: »Fabricij, imé pošteno,
krepost z uboštvo v čâsti imel si veči,
kot vse bogastvo, z grehom pridobljeno.«
- 28 Besede so bilè mi te povšeči,
pa bliže stopil sem, da nedvomljivo
izvem, kdo duh je, tisto govoreči.
- 31 Govoril še je, kàk je darežljivo
obdaril Nikoláj bil tri device,
da otél jim čast je in mladost preživo.
- 34 »O duša, vir ták prave govorice,
kdo bila si? Povej!« dem. — »Kaj da hvalo
kar sama poješ vneto, brez družice?
- 37 Povej! Ne bo plačilo ti izostalo,
ko vrnem se, dovršit potovanja
po zemlji cilj, ki se mi steče kmalo.«

- 40 In duh: »Povem! — Ne zbog pričakovanja pomoči od vas, no, milost ker nebesa so tako dala ti, pred čas dognanja.
- 43 Bil korenina zlega sem drevesa, ki tak se nad krščanstvom vsem košati, da dober sad le pičlo v hram se stresa.
- 46 Dà, ako Flandrija bi mogla vstati, bi kmalu izpolnila se osveta, O Vsesodník, ti hótí jo poslati!
- 49 Tam zvali so Hugona me Kapeta; moj rod sta Filip, Ludovik, vladarja, ki vladala sta v Franciji zadnja leta.
- 52 Bil sin sem jaz pariškega m e s a r j a ; ko prejšnjih kraljev ugasla je rodbina (do enega, u halji samotarja!),
- 55 se znašla mi v rokàh je kraljevina in vajeti; prirastla moč zunanja mi tólikšna, pristašev ž njo množina,
- 58 da s krono ovdovélo bila škranja sinú ovenčana; med Kapetinci bil prva je maziljena lobanja.
- 61 Dokler jim dota vélika v Provinci sramú ni vzela, imeli bogatijo so majhno, a niso še bili zločinci.
- 64 Takrát začnè se ropanje z goljfiijo in silo. Vzeli so — češ za pokoro! — nató Pontí, Gaskonjo, Normandijo.
- 67 V Italijo pride Karel; — za pokoro!! — obglavi Konradina in pomaga v nebó Tomažu — vse to za pokoro!!!
- 70 Drug Karel — vidim — izpred Francije prağa v Italijo spè — ni daleč več do dneva! — da bolje svet z rodbino vred spoznà ga.
- 73 Brez meča je; le kopje povihtéva Škarjotovo, a s tem tak silno suje, da počijo, Florenca, tebi čreva.
- 76 Le greh, sramoto s tem si privojuje, ne zemlje; udarec zanj za toli gorji, čim bolj te vrste škodo podcenjuje.
- 79 Vjet v ladji — tretji — vstaja na obzorji; prost — hčer prodal bo, zanjo barantaje, kot s sužnjami počnè gusár na morji.
- 82 O lakomnost, mogoče še kaj zlá je storiti mi, ki znaš tak k sebi vleči moj rod, da hladen kri svojó prodaje?
- 85 Da od grehov drugih vseh edèn še večí bi bil, glej, zrem: v Anagní lilija vdira, v namestniku zrem Krista zopet v ječi;
- 88 zrem: tolpa kàk ga psuje in prezira; zrem: z žolčem, octom zopet tam vojaka; sred živih Krist razbojnikov umira;
- 91 zrem: novega Pilata krutost tãka, tak nenasitna je, da v tempelj sveti brez pravnih pisem lakomnik koraka.
- 94 Gospod moj, kdaj veseli dan zasveti osvete, ki tvoj gnev bi utolažila? O kdaj si sklenil sklep svoj razodeti?
- 97 Kar tistega se tiče pozdravila Duhá Nevesti svetega in Devi, zbog kterega si želel pojasnila:
- 100 s tem sklepamo molitve mi podnevi; kadar pa spet se mrak in noč povrati, o drugih se stvaréh glasé nam spevi:
- 103 O Pigmaljónu, izdajalcu, tati, morilcu, o strastí njegove izidi tem trojnem, njéga lakoti po zlati;
- 106 glasí spomin o lakomnem se Midi, kàk tepel ga pohlep je, da zasmeha še danes vsakemu se vreden vidi;
- 109 spominja glupca Ahána se pregreha, ki segel — tat! — po vplenjenem orožji, da Jozve zdaj ga bítí še ne neha;
- 112 spomin možá s Safíro tu se toži; brca sloví, brcnivša Heliadora; sramota po vsem našem krogu kroži,
- 115 kàk Polinestor ubil je Polidora. Napósled: »Kras, ki okušal vkus zlatá si, kàk tekne ti?« — glas našega je zbora.
- 118 Tak z glasom jačjim oni se oglási in slabšim ta, kot čuvstvo jih navdalo močnejše je al šibkejše v istem časi.
- 121 Ni torej res, da sam prej dnevno hvalo sem pel; osámljena se je glasila, sosedstvo ker me ni na glàs spremljalo.« —
- 124 Bilà sva se od njega že ločila in, kolikor premogla sva napora, preváliti sva cesto se trudila;
- 127 Kar naenkrat se vsa je stresla gora ko vsled podôra; mraz v udih telesa začutil sem, kot v smrt kdor iti mora.
- 130 Ni Dela tãka stresla moč potresa, ko gnezdo v njem je pletla Lato - mati, rodít očesec dvoje za nebesa.
- 133 Pa z vseh strani začelo je bučati; in mojster k meni sklone se ter pravi: »Dokler te vodim jaz, nikar se bati!«
- 136 Vse: »Slava bodi Bógu na višavi!« je klicalo, vkolíkor razumela beseda iz glasov se je v bližavi.
- 139 Obstala sva vkopána in strméla (pastirci tak so prvič poslušali!), dokler s tresenjem pesem ni izzvenela.

- 142 In dalje šla sva sveto pot ob skali,
v duhove zroč, ležeče preko poti,
ki zopet kakor preje so jokali.
- 145 Zoper nevednost nisem v borbi króti
takó boril v vseh dnevih se življenja,
ko takrat, če spomin me moj ne moti,

- 148 ko izvedeti sem žélel vzrok tresenja:
ker mudno, smelo bilo bi vprašanje
in sam kar nisem našel razjasnjenja,
- 151 zamišljen mi korak bil in plašán je.

(Dalje.)

Sitnosti.

Jože Plot.

Šolski ravnatelj Franc Ksaver Besednjak je puhnil zadnji dim iz zadnje cigare in odložil časopis.

Ob treh popoldne se je pričeval tisti čemerni, mračni čas, ki je gospodu Besednjaku že vso zimo presedal. Ta puščoba se je ponavljala od davnih jesenskih dni, odkar se je prilepila na okna umazanosa, kapljčasta vlaga, ki je ni moglo pregnati nobeno solnce, ne težka slugova roka, ki je sleherno jutro in opoldne jezno škrtala z rokavom po steklu. »Da bo sitnež vsaj enkrat manj siten!« se je neutrudno nadejal sluga, ki je bil za majhno, komajšnje spoznanje manj debel kot »on«. Ali ob tretji uri popoldne se je ravnatelj vedno razhudil. Široko se mu je zazdehalo in drobne, zelo okrogle oči so se mu kar same zavrtle po pisarni ter obvisle na motni, tekočinasti prevlaki, ki je počasi, počasi polzela na oknih.

»Ohaha!« se mu je zasolžilo v očeh. In je vzdihnil: »Moj ljubi Bog, ki si v nebesih — ohaha!«

Na dvorišču sta stala dva stara, motovilasta kostanja. Komaj ju je mogel razločiti. Srež se je usipal s polomljenih vej in zagrnil še tisto malce luknjic, ki je skozi nje mogla prodreti svetloba. Dremotne sence so se stegnile po pisarni, podremale v kotih, zazehale ter se zaspano povlekle pod rumenkasti strop, tiščale v starinske omare in proniknile obraze šolskih nadzornikov in ravnateljev, ki so uradno nemi molčali in nemeli v zaprašenih okvirih. Zdajpazdaj so zaškripala priprta vratca omar, iz skladanice aktov se je zgani dolgčas ter sedel na pisalno mizo pred gospoda ravnatelja, ki je bil živ, a se ni več ganil. In s stropa so se trgale sence, se spuščale ter sesedale na njegovo gladko, častitljivo plešasto glavo, zlagoma, težke. Besednjak je zaprl oči, misleč na mnogo trpkih reči, ki so mu ležale na srcu, odveč kot nerešeni akti...

Nekaj čudnega se je danes prigodilo doma. Sicer je pravi dom Besednjakov pisarna. Včasih se pošali sam pri sebi: »To je moje kraljestvo in, kdor stopi vanje, je moj podložnik!« A ima še drug

dom, kakor tudi ne vsi ljudje: troje sob v Koširjevi vili in neoporečno družinico. On, ki je petdeset let star, deset let ravnatelj in ki že pet let čaka zaman, da bi postal šolski nadzornik, si je vzgojil — poleg vsega drugega — tudi družinico, solidno in neoporečno, kakor je vse, kar gre skoz njegove roke. (Po desetih, petnajstih letih ga pozdravljajo na cesti njegovi nekdanji učenci: »Nikoli Vas ne pozabim, gospod ravnatelj!« To se pravi: »Pomni, Besednjak, in ne odpusti tistim, ki so krivi, da nič več ne avanziraš!«) Gospa Fanika je pristni pedagoški izdelek: nekdanjo kmetsko Štefanijo je naučil spodobnega vedenja in lepega pisanja; Fanika molči, kadar gospod govori; nikoli se z njim ne krega, dasi je že hotela biti včasih jezična, dobro kuha, mu preskrbi cigar in mu dobro postelje... Hčerka je učiteljica, v poslušnosti vzgojena, zato pridna in poštena; vsak denar da očetu v roke; in hitro avanzira, se razume, zakaj. Ali tej frklji je danes nekaj v glavo padlo — takorekoč. Sedeli so pri kosilu, on je pripovedoval. Res, da je bil nekoliko slabe volje. Pa kako, da bi ne bil — hudiča, takorekoč! Družinski poglavar govori, a družina ne ve ničesar pripomniti, ničesar odgovoriti. Gospa Fanika samo kima, samo je in nič ne reče. Ksaverija Fanika tudi samo kima, samo je in nič ne reče... Ni še bilo končano kosilo, ko je Ksaverija Fanika odmaknila krožnik in začela vrteti vilice med prsti. To ni bilo nič nenavadnega; Ksaverija je velikokrat napravila to neumnost in nenavadna je bila le miloba očetovskega svarila, da je takorekoč nespodobno, se z vilicami igrati. Ksaverija je tudi to pot takoj izprevidela svojo napako; a obenem je brž napravila spet drugo neumnost. Povesila je oči in odprla usta:

»Atej!« Samo to in je močno zardela. Gospa Fanika se je skromno nasmehnila v krožnik.

»No, kaj? Čemu slovesnosti doma, za mizo, v privatni družinici? In če govoriš, glej bližnjiku v obraz!«

»Nekaj Vam bom povedala.«

»Le povej, saj se držiš kakor mutec osojski!«
To primeroma je izrazil dostojno, v čisto prijaznem, veselem, očetovskem tonu.

»Čakajte, da bova sama! Lepo prosim, samo par besedi!«

Besednjaka je vznevoljila taka nepotrebna, skrivnostna slovesnost. Vendar si je mirno prižgal cigaro, velel: »Na razpolago!« in stopil iz obednice k pisalni mizi. Ksaverija Fanika je šla počasi, boječe za njim. Smešno, presmešno! »Torej, kaj bo, le kaj boš povedala, ljubica moja?« se je pošalil iz same nerodne zadrege. To je ojunalo Ksaverijo Faniko. Spravila je na dan med jokom in smehom:

»Možila se bom!«

Gospod ravnatelj Franc Ksaver Besednjak se je skoraj ustrašil. Če bi mu tisti hip kdo rekel, da so vsi upi na povišanje — prazna pena, bi ne bil iznenaden, kakor ga je presenetila ta tretja neumnost Ksaverije Fanike Besednjakove.

»Kaj, moj otrok torej spletkari za mojim hrbtom? Brez moje vednosti, na svojo roko!« Ta misel ga je naravnost osupnila. Spomnil se je na svojega sluga, ki tudi spletkari, na učitelje, ki spletkarijo, na spletke tistih, ki so krivi, da ne avanzira...

»S kom si se potepala?«

»Z nikomer.«

»Kje si potlej iztaknila svojega ženina?«

»Saj ga še nimam,« je zajokala punčara.

Smešno, presmešno, takorekoč budalost! Niti ženina ne pozna, pa se hoče močiti! Kako bi ga tudi poznala — hvala Bogu! In Zevsi tudi nič več ne dvorjanijo po svetu! O ti neumnica, otrok frkljasti! Treba jo prijeti, pravočasno spraviti na pravo pot... Kot vzgojitelj po poklicu je zresnil obraz v jezne gube in stavil hčeri naslednja vprašanja:

»Koliko si stara?«

»Petindvajset let.«

»Tako. In učiteljica si! Mar ti ni dobro pri meni?«

Zdaj se je nekaj nečuvvenega zgodilo. Ksaverija Fanika je odgovorila: »Ne!« Tiho sicer, a rekla je. Nato je gospod šolski ravnatelj Franc Ksaver Besednjak kot oče vzdignil roko in pokazal na vrata.

»Prosta pot!« Tako je rekel in se ganjen naslonil na pisalno mizo.

Hči se ga je oklenila. »Saj Vas imam rada! Za božjo voljo, samo razumite me! Kako bi Vam povedala... Tovarišice so tako vesele, može se — zakaj bi se jaz ne smela? Ali nisem dovolj stara?«

»Dovolj. Ali nehvaležnica si! Zapomni si, od mene ne dobiš krajcarja več! Proč, pravim, proč, nehvaležnica!«

To je učinkovalo. Ksaverija Fanika se je plašno odmaknila za posteljo in si zakrila obraz z rokami. Čez pet minut je oče izpregovoril, a se ni ozrl nanjo.

»Si še vedno tukaj? Zakaj ne greš? Saj ti ni vseč pod mojo streho! Le pojdi, kamor hočeš, jaz te nočem več poznati!«

Hči je zaihtela. Čez nadaljnjih pet minut se je omečilo njegovo srce; umestna pridiga, par spodbudnih zgledov bo obrazložilo in potolažilo vso zadevo. »Če bodo drugi skakali v vodo, ali boš tudi ti tiščala za njimi? Boš že videla, kaj so tuji ljudje! Ljubo doma, kdor ga ima, pravi Slomšek. Poglej gospodično Marjetico: trideset let je stara, ima naslov ravnateljice in vsak dan je brati o njenih novih odlikah; kamor se gane, vse pride v časopis. Zakaj je ravnateljica? Zato, ker je pametna! In niti v glavo ji ne pade, da bi se možila...«

»Ona seveda...« se je domislila Ksaverija Fanika.

»Kaj ona?! Pokličí mamo!«

Gospa Fanika, ki je prisluškovala, je stopila izza vrat in zakašljala.

»Ali si že povedala mami?«

Hči je potrdila.

»Tako. In kaj praviš ti, Fanika?«

»Kaj čem reči? Nič ne rečem. Ampak revici je hudo, dolgčas. Res, kaj hoče! Samo v šolo in iz šole, dan za dnem, še klavirja nima...«

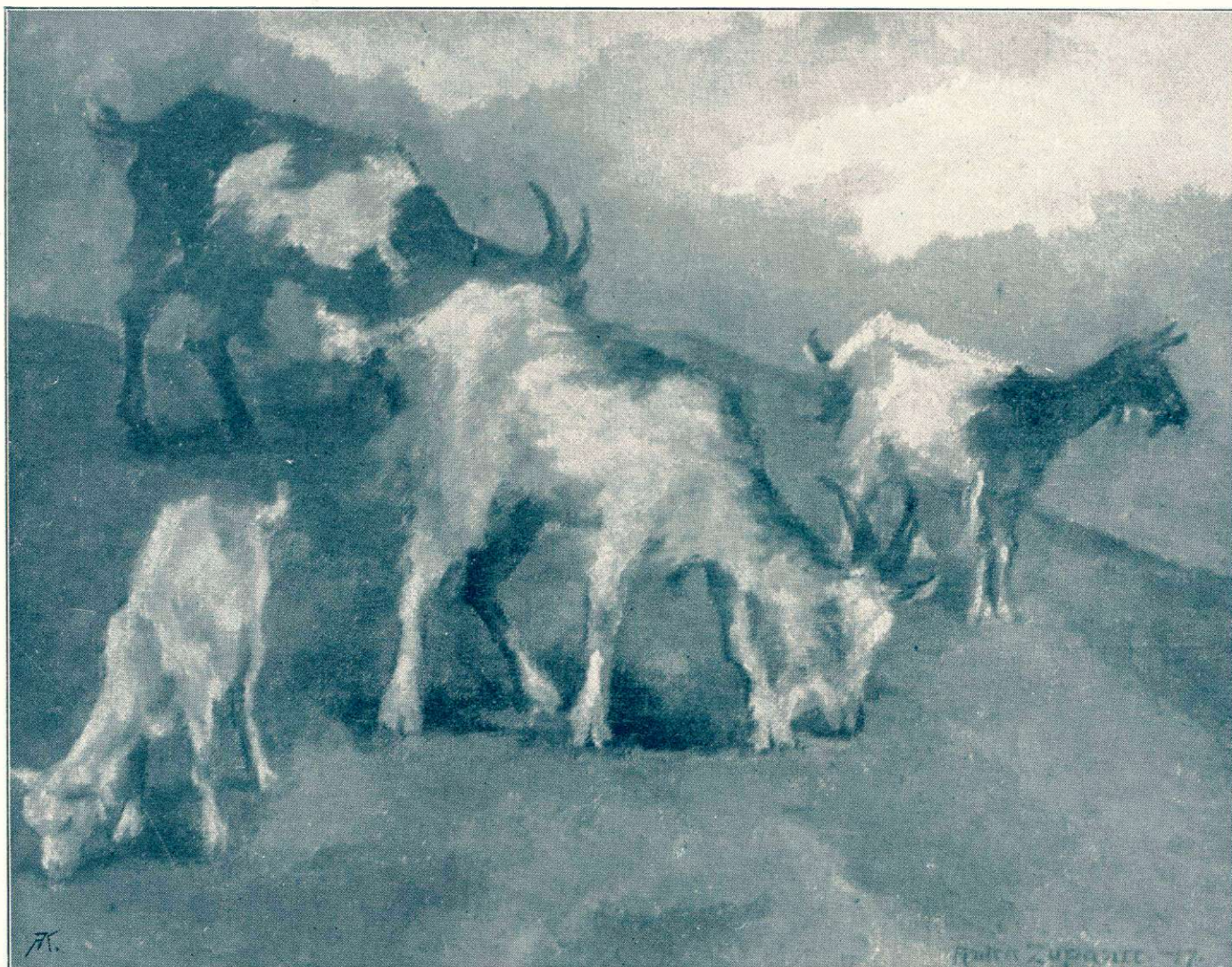
»Tako — potuha!«

Gospod Besednjak je loputnil knjigo ob pisalnik ter vstal. Žena je strahoma letela po ogrtač in klobuk. Nato se je on, njen mož, oblekel sam. Ter je šel mimo Ksaverije, ne da bi se ozrl nanjo, da jo takorekoč očitno ignorira...

»Pa se bom!« je slišal pred vrati.

»Kdo je tako rekel?!« A že, ko je stopil na cesto, si je bil čisto na jasnem s svojim sklepom: »Ne boš se!« —

Ohaha, to preklicano, dolgo popoldne! Še delati ne more, kakor bi rad, zavoljo teh sitnosti, ki mu roje po glavi. Pa naj reče kdo, da ni križ z otroki! Poleg vsega dela in skrbi še takove čenče! Nak, ne boš se možila! Ravnatelj Besednjak, ki je napisal »Vzgojo v šoli in doma«, ima dovolj izkušenj. Mlade ljudi je treba poučiti, če ne gre z lepa, z grda. Kdo je on? Šolski ravnatelj, pedagog in lastni oče Ksaverije Fanike! Še njemu se ne zdi prav, da se je sploh kdaj oženil... To je sad izkušenj. Zavoljo tiste skopo od-

Anica Zupanec: Koze.

merjene dote, zavoljo te Štefanuze, ki se spet kuja... nak, njegovi hčeri se ni treba možit! Komu je sploh potrebno, zatekati se v zakonski stan? Kdor nima staršev, da bi zanj skrbeli, kdor nima prilike za lastno karijero. Tako je! Vse drugo je prazno. Tako po priliki, kakor tista beseda: »Le kaj boš povedala, ljubica moja?« To so muhe, zgolj muhe... A mlad človek postane vsled njih objesten, kakor je tiskano v pedagoški knjigi Franca Ksaverja Besednjaka. Tam je konstatirano črno na belem: »Otrok se loti često objestnost, oklenejo se nekakšnih fiksnih idej.« O, saj jih pozna — fiksne ideje! Da, take, kakor je z njimi obseden onile tam v sosednjem razredu! Ha, ha, poslušaj, kako se napihuje! Tak učitelj, to je vzgoja! »Ti si osel, kakor ga še ni svet nosil!« Čaj, kolega Janez, le počasi! Bom stopil v tvoj razred, se boš pa kar sesedel pred tablo. Kolega Janez, ali se tako kriči nad otroki?! Na nedolžna, nežna, dovzetna srca?! Kmet! Na sočne mladike tako-

rekoč, ki jim škodi vsak vetrec, vsaka huda beseda?! To ni lepo in se ne ujema s postavo, kakor je na primer napisana v tej in tej knjigi... Ha, ha, Janez, in ti bi rad avanziral?! — —

Šolski ravnatelj je odprl oči. Napel je pogled in čudoma motril omaro, ki se je bogvekdaj na široko odprla pred njim; zdelo se mu je, da se zgornji predal, naložen z debelo »Vzgojo otrok«, nagiblje, kakor bi se hotel prevaliti.

Ksaverju Besednjaku so zakrilile roke visoko nad glavo. »Ohaha!« so se vnovič zasolzile oči. Skoz te migotajoče solze je hipoma zagledal, kakor bi bral v časniku pred seboj, tiskano črno na belem: »Čestitamo velezaslužnemu gospodu nadzorniku...« Ko so se pa solze razlezle, ni ničesar več videl in lotila se ga je neodoljiva jeza.

»Falot — takov sluga!«

Prižgal je luč in renče poklical slugo. Nadušljivi sluga je priletel z veliko, umazano cunjjo, zagodrnjal: »Prmejš!« in začel brisati okna.

Zadnji upornik.

Povest iz leta 1738. — Imenu in spominu Janeza Evangelista Kreka. — Ivan Pregelj.

Petnajst let je bilo minilo po velikem in krvavem uporu tolminskih tlačanov, petnajst čudno tihih let po viharnem in šumnem vrvenju za stare pravice. Pa še v tem letu, petnajstem po strašni in kruti sodbi za nepokorščino, je tlelo v tolminski duši: v tihi jesenski noči je plamtela samotna tlačanska kočna na Ljubinj in gorela vso noč. Zažgal je bil gospodar sam, trdovraten in koleričen pravdar iz leta sedemnajstotrinajstega, ki je bil navidezno miren sprejel kazen za upor, česar njegovi bolj sangvinični tovariši niso storili. To so storili: V leskovem grmu so urezali palic na pot, zažgali bajte in staje in našli skrivnih poti čez Kolovrat in Kambreško. Srce jim je jokalo pod bukovimi srajcami, z ustmi pa so kleli in škodoželjno so meli roke: pišite nas grof in tlaka, desetina in davek! In so od tistih dob tihotapili sol in vino na Tolminsko in so živeli žalostno življenje, a tlačanili niso. Tako življenje je volil petnajst let po uporu šestdesetletni Ljubinjčan in je postal prilika uporne Tolminske.

Prilika spokorjene Tolminske in ustrahovane pa je postal mostarski krojač Anže Rink, družinski oče in mož svoje besede. To je naredil: K tolminskemu grofu Jakobu Antonu je šel in se

priporočil za biriško službo. In je postal naslednik slovitega Mohorja Kacafure. In je sam povedal, da bo za priliko Tolmincem, ker služi dvema gospodoma in je po telesu hudičev in po duši božji hlapec.

Če je rekel Anže Rink, da je hudičev hlapec, je hotel povedati, da je grofov. Takrat ni bilo na Tolminskem tlačana, ki bi bil imenoval tolminskega grofa Jakoba Antona drugače, nego grof Tisihudič. Nič napačnega niso mislili. Zapomnili so si bili edino-le priljubljeno grofovo psovko, s katero jih je naganjal, kadar so prišli tožit njegove biriče in galjote.

Takrat so izbrali Knežani svojega rojaka duhovnika za domačega župnika. Tolminski naddijakon De Brandis ga je potrdil, grof Tisihudič ga je instaliral. Pa je mrmral in je rekel svojemu sinu grofu Ivanu Ignaciju:

»Upornik je bil oče, sin bo hudič!«

Teden pozneje je rekel:

»Saj sem vedel, da bo hudič. Ne boji se me!«

Še teden pozneje je rekel:

»Po očetu je podedoval tolminske pravice!«

Takrat je vprašal grof Ivan Ignacij:

»O kom govoriš?«

»Hudič!« je odgovoril grof Jakob Anton. »Štefan Golja mu je ime.«

Bil je grof Ivan Ignacij takrat dvajsetleten in v njegovem čuvstvovanju ni bilo mesta imenu kmetskega župnika. Grof Ignacij je takrat oboževal eno samo ime, ime grofice Katarine Ane...

I.

Bilo je majevo jutro. Tako lepo, kakor pomlad na Tolminskem. To je pomlad ozkih in globokih dolin s šumečimi vodami in vonjivim hladom, ki sika izpod bregov in napetih lazov na dolgočasno, lahkomiselno cesto. Mahedrava cesta, kakor Tolminec, ki se je opil. Iz ovinka gre v ovinek. Nikoli ne ve popotnik natančno, koliko ima ovinkov za seboj in koliko pred seboj. Samo to ve, da bo za enim prav gotovo ali vas ali selo ali vsaj polje. Tam se bo dolina razširila v trikotno ustje nove stranske doline. Tam sloni v prisojnem bregu devet, včasih dvanajst koč s preprosto ograjenimi vrtili med bujnimi lazovi. Tam prekipeva v najbolj suhem poletju dvoje lesenih korit, eno v gorenjem, drugo v dolnjem koncu vasi. Potok, ki se je izvil iz stranske globeli, deli vas, obokan most jo veže. Iz ovinka se je upognila cesta v vas, šla čez most in zavila ob bregu v drugo stran ter v nov ovinek. Hiše so nad cesto. Pod cesto je njiva, je travnik, je sadnjak, je laz, je gol in ilovnat strmec. Ledina se je utrgala v marčevi noči in se sesedla nizko doli na produ dolinske reke. Prisojen, zatišen je kraj, bujna je rast in zgodnja. Vse diši. Diši laz in prod diši. Diši cesta, ki je bukovje in robidovje natreslo nanjo bogate rose. Diši skalna stena nad cesto s svojim bohotnim mahom in volovjim jezikom. Celo rosa diši. Vas diši. Vonj vasi je vonj platna. Belijo ga v lazu. Svojih trideset vatlov ga je razmotala nevesta po sočni travi in tolstem trpotcu. S periščem je zajela vode iz vedra in jo vrgla po platnu in gre ob njem, kakor ob beli poti. In je ves laz poln sladkega hladu in vonjivega hlapa in je slika vasi, kakor prečudno živa akvarelna slika: same mokre barve, sama svežost. Iz skale nad cesto sika na cesto, da je mokrotna in ni blatna in je ozračje toplo in ni soparno in je žensko lice mehko in ni raskavo in so oči nevestine vlažne in vedre in zdrave, kakor izmite v sanjah prve in tajne ljubezni...

To je bilo okoli poldne na Kneži v dan svete Zofije mučenice v Gospodovem letu sedemnajststoosemintridesetem. Župnikova sestra Neža je stopila od ognjišča k oknu in je pogledala po cesti

iz Melec. Župnik, ključarja in župan so sklepali v cerkvi svetega Jurija letne cerkvene račune, tolminskega uradnika pa ni bilo, da bi bil zraven. In vendar je bil naročil celo pečeno gos in da naj bo mehko pečena in obilno polita z mastjo. Kuharica je vzdihnila, se odtrgala od okna in šla pogrinjat orehovo mizo v sosednji sobi. Potem je vzela svetlih cinastih krožnikov in nožev in vilic z roženimi držaji in svetlih medenih žlic. Pet majolik je dvignila raz omaro, ko je segla po šesto, je prijela nerodno in je padla posoda na tlak. Takrat je Neža izgubila vso svojo razsodnost, omahovaje je šla proti oknu in zaklicala skozi okno:

»Lucija! Za sveto božje ime!«

Kar je govorilo v njeni besedi, je bil blazen strah neskončno mučene duše, ki je vklenjena v božjastno telo. Par ur, dan, dva dni pred napadom je prihajalo, tiščalo v prsih, težilo v možgane in stopalo v oči, vznemirjalo do bolečine in drevenilo do ljutosti, prežalo in čakalo, tesnilo in tlačilo kakor vedomec. Neža je bila od mladih let božjastna. Ta hip je stala ob oknu, solnat steber, odsev zelene livade v starem, izmučenem obličju, drobna za dvanajstletno dekle, nizka, suha z mrtvim pogledom, uprtim v eno točko, kakor v čudno svetlo, rešilno sliko. Ta svetla slika zunaj v lazu je bila vitka, visoka deklica, oblita od opojno sveže luči in svetlih odsevov trate in platna, ki ga je belila. V kmetsko, domače preje blago napravljeno, jo je krila vendarle obleka rahleje, nego navadne seljanke. Sličila je preoblečeni meščanki, okusno udobna v trdem blagu neokusnega krila, ki ji je lilo nesorazmerno nabrano od pasu prenizko nad boki. Na Nežin klic je deklica pol dvignila, pol obrnila obraz. Njeno lice je bilo čudno znano neznano, tajinstveno lepo, zagonetno negotovo. Kakor v kopreno zakrita, je živela v slednjem čutu tega lepega obraza čudovita duša, zakrita v mirno hladnost motnoblede barve, ki je kakor tuja plemenska posebnost naravnost opajala. To dušo so vlažne, temne oči bolj zakrivale nego odkrivale in drobne, polzaprte ustnice bolj tajile nego pričale. Bilo je prav posebno žensko obličje, deloma že prezrelo v čelo, oči in lica, in še nerazvito v ustnicah in negotovi oblosti obradka. Živo je vzbujala občutek bridke lepote motnega bisera, ki se je vanj vtelesil vonj ženske polti. Pravijo, da so taki biseri najdražji. Pravijo, da ne pozabi njihove lepote, kdor jo je enkrat užil.

»Kaj je, teta?« je zaklicala polglasno. Neža ni odgovorila in Lucija je znova sklonila glavo nad platno, ki je odsevalo na njenem licu pod temnimi lasmi in sladkim mrakom njenih trepalnic. Smeh-

ljala se je. A nenavadno. Tako, kakor da se smeh-
lja naznotraj.

Od cerkve svetega Jurija nad vasjo ob cesti je jeknilo nekaj moških glasov. Sunkoma je dvig-
nila Lucija glavo in je videla, da gredo sem doli
po cesti možje, ki so sklepali račune. Počasi, v
pomenku so šli, župnik Štefan, ključarja Seljak in
Bogataj in župan Mohor Rutar. Sredi stopinje so
obstali. Glas konjskih kopit je udaril izza ovinka.

»Tolminski!« je vzkliknil Bogataj in so se
umaknili.

Mimo je jahal mlad, svežezdrav, gosposki člo-
vek na vrlem konju. Ko je jahal mimo, je z vljud-
nim nasmehom zavihtel čepico v pozdrav.

»Ni pravi!« je zanosljal ključar Seljak, ko je
odjahal mimo.

Pritajen vzklik se je izvil Luciji ob platnu. Sa-
njavi mrak na njenem licu pod očmi se je zgostil
v sladko grozo neveste, ki jo je presenetil ženin
sredi ljubezenskih sanj. Kakor vihar je podil mladi
človek mimo. Komaj z očmi je trenil v pozdrav.
Ona je vendar videla in je trepetala in se ni umi-
rila, ko je bil že onstran vasi v ovinku. Od cerkve
svetega Jurija doli je pogledal takrat cerkvenik
Peter in se mu je zableščalo od luči in se mu je
duša razvnela od zdrave misli in čiste želje:

»Kadar boš moja žena, Lucija!«

Nato je stopil v hladno cerkveno vežo, da bi
zvonil poldan.

»Molimo!«

Župnik je obstal sredi ceste. Bil je kmetsko
krepek, visok in koščen. Svojih petdeset let star,
je bil prikazen sredi med kmetom in gospodom.
Do vratu je bil zapet v rjavo, doma tkano obleko
in je nosil kmetske škornje. Preko prekratkih ro-
kavov pri suknji mu je gledala bela srajca, tesno
zapeta v zapestju. Za tisto dobo značilen ovratnik
se mu je vihal navzgor in mu z robom rezal pod
vrat. Gladko obriti obraz je bil kmetski, širok.
Top je bil nos, košate obrvi, zdravo nenagubano
lice. Da je izobražen, je pričalo samo visoko čelo,
ki se je ob senceh topilo v plešo, čudno belo nad
zagorelim obrazom. Živahnost duha in volje so go-
vorile jasne, poštene oči. Pa to vse je bilo domače
in navadno v tolminskem obrazu. Nenavadno in
tuje je bilo, da mu je ležalo čudno trpko kakor ža-
lostna misel ob ustnicah in se rezalo v drobne gube,
kakor v joku in okrutnosti. Župnik Štefan Golja
je nosil na obličju zapisano bolezen svoje duše,
neskončno vročo in srdito kri, ki se je mogla raz-
vneti do nepojmljive in ponižujoče strasti. Tolika
je bila njegova nagla jeza in tako okrutna, da je
petleten skočil z gorečim polenom za sestrico

Nežo in bi jo bil žgal, ko se je v božjasti zgrudila
pred njim, kakor je utopil ščeneta z drobnimi, ali
silovitimi rokami, ko ga je bilo ugriznilo... Zdaj,
ko je molil, se je bila ublažila bridkost njegovih
ustnic v bolno sanjavost, podobno mistični res-
nosti človeka, ki dela trdo in vztrajno pokoro.

»Zdaj in ob naši smrtni uri! Amen!«

Ta hip je porabila Lucija, vrgla vso vodo iz
vedra po platnu in odšla gibka in nagla. Cer-
kvenik Peter je videl kretnje njenega telesa in je ponovil:

»Kadar boš moja žena, Lucija!«

Možje na cesti so se nerodno pokrižali in pre-
stopili in ko so šli, so se zibali in zaganjali. Žup-
nik Štefan tudi, kmet med kmeti. Kmet brez
zemlje, ali vendar z lastnim gospodarstvom in
celo gostilničar. Tako je bila takrat navada na
Tolminskem, da je vsak župnik točil vino popot-
nim in faranom. Župniške gostilne so bile pivnice
tlačanov. Tu so smeli grajati nasilstvo tolminskih
gospodov, tu so bili varni pred biriči in galjoti, ki
niso marali župnikov, kakor niso župniki marali
ne grofa, ne grofovih vin. Biriči in galjoti so se
ustavljali pri grofovih krčmarjih. Tja so se za-
tekali tudi lovski tatje, tihotapci, ki so podkupili
kakega grofovega najemnika, krčmarja, nevarna
cestna svojat in prosluli tolminski klateži — du-
hovniki brez far, brez vikariatov, večkrat celo
brez višjih redov in obljub, pobegli kleriki, disci-
plinirani mašniki, ki so barantali za maše, prodaj-
jali odpustke, skrivnostno zagovarjali in živeli ci-
gansko življenje v večnem strahu pred čedajskim
kapitljem in tolminskim naddijakonom. Morda je
bil Štefan tem klatežem v svarilo napisal na desko
nad vrati v svojo gostilno: Non aperiam Tibi nisi
sobrio, kajti tlačani niso umeli latinščine. To desko
je bil prenesel Štefan pred nekaj tedni raz žup-
nišče nad vrata nove, enonadstropne hiše, malo
više nad župniščem pod cesto. Cer-
kvenik Peter je stanoval v hiši in točil župniku. Hiša je bila
nova, prijetno bivališče mlademu paru, z dvema
sobama v pritličju in dvema nad njima. Toda Pe-
ter, sin župana Mohorja Rutarja, je bil še samec
in zdelo se mu je v hiši pusto in žalostno. In je
bila vendar hiša prijetna in se je župniku Štefanu
srce razveselilo, ko je stal zdaj s svojima ključar-
jema in z županom pred njo in se je domislil, ko-
liko jeze in truda je užil, preden jo je dozidal. Zgo-
dovino tega, kar je bil doživel, je popisal župnik
v analih svoje fare:

»Stephanus Simonis, po božji previdnosti in
dobroti služabnik Gospodov in pravi župnik Sti
Georgii na Kneži, je pisal, kar je pisal. Ko sem
prišel na Knežo, sem našel, da je moja ljuba fara,

kakor čreda brez staje. Videl sem, da je cerkev Sti Georgii podobna podrtiji in da je cerkvenčeva hiša kakor hlev in je župnikov dom ciganska koliba. Moj ljubi sobrat in prednik divinus Joannes Murovec je z lastno roko popravljaj streho Sti Georgii. Ko pa se je postaral in ni mogel več, je jokal in je prenesel S. missam et S. Sacramenta v cerkev Stae Annunciationis v Podmelcu. Jaz pa sem bil mlad in sem sklenil, da bom vrnil farno čast cerkvi Sti Georgii in da bom ostal zvest obljubi, kakor sem prisegel materi. Na njenem grobu sem sezidal novo cerkev in jo posvetil in sem maševal v njej in nič več v Podmelcu. Tako sem storil, vse v božjo čast in počeščenje farnega patrona Sti Georgii. Vstali so Melčani in Klavžarji in so godrnjali: Predaleč nam bo v cerkev na Knežo. Sem rekel in je rekla dvanajstija občinskih mož: Mari je bilo dozdej bliže Koritničanom v Melce? Pa je prišel zapeljivec in je sejal upor med farane in jih ščuval, da sem razsipen in mož nasilen in naj me tožijo pri grofu in gospodu Tolminskem. Seductor ille, nomine Tagliat, tabernator Dominorum Coronini, homo levis, adulterius, inimicus mihi. Po svoji vesti in dolžnosti sem ga bil posvaril in forum ecclesiasticum mu je sodil za greh. On pa je ostal trdovraten, ni plačal kazni in je bil predrzen. Zato sem mu prepovedal cerkev, in ko je vstopil, sem ga iztirjal z lastno roko. Zato mi želi škodovati in je šel h grofu in je rekel: Ecce! Aedificavit novam ecclesiam parochialem. Quo jure fecit? Sem odgovoril grofu: Renovavi ecclesiam parochialem ex antiquo. Moj gospod in gospodar naddijakon De Brandis mi je potrdil pravdo. Grof pa se je razsrdil v srcu svojem. Meni pa se je mati prikazala v sanjah in me je blagoslovila. Grof pa je nagajal in me preganjal, ko sem popravljaj svojo župniško hišo in sem s pomočjo svojih faranov začel zidati hišo knežanskemu cerkveniku. Rekel je: Non permittam! Ne boš zidal! Rekel sem: Ali je mari posvetna oblast, kateri naj se pokorim? In sem zidal. Grof pa se je razsrdil in je prepovedal mojim faranom, pomagati mi pri zidanju. In sem našel beneških zidarjev in so zidali. Enega so ubili grofovi biriči. Dva sta dozidala. Grof in Tagliat pa me sovražita in gledata, kako bi mi škodovala. Jaz pa zaupam v svoje pravo in pomoč Najvišjega, ki mi je dodelil moč, da sem dozidal, kar sem zidal.«

Tako je pisal župnik Štefan in s podobnim ponosom je obstal zdaj sredi mož pred hišo in rekel:

»Stoji! Bogu hvala in svetemu Juriju! Ni še grof vseh na Kneži gospodar!«

Ključar Bogataj je vzdihnil:

»Težka je njegova roka!«

»Težka!« je zanosljaj ključar Seljak.

»Me ni zdrobila, me tudi ne bo! Bojim se je ne!« je odvrnil župnik in se udobrovoljil: »Saj nisem naša Neža, ki se grofovskih boji, in bomo danes čakali na kosilo, ker še ni Tolminskega.«

»Sem upal, da je že pravi,« je tožil Bogataj, »ko je prej jahal komisarjev mimo.«

Bogataj se je tudi bal grofovskih in je vznevoljil župnika:

»Tolminskih ne bo. Nagajajo. Bomo že zvedeli, zakaj. Pa smo račune sklenili sami, bomo tudi jedli sami!«

Dotekel jih je cerkvenik Peter in se jim pridružil. Ko ga je opazil oče, se je vznevoljil:

»Ali si prav sporočil iz Tolmina?«

»Sem,« je odvrnil Peter. »Tisti s kozjo brado je rekel, da pride, in še za gos je naročil, da ne bo trda.«

Župnik se je nasmehnil:

»Mohor, zanesi se na Petra, če vidiš, da se jaz.«

Župan je nevoljno pljunil, župnik pa je rekel Petru:

»Danes boš jedel z nami. Ti si storil svojo dolžnost, Tolminski je niso.« —

Stopili so v župnišče. Glasno je jeknil župnikov škorenj v tlakovani veži. Troje faranov se je vzravvalo s klopi ob vratih, dvoje moških in ženska.

»Kaj pa je?« je vprašal župnik.

»Pravdamo se,« je odgovorila žena.

»Tako? Pravdate se? Pa čemu?«

»Gregor me je udaril po ustih. Tone je videl.«

»Zato, ker mi je otroka strahovala in ga vrgla po tleh,« je pojasnil Gregor. »Tone je videl.«

»Dva pravdarja, pa ena priča. Dobro!« je menil župnik in vprašal: »Zakaj pa si sunila otroka?«

»Kozo pase, žlota, pa mi jo v vrt pušča.«

»Pa si tako vajena, da otroke suješ?«

»Do krvi se je, revše! Tone je priča.«

»Tiho!« je zavpil župnik. »Nato vpraša žensko: »Tajš ne, da si sunila?«

»Kaj bom tajila!«

»Zato pa«, je menil župnik, »šestdeset oče našev na golih kolenih, ker nimaš potrpljenja z otroki in si nagla. Ali zdaj veš?«

»Vem,« je odvrnila ženska vdano. Župnik se je okrenil in nemo udaril kmeta Gregorja za uho in pristavil:

»To pa tebi, ker tepeš žensko, ki ni tvoja. Pa da tudi svoje ne boš! Tako! Tone je pričal. Bokal

vina dobi. Plačata ga vidva, pijte ga pa vsi trije in ne pravdajte se več.«

Župan Rutar se je zasmel. Nato so se smejali vsi. Sredi med smehom je odprla Neža vrata v sobo in rekla plaho, ubito:

»Gospod župnik, kosilo je na mizi.«

Tolik je bil, da se ga je sestra bala in ga klicala, kakor človeka, ki je tuj.

»Obrekoval sem te, Neža,« je rekel župnik. »Možje, na delo!«

Vstopili so v sobo k pogrjnjeni mizi. Stregla jim je Lucija. Šest majolik dišečega vipavca je bila nalila. Najbolj rožasto je postavila pred strica. Župnik se je nasmehnil:

»Mene pa še vedno najrajša, mala Tolminka?«

»Še vedno, stric!«

Zeleno je odsevalo od lip pred odprtim oknom na beli mizni prt in na njeno motnobeelo obličje. Vsa soba je bila polna njene opojne lepote, lipovega vonja in vinskega cvetu.

»Hudirja, mhm!« je nosljal Seljak. Kdo vé, kaj je mislil. Bogataj je v zadregi drsal z nogo. Župan je motril s svojimi hladnimi, sivimi očmi Lucijo. Skromen in rahlo upognjen je stal Peter ob vratih. Župnik Štefan se je glasno prekrižal. Lucija je odstopila h kuhinjskim vratom. Malomarno je ošinila z očmi Petrovo kmetsko rdeče lice in njegove okorno členkovite prste. Ko pa je začutila hladni pogled sivih županovih oči, je povescila trepalnice, da so ji padle kakor mrak na belo lice...

»Grofovsko kosilo!« je zanosljal Seljak. Rad je jedel imenitno.

»Pa še prekmetsko zanje,« je odvrnil župnik.

Vsi so pogledali po praznem sedežu, ki je bil odmenjen grofovemu uradniku.

»Lahko izbirajo,« je menil župan Rutar. »Imajo desetino in lov in ribe in stodvajset tolminskih vasi.«

»Pa so še lačni,« je nosljal Seljak. Bogataj pa je vzdihnil:

»Oni preveč, mi premalo. Pa bo še slabše na svetu. Moj oče je vedno trdil, da pridejo za tatovi volcje.«

»So že tu!« je vzkliknil župnik. »Mari nimajo volka v grbu?«

»Coroniniji?« se je ustrašil Bogataj. Župnik ni odgovoril.

»Najslabši so biriči,« je modroval Seljak. »Kradejo grofu in nam.«

»Najslabši je Tagliat, ki jih napaja!« je pristavil župan.

»O Tagliatu molčimo!« je vzkipel župnik. »Ne imenujte ga po nemarnem v moji hiši.« Bil je resen in strog. Čez hip je rekel:

»Tako želim, da bi se nihče v fari ne menil zanj!«

Ključarja sta molčala. Župan je vendarle mrmral:

»Saj se ne menimo in se ne bomo!«

»Zase veš, Mohor,« je odvrnil resno župnik.

Solnce je šinilo v sobo. Pečena gos se je dimila na mizi. Seljak je zadovoljno pohrkoval. Bogataju je stopil zdrav znoj na čelo. Lucija je polnila majolike vdrugo.

»Pijani bomo!« se ji je nasmehnil posili in nerodno Peter.

»Zakaj?« je odvrnila kakor zamišljena. In je točila njegovemu očetu in se je videlo, da se ji trese roka. Trdo je rekel mož:

»Premehkih rok si za kmetsko posodo.«

Peter je čutil porogljivost in se nasmehnil bridko. Ozrla se je nanj. Pa ni razumela njegove bolesti: Glej, ne vem, kaj si mu naredila, da te ne more. Zato te bom jaz rajši imel. Ona je malomarno ošinila njegovo vsakdanje in pošteno lice in obraz ji je rahlo prebledel pod temnimi lasmi in pod mrakom njenih težkih trepalnic...

»Siti?«

»Saj smo božji!«

»Še eno majoliko vsak. Začo, ker ni Tolminskih.«

Župnik je sam nalival. Nato je dvignil svojo posodo in jim nazdravil:

»Bog je dober in vesel in nam je dal vino v radost in moč. Hudič pa je črn in žalosten in je skvaril vino v žalost, jezo in greh. Mi ga pijmo po božje, v veselje; v jezo in žalost pa naj ga pijejo biriči. Bog Vas živi, možje!«

»Bog daj, gospod fajmošter!«

Župnik ni sedel. Sladko in mehko mu je bilo v obrazu in je stopil z rahlim nasmehom k malemu slepemu oknu, odprl železna vratca in vzel iz okna zveženj listin. Razgrnil je liste po mizi in rekel:

»Grofovskih ni. Zato vam bom pokazal nekaj, česar še niste videli. Ali kaj mislite, kaj?«

»Tolminske pravice!« je zamrmral župan Rutar.

»Salomon!« je vzkliknil župnik in potegnul z desnico čez orumenelo kožo z zabrisanim pismom. Nato je bral:

»...pollicemus, quod de caetero conservabuntur Tulminenses apud sua antiqua privilegia. Immunitates et bonas consuetudines concedendo illis, concedimus item, ut in antea non teneantur persolvere nisi tres partes censuum. Quartum vero pro se ipsis reservent. Iterum pollicemus illis

Caesareo nomine, ut in antea nullo gravamine salis opprimantur...¹

Dvignil je glavo.

»Cesarski pečat!« je stegnil župan roko.

»Pa to?« je vprašal Seljak in pokazal veliko rjavo pego.

»To je kri mojega očeta!« je odgovoril župnik.

»Križani Bog!« je vzkliknil Bogataj.

Sredi poldne je šinilo mračno v sobi. Pred duhom mož je vstala skrivnostna osebnost Štefanovega očeta, velikega upornika, ki so ga zaradi teh listov preganjali biriči in je bežal in se vrnil in pobunil vso deželo in so dolga leta po njegovi bridki smrti premnogi molili za njegovo dušo in ga manj razsodni kleli, da jih je spravil v nesrečo, in se ga je njegov sin spominjal vsak dan pri maši, kakor mu je bil obljubil. On je bil podedoval njegove listine. Premoženje so si vzeli Coroniniji.

»Requiescat in pace!« je rekel župnik zamišljeno in zgrnil liste. Zdelo se je, da jih bo poljubil. Pa jih ni. Malomarno je menil:

»Nič niso vredni, hranim jih samo za spomin.«

Župan je stegnil roko in pokazal na lahek dijaški rapir v kotu in vprašal:

»Ali hranite tudi meč za spomin?«

»Tudi meč!« — je odgovoril skoro hripavo župnik.

Nekaka nema groza je dahnila po sobi. Sredi molka je bilo čuti, kako je vzdihnila Neža v kuhinji.

Takrat je nekdo potrkal na vrata, negotovo, boječe...

II.

»Ingredere!« je zaklical župnik.

Nihče ni vstopil. Stal je pred vrati Anže Rink, grofovski birič in bivši krojač, ki je hodil oznanjat tlako in je nosil povelja. Zdaj so ga bili prvokrat poslali h knežanskemu župniku. Ni šel rad. Pred nedavnim je bil nalagal Štefana, da krojači in šiva, in je tako zatajil svoj glavni opravke. Zato se je bal in je bil stopil k Tagliatu v Melcih, preden je šel na Knežo. Tagliat mu ni računil vina, poslal je pa po njem račun gospodu Štefanu. Ta račun je skrbel Anžeta in je mrmral pred vrati:

»Ves hudičev je Tagliat in pa ta služba biriška.«

¹ ... obljubujemo, da bomo sicer pustili Tolmincem njihove predpravice. Puščamo jim svoboščine in lepe navade in jim dovoljujemo, plačevati v bodoče samo tri četrti desetine, četrto pa smejo porabiti zase. In še jim obljublamo v cesarskem imenu, da bodo v bodoče prosti vsakega davka na sol...

»Ingredere!« je zaklical župnik vdrugo. Težek korak je udaril. Pred Anžetom so se odprla vrata. Župnik sam je bil odprl.

»Hvaljeno božje ime!« je pozdravil Anže.

»Satanas,« se je vdobrovoljil župnik. »Ali so mi tebe poslali iz Tolmina?«

»So me!« je hlinil Anže veliko mirnost in vstopil, ne da bi zaprl vrata.

»Zato zapri za seboj,« je velel župnik, »če si brez psa.« Prijel je Anžeta za rame in ga potisnil k mizi: »Sedi! Ta prostor je zate, birič si, lagati znaš in kosilo si zamudil, vina pa še nismo popili vsega.«

Anže je varno vzdignil polno majoliko in pil. Ko jo je položil zopet na mizo, je vzdihnil:

»Težka je grofovski služba, gospod fajmošter. Stokrat težka staremu uporniku. Pa kaj se hoče? Srce je srce, dolžnost je dolžnost in otroci so otroci. Česa ne naredi človek za otroke? Hudo je le to, da me gledajo ljudje postrani, kakor Judeža. V božjem imenu, gospod fajmošter, tako pravim jaz: Naj bo za pokoro in za otroke!«

Župnik je zaklical v kuhinjo: »Kos pogače mu ureži, Neža, pa še kaj pridaj za otroke!« Anžeta je vprašal: »Če imaš žep, da boš spravil?«

»Mari nisem birič?« je bil Anže že bolj domač. Spravil je dar in izpraznil majoliko. Župnik je rekel:

»Tako! Zdaj povej, čemu so te poslali.«

Anže je vzdihnil in rekel: »Služba je služba, gospod fajmošter! Vi služite Bogu, jaz služim grofu. Bolje je služiti Bogu in nebesom. Pa vsi ne moremo biti božji hlapci. Sem rekel: Anže, da le moliti ne pozabiš. Tako je! Drugo mi pa nič mar ni. Tako je, Anže, pravim. Ti lepo opravi svojo službo, kakor ukažejo. Drugo ti pa vse nič mar ni. Pa so ukazali, kaj hočem, so ukazali, naj grem na Knežo.«

Nehote je segel po majoliki, ki je bila prazna.

»Govoriti so ga odvadili v Tolminu,« je rekel župnik in se vznemiril.

»Zato so me piti naučili,« je odvrnil Anže in mu je župnik molče nalil. Anže je povedal, da je prišel zaradi cerkvenih računov. Grofov namestnik je bil zjutraj v Podmelcu. Ker ni bilo ne ključarjev, ne župnika, se je vrnil v Tolmin in prepoval sklepati račune brez njega.

»Zdaj vemo, zakaj ga ni bilo,« je vzkliknil župnik. »Pa jim povej v Tolminu, da sklepamo račune v farni cerkvi in ne pri Tagliatu. Cerkev je na Kneži. Povej tudi, da smo za letos že gotovi.«

»Gotovi!« je prikimal Anže. »Povem, kakor ste rekli, če je prav tako.«

»Ali so še kaj naročili?«

»So! Bog meni pomagaj. O neki hiši, ki je cerkvena, in da je ne smete zidati, ker ne bo stala v vasi.«

»Kako ne bo? Saj že stoji.«

»Stoji!« je prikimal Anže.

»To povej, da bom s pričami dokazal, ali je tisti prostor v vasi ali ne. Možje, kaj, ali menite, da bom?«

»Bomo!« je potrdil župan.

»Nagajal bi rad,« je nadaljeval župnik. »Zdaj veste, možje, kako. Jutri se bo spomnil kaj drugega in bo rekel farizej: Sobota je danes, ne vleci osla iz jarka.«

Najživahneje je prikimal Anže in se zasmel. Župnik pa je vprašal strogo:

»Ali si gotov?«

»Še pošto nosim,« je odgovoril Anže manj živahno. »Potem sem opravil.«

Izlekel je zamazan list papirja in ga ponudil župniku. Župniku se je lice potegnilo:

»Kaj pa je to?«

»Račun!« je menil Anže nedolžno.

»Kaj sem pa Tagliatu dolžan?« je zategnil župnik.

»Kaj vem!« je rekel Anže. »Je dedec ves sleparski. Pravi, da je redil mitničarja Zucca in da ste mu ga Vi prinesli v hišo, pijanca, nemarnega in vsega pobitega, kaj vem odkod.«

»Sem ga,« je vzkipek župnik, »da ni, mrcina, zmrznil pod Ljubinjem. Ali naj bi ga bil do Kneže vlačil na hrbtu?«

»To se ve, to se ve!« se je silil smejati Anže. Župniku pa je drgetalo ob ustnicah:

»Pa je Tagliat tebe poslal z računom? Ali je birič moj, ki ga je redil? Naj mu ga plača grof. Galjot, zdaj veš!«

»Grof je rekel, da se ni v njegovi službi opil,« je odvrnil Anže. Spekla ga je psovka: galjot.

»Ali se je v moji?« je planil župnik pokoncu Anže je segel po majoliki in je čuvstvoval: Pij hitro, Anže. Nalival ti sicer ne bo več, pa je le boljše, da greš koj. Vstal je in rekel mirno:

»Gospod fajmošter, zdi se mi, da sem gotov.«

»Galjot!« je zavrelo v gospodu Štefanu. »Opravil si? Pogače sem ti dal odrezati, ker si se mi smilil. Pa vidim, da si me spet nalagal. Ali si Tagliatov birič, da te pošilja mene zasmehovat? Koliko pa si dobil zato?«

Anže se je umikal proti vratom in je jecljal:

»Kaj bom dobil, saj nisem tak!«

»Potep, ven,« je kriknil župnik. »Od Tagliatove mize seda k moji! Ven!«

»Kakšna jeza, gospod fajmošter...«

Nesrečni birič je odletel v vežo.

»Hinavec! Ven!«

»Hinavec ste rekli, gospod fajmošter? Bog je priča —«

Anže je odletel na cesto, župnik je zaloputnil vrata za njim. Tresoč se po vsem telesu se je vrnil v sobo. In je videl Lucijo v kuhinjskih vratih, blede, mirno, s karajoče žalostnimi očmi, in se je zavedel in rekel hripavo:

»Ali nisem rekel, možje, da je hudič skvaril vino? Vi ste pili veselje, jaz sem jezo.«

Nem je šel iz sobe v spalnico in si pred razpelom razgalil hrbet in je segel po bič in se udaril dvakrat, petkrat, devetkrat in je klical:

»Pro peccato irae meae et juventutis! Miserere mei, Domine, miserere!« ...

Tisti hip je zaječala v kuhinji Neža in padla na obraz. Priskočila je Lucija in jo dvignila in je zakričala, ko je videla strahotno spačeni Nežin obraz in peno, ki je tiščala iz ust božjastnici. Ko je priskočil Peter in sta nesla Nežo v posteljo, je prosila:

»Tiho, tiho, da ne bo slišal stric!«

Možje so šli, samo Peter je ostal. Bili so časi, ko je bil kakor domač v župnišču in je spal pod eno streho z Lucijo, župnikovo varovanko. Ko je bila Lucija odrastla, je moral stran. Takrat mu je bilo osemnajst let in Luciji je bilo štirinajst let. Ko mu je bilo deset let, ga je vzel župnik k sebi, ga naučil streči pri maši in ga odmenil za duhovski stan. Bil mu je sorodnik in je želel, da bi ostalo mašništvo v žlahti. Fant se je težko učil. Zato je postal župnikov cerkvenec, hlapec in krčmar. Toda župnik ga je imel rad in je bil fant zvest, miren in tih.

Stal je na vratih in gledal Lucijo, ki se je zgrudila ob Nežini postelji in zaihtela. In je rekel:

»Lucija, ne joči!«

Deklica ni trenila, kakor da ga ni slišala. Približal se je in ji rahlo položil roko na rame:

»Lucija, ne joči!«

Planila je kvišku, strastno ji je gorelo v očeh. Hladno, sovražno je velela:

»Pojdi!«

Zazibal se je kakor izpodsekan in je šel. Ko je zapiral vežna vrata, je hitela za njim in je zaklicala:

»Peter!«

Ni se ozrl. Morda je ni slišal in je slišal samo bolest svoje duše, ki mu je govorila in klicala vsak dan glasneje, da v župnišču ni več doma, ni več ljub in da je minila za veke tista sreča, ko je

smel prenočevati v župnišču pod eno streho z Lucijo . . .

Bogatajeva Tončka je točila vode pri koritu, ko je šel mimo, in je pozdravila:

»To si se ga napil, da me še poznaš ne!«

»Bogatajeva si!« je rekel hladno. Deklica je prebledela in zardela. Preden je prinesla vodo čez cesto, so bile njene otroško vesele oči vse polne solzâ . . .

(Dalje.)

Žena padlega vojaka.

Rodila sem, nesrečna. In nikjer očeta.
Strašno je. Rada bi bila zaničevana.
Vsi tihi so. Pogledi v me, kot da sem sveta.
Iz hiše rodne rada bi bila izgnana.

Ne radi tebe, mali.
Ne radi vas, kateri ste v daljavi pali,
med katerimi je tudi srce moje bilo.
Vi moji ste. Srce bolesti bi za vas nosilo.

O, radi tebe, svet! Prokletstvo nate in gorjé!
Razdrta je prisega sveta.
Me rodimo kot nezákonske žené.
Otroci naši nimajo očeta.

Ah, bolje umreti! Ko zvečer žené
z možmi, z otroki se hladijo, poka mi srce.
In če vprašajo otroci po očetu kdaj,
kaj odgovorim jim mati naj?

France Bevk.

V vrtu.

Med rožami sta šli postavi dve.
Obdani od valov sladkih vonjav,
z očmi sta pili rdečih rož pozdrav
in si ljubeče stiskali roke.

Čez hip sta si pogledali v oči,
obstali, kot da več se ne poznata.
(Le v dnu oči metulja dva igrata.)
In tiho sta . . . ljubezen govori.

Bojiva se ljubavi lastnih rok,
dotika ustnic, nedrij . . . Sin je pal. —
In rožni vonj je mamil val na val.
Iz dalje se je zlegal krik otrok.

France Bevk.

V rožni uti.

Življenje je prekratko, vse prekratko.
Bratje, dajmo ga do dna izpiti!
Solnce, ne hotelo bi gorkeje biti?
Žareče vino, bolj kipeče in bolj sladko?

Pomlad je. Govorimo v vrtni rožni uti,
Kako zvenijo čaše in pijača vre!
Srce, živó si! Kaj rado bi, srce?
Čez naša vedra lica žarki so razsuti.

Še v senčnih listih se izraža duš kipenje.
Med prsti vino žari kot novi dan.
O, biti močen, mlad in od besed pijan!
Ah, slast, imeti dvoje: pesmi in življenje!

France Bevk.

Njen god.

Kot češnjevi cveti so bele luči. In vse mesto je živo.
Trotoar zveni kot pesem. Ljudje so veseli.
Na moj god so si cvetja na prsi pripeli.

Oblekla najlepšo sem bluzo in rožo
najlepšo si dela v lase. Ta dan sem jo kupila
za drag denar, ker danes bi rada lepa bila.

Eno željo imam: da bi življenje vse drugo bilo.
Kaj zreš me, mladenič? Morda bi te bila ljubila.
Glej, zdaj, ko v dušo sem svojo pogledala, bi te ubila.

O, da mi kdo odpusti vse to, kar sem bila!
V roke bi zgrabila glavo njegovo in vsesala
spredolg ji poljub, da bi mrtva ostala.

Nikogar ni. In vsa sem nemirna na cesti.
Moj dom je pust. O, ne gori mi lučka, ne ognjišče.
Iz slike preperete me pogled Madonin išče.

In vendar srečna sem nocoj. Ta hipec je edino moj.
Vsi drugi trenutki vam vsem so živeli.
Dež rosi. Še oblaki na moj god so veseli.

France Bevk.

Rimska satira.

Fr. Omerza.

Sat. 4 (I, 9).

V tej satiri, ki jo moramo prištevati najlepšim proizvodom te vrste, nam opisuje pesnik, kako se mu je pridružil na cesti domišljav literat, da bi prišel po njem v krog Mecenovih prijateljev. Skušal se ga je na vse načine otresti, a zastonj. Ko prideta po deveti uri, ko so se začenjale sodnijske obravnave na trgu, blizu Vestinega svetišča (Puteal Libonis), se spomni neznanec, da bi moral priti ta dan pred sodnijo zaradi neke civilne pravde. Zatoženec je moral namreč pripeljati pred sodnika poroke, ki so se s kavcijo zavezali zanj, da bo prišel ob določenem terminu k obravnavi. Dasi je vedel, da bo pravdo zgubil, če se ne drži dneva, je vendar rajši šel s pesnikom, ko mu ni ta hotel pomagati kot odvetnik. Slednjič srečata tožitelja. Ker se obtoženec ni odzval vabilu, ga je smel nasprotnik kjerkoli pred pričo zgrabiti in tirati pred sodišče. Na koncu pravi, da ga je rešil Apolon. Weidner pristavlja v izdaji Juvenalovih satir (Leipzig 1889², str. 16), da pomeni Apolo tukaj najbrž: sodišče. Pri sodnijski tribuni je namreč stal na trgu (forum Augusti) slonokosten kip Apolonov. Ker je poslušal dan za dnem sodnijske obravnave, ga imenuje Juvenal iuris peritus, več prava (sat. 1, 128). — Hkrati pa pesnik tudi ovrže napačno mnenje, ki ga je imelo ljudstvo o življenju in občevanju pri Mecenu ter razmerju literatov do njega.

Z doma korakal nekoč po Sveti sem cesti slučajno, ves zatopljen v stvari, nevredne besed, kot navadno: k meni priteče nekdo, ki znan mi je le po imenu, zgrabi me brž za rokó: »Kakó je, oj dušica zlata?« »Dobro,« mu pravim, »za zdaj, i tebi želim vse najboljše.« Ko pa le gre za meno, ga vprašam: »Želiš kaj od mene?« »Saj me poznaš, ali ne?« odvrne; »jaz tudi sem pesnik.« »Čislam te toliko bolj.« Da revež se kák ga odkrižam, malo pospešim korak, zdaj zopet se malo ustavim, k sužnju se nagnem nato, mu kaj na uho pošepečem. Pot mi zaliva telo. Na tihem sam zase zavzdihnem: »Srečen, Bolanus, si ti, zavidam za naglo te jezo!« On pa naprej blebeta in mesto mi hvali in hiše. Ker pa na vse le molčim: »Ti rad bi se znebil me,« pravi, »kot se že dolgo mi zdi; zastonj, ne bom te izpustil: kamor greš, pojdem s teboj.« »Nikar se toliko ne trudi: nekoga grem obiskat, ki bolen in tebi neznan je, onostran Tibere še, kjer daljni so Cezarja vrti.« »Časa imam in dobre nogé: do konca te spremim.« Zdaj pa pobesim uho kot kák nejevoljen osliček, kadar kedo naloži mu breme pretéžko na hrbet.

»Ako se dobro poznam, ne Viska, ne Varija cenil više kot mene ne boš: kdo zna li napisati verzov več in hitreje kot jaz? Kdo plesati bolj elegantno? Pojem takó, da Hermogenes sam bi lahkó me zavidal.« Tu je bil čas, da mu dem: »Imaš li sorodnike, mater, ki jim je mnogo na tem, da zdrav si?« »Nikogar, vsem sem izkopal že grob.« »O srečni! Zdaj jaz sem na vrsti. Torej izvrši takoj, kot starke glasi se prerokba, ki jo kot dečku nekoč je iz božjega pela mi lonca: Grozni ne bode ga strup in meč ne sovražni uničil, kašelj al prsna boleost, počasen mordà revmatizem: jezik nekoč blebetav umori ga. Naj torej varuje vseh se zgovornih ljudi, če moder je, brž ko doraste.«

Proč je že bilo deset, ko prišli smo k Veste svetišču. Tu je nanese slučaj, da moral bi iti k sodniji (kavcijo prej je že dal), če ne, izgubljena je pravda. »Stori uslugo mi to,« me prosi, »in malo pomagaj!« »Stati ne morem in nič ne spoznam na civilno se pravo; tudi mudi se mi tja.« »Ne vem, kaj pustim naj,« mi pravi, »tebe al rajši proces.« »O mene!« »Nikakor,« odvrne ter že koraka naprej. Ker težko je z bikom se bosti, stopam počasi za njim. »Kakó pa Mecenas je s tabo?« »Mož je previden zelo in malo le kómu dostopen.« »Nihče takó ni kot on znal srečo porábiti svojo. Dokaj pomagal bi jaz, ki drugo prevzel bi vlogo, ko bi besedo za me zastaviti hotel. Verjemí, zdaj bi bil prvi od vseh.« »A vedi, da tam ne živimo, kakor predstavljaš si ti: to dom je od vseh najčistejši, takega zla ne pozna; če bolj je učen kdo al bógat, meni ne škodi to nič, ker vsak ima prostor primeren.« »Čudne mi praviš reči, da komaj verjamem.« »A res je.« »S tem me podžigaš še bolj, da hočem v njegovo bližino.« »Hoti in prvi naskok, ko ták si junak, ga zavzame; zmagati namreč se dá, a ravno vsled tēga je težko, prvi zasesti dohod.« »Že dobro; kar morem, bom storil: sužnjem poslal bom darov: če danes zaprte so duri, nehal zato še ne bom; počakam ugodnega časa, stal na razpotju bom kje, da pride, potem ga pa spremim. Saj nam ničesar ne dá brez mnogege truda življenje.« — Fuskus Aristius, glej, zdaj sreča me, drag mi prijatelj, dobro i ta mu je znan. Ustavimo torej se hkrati. »Kam pa hitiš in odkod?« me vpraša in tudi odvrne. Vlečem ga, sujem z rokó, a nič ne občuti komolec, migam mu, sučem oči, naj reši me. Zlobni šaljivec hlini se ter se smehlja, v meni pa žolč prekipeva. »Fuskus, nekoč si dejal, da z mano o neki zadevi rad bi govoril skrivaj.« »Spominjam se dobro, pa rajši, ko bo ugodnejši čas, ker danes je mlaj in sabota: Judov pač žalil ne boš?« »Jaz nisem takó tenkovesten.« »Toliko bolj sem pa jaz, ki takega nimam poguma, kot ga imajo premnogi. Odpusti, bom drugič govoril.« Oh, da ta dan je ták črn za me! Izdajalec je zbežal, jaz sem pod nožem ostal. Slučajno mu pride nasproti zdajci tožitelj njegov in: »Kam pa, ti grdi nesramnež?« glasno zavpije nad njim. »Te smem-li imeti za pričo?« Brž pomolim mu uho. Odvleče ga: strašno kričita, ljudstvo pa skupaj drvi. Tako me je rešil Apolo.

Književnost.

Die slawische Philologie in Deutschland. Von M. Murko. Sonderabdruck aus »Internationale Monatsschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik«. 12. Jahrg. 2. und 3. Herausgegeben von Max Cornelicius, Berlin W. 30. Leipzig u. Berlin. Stolpci 225—252, 295—320.

Pod tem naslovom razpravlja naš rojak, vseučilišni profesor v Lipskem, o zgodovini in o nalogah slavistične vede na Nemškem. Prvi, zgodovinski del razprave je razširjeno nastopno predavanje, ki ga je govoril M. Murko, ko je 19. maja 1917 prevzel Leskienovo slavistično stolicu. Po kratkem uvodu o nemških polihistorjih, ki so se bavili tudi s slovanskimi jeziki (med drugimi Megiser, Leibnitz), razpravlja o početkih slavistike na Češkem in na Dunaju ter o pobudah, ki jih je dobila mlada znanost od Nemcev, preide na nemške začetnike primerjajočega jezikoslovja, ki so močno povzdignili znanje in veljavo slovanskih jezikov, nato pa poroča obširneje o postanku in razvoju slavističnih stolic na Nemškem, v Vratislavi (1842, pred Prago in Dunajem), v Lipskem (1870 — za to je porabil Murko arhivalne vire lipskega vseučilišča), v Berlinu (1874), v Monakovem (1911) in v Kraljevem (Königsberg, 1914). Prve tri so se ustanovile z ozirom na slovanske slušatelje, Poljake, ozir. lužiške Srbe; ostali dve pa radi važnosti ruskega jezika.

Drugi del razprave govori o tem, kako bi bilo treba urediti na Nemškem slavistične študije, da bi odgovarjale napredku znanosti in ustrezale potrebam časa. Doslej je bila slavistika na Nemškem v glavnem le del primerjajočega jezikoslovja — treba pa je, da se goji v vsem svojem obsegu kakor moderna filologija; zato priporoča Murko ustanovitev posebnih ločenih stolic za lingvistiko in literarno zgodovino, svari pred pretiranim historizmom, ki se zanima zgolj za izumrle Slovane srednje in severne Nemčije in je običal večinoma v premalo temeljitem razlaganju krajevnih imen. Posebno poudarja Murko važnost praktičnega učenja slovanskih jezikov za slovanske filologe nemške narodnosti; tudi primerjajočemu jezikoslovcu je potrebno poleg staroslovenščine popolno poznavanje vsaj enega izmed živih slovanskih jezikov, še bolj pa je potrebno to filologu. V ta namen naj se ustanove izredne profesure, oziroma lektorati. Ne priporoča pa, da bi se pri tem dajala vse-skozi prednost le enemu samemu, recimo ruskemu je-

ziku, linguistično je jezik najmanjšega naroda enako vreden kot najbolj razširjeni; tudi iz praktičnih razlogov se priporoča na Nemškem poleg ruščine pred vsem znanje poljskega jezika; kdor hoče razumevati avstrijske razmere, mora znati češki jezik, ki je tudi filološko izborni obdelan, razen tega se priporoča pred vsem srbohrvaščina; pa tudi ostalih jezikov ne kaže zanemarjati. Razen učenja jezikov se mora gojiti tudi poznavanje književnosti in njene zgodovine, pravitko tudi tradicionalna literatura in narodopisje. Ker nemška vseučilišča brezdvomno ne morejo tekmovati s slovanskimi glede natančnega raziskovanja posameznih jezikov in literatur, bo njihova naloga v prvi vrsti primerjajoča znanost. Podobne cilje kot vseučilišni kolegiji in vaje naj ima tudi znanstvena literatura, ki naj skrbi pred vsem za popolno poznavanje in registriranje tozadavne znanstvene literature v slovanskih jezikih. Tudi ostale znanstvene stroke morajo končno prelomiti s starim nemškim načelom: »Slavica non leguntur«, ki je bilo zmeraj v veliko kvar nemški znanstveni literaturi. A v tem oziru se morajo poboljšati v prvi vrsti avstrijski Nemci. Sramota n. pr., da znane »Mitteilungen der k. k. geographischen Gesellschaft« na Dunaju v 10 letnikih (1906—1915) niso prinesle niti enega poročila o slovanski pisanem znanstvenem delu monarhije ali Balkana, dasi se je na tem polju veliko naredilo; pravitko tudi »Jahrbuch für die Geschichte des Protestantismus in Österreich« niti z besedico ni omenil obilne in dobre slovenske in srbohrvaške literature o priliki štiristoletnice Trubarjevega rojstva. Nemci naj se v tem oziru v svojo lastno korist vrnejo zopet k tradicijam romantike.

Dr. Ivan Grafenauer.

Gruda umira. Napisal René Bazin. Iz francoščine prevel Izidor Cankar. Izdala in založila Leonova družba. Ljubljana 1917. Tiskala Katoliška tiskarna. 190+1 str.

Bazinov roman »Gruda umira« (La Terre qui meurt, 1899) je roman današnjega kmetiškega stanu. V njem je razgrnil pisatelj pred nami najbolj perečo stran agrarnega vprašanja: beg z domače grude. Zemljišče ne daje dovolj stalnih, ne dovolj obilih dohodkov, mladi zarod je izgubil veselje do težkega kmetiškega dela, naveličal se je večne skrbi in si išče lažjega, dasi pičlega zaslužka v mestih, bogatejše zemlje preko morja, v Ameriki. Tako se godi pri nas, tako v Dalmaciji, na Hrvaškem, pri Slovakah in Poljaki, tako tudi na vendéjskem Barju (Marée Breton), raztezajočem se med Saint Gil-

les s. Vie do Ile de Bouin ob obrežju Atlantskega oceana nasproti otokoma Ile de Noirmontier in Ile de Yeu, jugozapadno od Nantesa. V tej pokrajini se namreč doigrava dejanje Bazinovega romana, zgodba rodbine Lumineaujevih.

Trd je kruh, ki si ga orje iz zemlje stari najemnik fromentierski Toussaint (Vsesvet) Lumineau. Letine so bile slabe in že drugič mu morajo pomagati otroci z materino doto, da more plačati najemnino. Starejši sin Mathurin, kmet z dušo in s telesom, a vsled nezgode pohabljen in nezmožen, da bi kdaj prevzel kmetijo, zlovoljno in ljubosumno zasleduje vsak korak svojih bratov in sester, boječ se v vsakem svojega tekmeča; kajti ni se še odrekel upanju, da bodo ozdravele njegove hrome noge in da bo on s Felicito Gouvrit za očetom kmetoval na Fromentièri. Drugi sin France pa se je pri vojaki polenil in zapusti očeta in kmetijo, ki naj bi jo mesto Mathurina po očetu prevzel, prav v najsilnejšem delu, o pričetku jesenske orí, ter odide v mesto za železniškega delavca; tudi starejša sestra Eleonora, gospodinja na Fromentièri, gre ž njim in prevzame majhno kavarno. Najmlajši sin Andrej se vrne kmalu nato od vojakov, nepokvarjen in poln ljubezni do kmetiškega dela, uteha očetu, a v Afriki je videl zemljo, ki radodarnije plačuje kmetov trud; v prej tako živem in veselem domu pogreša ob ljubosumnem Mathurinu in ob preveč zaposleni najmlajši sestri Rousilli (Mariji Rozi) brata Franca, tovariša mladih dni. Proti koncu zime gre tudi on z doma v Argentinijo, kjer si je kupil za mal denar obširno zemljišče, da ga obdela. Edino najmlajša hči vztraja hrabro in požrtvovalno pri očetu. Stari Lumineau pa ne izgubi poguma, tudi tedaj ne, ko vidi propadati gospodarstvo svojega zemljiškega gospoda, prijaznega markiza Henrika, ki se je radi žene preselil iz rodbinskega gradiča Fromentière v Pariz in se zmeraj bolj pogrezal v dolgove: »Gospodje gredo, zemlja pa ostane« (146), besede, ki nas živo spominjajo besede kmetiškega fanta v Finžgarjevi »Naši krvi«: »Grunt ima korenine do pekla« (50). Zdaj privoli oče Lumineau kljub nasprotovanju sina Mathurina, ki se kmalu nato smrtno ponesreči, v Rousillino zvesto ljubezen do delavnega in pogumnega malega Jeana Nesmyja iz revne vendejske Bocage,¹ bivšega hlapca na Fromentièri, in ga pokliče za zeta na domačijo svojih pradedov, da bo pod novim rodом zopet vzcvetela v starem sijaju.

Kljub jasno izraženi vodilni misli (tezi) — le globoka, hvaležna ljubezen do rodne grude, trdo delo in potrpežljiva vztrajnost v nezgodah morejo rešiti domači kmetiški stan — Bazinov roman ni tezni roman navadne vrste. Prvo, kar se je rodilo v pisateljevi glavi, ni ideja, za katero bi bil potem šele iskal pripravnih oseb in izrazitega dejanja. Prvo so mu kot pravemu realistu značaji, ljudje, ki jih je gledal in spoznaval pri delu in počitku, ob delavniku in na nedeljo, pokrajina, v kateri žive, zemlja, ki jo obdelujejo. Iz poznanja življenja šele mu je vznikla ideja — tehten socialni problem — okrog katerega so se nato zbrali raznoliki vtiški in značaji in se razporedili v dejanje romana.² Ljudje

¹ Bocage (izg. Bokaž) je gričasta pokrajina v vzhodni Vendéji (Hauteurs de la Gâtine).

² Tako se je nekoč izrazil tudi Bazin sam. Gl. Hengesbach, René Bazin, Hochland, III. Jahrg., Bd. 1, str. 350.

in pokrajine ob Loiri, v Bretagni, v Vendéji so bili Bazinu, profesorju kazenskega prava na svobodnem katoliškem vseučilišču v Angersu, znani že iz deških in mladeniških let. V Angersu doma (r. 1853), je preživel svoja mlada leta na kmetih blizu Sechesa. Bretonsko Barje v Vendéji in njegove ljudi je slikal že davno, preden je napisal svoj roman, v svojih orisih zapadne Francoske (E n P r o v i n c e), v romanu je svoja doživetja in opazovanja še enotno zaokrožil in jim dal umetniško formo. Odtod tista plastika, s katero stopajo v romanu pred naše oči Barjani v vsej svoji pokrajinski enotnosti in individualni raznoličnosti — kako različni značaji so združeni že v sami rodbini Lumineau —, odtod tista realnost v risanju pokrajine, življenja in dela. Podrobno risanje miljeja zavzema po vzoru francoskih realistov važno mesto v Bazinovem romanu, a značilno je, da so vsi orisi tesno združeni s celotnim umotvorom, zlasti z notranjim življenjem njegovih ljudi, v nujno celoto.

Dejanje samo dobiva kljub svojemu pokrajinskemu značaju pod vidikom ideje tipičen pomen, kakor so tipični tudi značaji, kljub svoji določni individualnosti: tam veliki najemniški domovi, pri nas male samostojne kmetije, a isti proces se vrši tu in tam. Naši Lumineauji so drugačni od Bazinovega, a taki krepki, delavni, ponosni, neuklonljivi in vendar blagosrčni starci žive tudi pri nas, lahkoživi leni Franc in lagodna Eleonora, ljubezniva, neutrudna Rousilla so pravi individualni francoski Barjani, a taki Franci, Eleonore, Rousille in Jeani Nesmyji hodijo tudi po naših vaških ulicah. Tako njegova umetnost ni zgolj provincijalna umetnost (provincialisme, Heimatkunst), ampak občečloveška tipična umetnost v obliki pokrajinske literature.

O ciljih svoje umetnosti se je izrazil v nekem pismu:¹ »Mislím, da je naloga umetnosti, da služi plemenitosti, da je kakor vsako umsko delo podrejeno nraavnemu zakonu; posebno težko greše proti svojim bratom tisti, ki vlačijo s svojimi knjigami njihove duše k tлом, ki moré v njih zaupanje in hrepenenje po višjem ter jim zakrivajo zmisel življenja. Zdelo bi se mi otročje, ko bi hotel kdo prikrivati zlo. A obsodbe vredno je, če bi ga kdo pospeševal ali razširjal s tem, da bi ga kazal v ljubeznivi in dobri luči. Dobro in zlo pa umevam v tistem zmislu, ki ga daje tem besedam dekalog. Te misli so, kakor vidite, čisto preprosto krščanske misli.«

Cankarjev prevod je dober, njegova bogata slovenščina je ohranila kar največ jezikovne lepote in hkrati jezikovne karakterizacije originala; le primerjaj jezikovno bogastvo v pokrajinskih orisih in lapidarno kratkost in skromni jezikovni zaklad v izražanju Toussainta Lumineauja. Tu in tam pa moti kak napol udomačen germanizem ali romanizem: »Franc b i i m e l sedaj po nesreči najstarejšega sina b i t i gospodar« (19, podobno še pogosto); »nenadoma s o s e z n a š l i v noči« (124, podobno 29); »kadar se je na večer, s r p o b e š e n preko gole roke, oziral po redéh« (129, podobno večkrat); »kako b i s e d a l o ukazom uiti« (118); »se je prijel za b a n g a r j e«, m. podboje (155); trivijalno je »ritensko«, m. zadnjiški (pri Zilji) (47); napačna je oblika »o č a l i m« (157); dvojina »sestre« (25) naj bi bilo naglašeno »sestré«.

Dr. Ivan Grafenauer.

¹ Hengesbach, Gl. Hochland, III. Jahrg., Bd. 1, str. 159.

W. Shakespeare: Macbeth. Tragedija u 5 činova. S englezkoga preveo Vladimir Nazor. U Zagrebu 1917. Odabrana djela za školu. Knjiga V. Izdavač i urednik dr. Branko Vodnik. — Shakespeare je postal že izdavna last vseh narodov, ne le visokokulturnih, nego tudi manjših, manj kulturnih; celega imajo v svojem jeziku Armenci, deloma Islandci, Frizi, preveden je na latinščino, grščino (staro in novo), hebrejščino, imajo ga Japonci in Kitajci, celo v Indiji so ga uprizarjali v več ondotnih narečjih. Medtem ko je med severnimi Slovani že davno preveden ves in celo po večkrat, v vezani in nevezani besedi, so Jugoslovani v tem oziru precej zaostali in njihova častna naloga bi bila, da zaostalo prejkoprej popravijo. Ni dvoma, da so te zamude v veliki meri krive neznanske težkoče pri prevajanju. Prevajati v določeni pesniški obliki iz angleščine je sila trd oreh. Angleščina rabi veliko množino enozložnih besedi, nima takorekoč nikakih končnic pri sklanjatvi in spregatvi, ima silno besedotvorno in izraževalno silo, prebogato frazeologijo itd. Tako je mogoče, da izrazi v peterostopnem verzu vse drugo množino misli nego slovanski jeziki, zlasti na jugu, z obilico raznih končnic, daljših besedi itd. Povrh tega je Shakespeare besedotvorec prve vrste: iz zgodovine angleškega jezika je znano, da vsi angleški pesniki in pisatelji pred njim niso skupaj vpejali in vpostavili toliko novih izrazov kakor Shakespeare sam. Iz tega izvira neobhodna potreba, da mora prevajalec poznati angleščino, jo poznati tako, da more vseskozi umeti izvornik, da se more vglobiti vanj, da spozna in razume silnega pesnikovega duha. Ako prevajatelj tega ne zmore, nam more podati pač nekako ogrodje, nekak splošen izvleček iz izvornika, medlo sliko njegovo. Sicer je docela nemogoče, da bi mogel prevod v kateremkoli jeziku podati pravo sliko vse veličine in lepote izvornika, a naloga prevajalčeva bodi, da se mu kolikor mogoče približa. Zaraditega mora prevajalec biti tudi pesnik. Pesniško lepoto lahko uživa vsakdo, kdor je količkaj dovzeten zanjo, a izražati jo more pač le pesnik. Koliko lepši n. pr. je Cankarjev prevod »Hamleta« ali »Romea in Julije« nego Funtkov »Kralj Lear«, dasi se je prvi baje bolj držal nemškega prevoda, drugi pa baje izvornika! Koncem koncev — last not least — je Shakespearejev duh, čigar dela se brez škode ne morejo in ne smejo prevajati prosto. V tem pogledu ni kar nič pretirano, ako rečemo, da je podoben sv. pismu. Ako bi prelagatelji sv. pisma prevajali prosto, kako bi ga pokvarili in popačili, kako bi se oddaljili od njega! To so čutili prelagatelji vseh narodov in so ga prevajali dobesedno, kolikor jim je le dopuščala notranja sila njihovega jezika, in ravno radi tega so prevodi sv. pisma v vseh jezikih tako lepi in vzorni. Enako je s Shakespearejem. Kakor hitro ga prevajate prosto, se razblini vsa njegova sila in lepota tako, da preostane naposled komaj še njegova senca, da ne rečemo karikatura. In mnogi narodi, večji in manjši, so si skušali v tem pogledu pomagati s tem, da so si ga preložili za početek v prozi.

Navedli smo nekaj poglavitnih težkoč, ki se morajo ž njimi boriti prevajalci, in radi tega bi jim delali krivico, ako bi jih merili s prestrogim merilom. V teh težkočah je nemara iskati tudi vzrok, da imamo Jugoslovani tako malo Shakespeareja prevedenega. Zato je z veseljem pozdraviti vsak korak napredka. Medtem

ko je potekla že cela vrsta let, odkar je izšel poslednji slovenski prevod, so dobili Hrvatje s pričujočo knjižico eno najznamenitejših njegovih dram.

Prevod spremlja kratek opis pesnikovega življenja, delovanja in slave, ki je v njem povedano več ali manj srečno vse, kar treba vsakemu izobražencu vedeti o Shakespeareju, pa kratek izdajateljev epilog. Glede prvega si ne moremo kaj, da ne bi opomnili, da se ogibajmo banalnosti, izvirajočih iz bujne domišljije, ki so jo ravno pri Shakespeareju tako polni nekateri življenjepisi, kakor n. pr. Wolff — tudi Brandes ni čisto prost tega greha —, pa se rajši držimo dejstev ter treznih angleških poznavateljev pesnika. Ako bi se vdajali taki domišljiji, kakor n. pr., da je Shakespeare »plandovao« v prostem času po okolici itd., bi se pač malo preveč oddaljili od resnosti. Marsikdo pa bi bil pisatelju hvaležen, da bi izvedel nekaj več o Shakespeareju, če ne v Jugoslovanih, pa vsaj v Hrvatih. Vsekakor manjka komentar. Sicer ne take vrste komentar, kakor smo ga doživeli Slovenci, ko si je prevajalec, ki ni znal angleščine, nateknil učena očala, pa nam je razlagal, za katero izvornikovo varijanto ali za kateri pomen kake besede se je on odločil, in podobne neslanosti. Nego komentar, ki bi nam povedal vsaj nekaj o pričujoči drami in delujočih osebah, ustroju in njenem razvoju, kar bi bilo ravno pri tej drami tako koristno (epilog se dotakne tega z dvema, tremi besedami), pokazival na nekatere značilne posebnosti itd. Knjiga je sicer, če sodimo po naslovu, v prvi vrsti namenjena za šolo, kjer je dovolj prilike, da se razpravlja o takih stvareh; čitalo jo pa bo sigurno tudi mnogo drugih ljudi, ki brez tega ne bodo mogli tako uživati dela, kakor zasluži. Mesto komentarja je prelagatelj navedel opazke, ki jih je vsega skupaj celih šest, in to zgolj v začetku, čeprav bi jih bilo treba še dokaj več, ako bi postopal dosledno in se oziral na potrebo. In od teh šestero sta prvi dve pač odveč. Čemu rabiti v prevodu besedi: grimalkin pa padok (= paddock)? Prva pomeni sivega mačka, posebno takega, ki je vanj prešla kaka čarovnica, druga pa krastačo, krito (in ne žabo!) — roba, ki ž njo operirajo čarovnice, kakor tako lepo kaže dejanje IV 1. Opazka o obožavanju obeh ni v prav nobeni zvezi s tekstom in vsebino ter spada že med tiste vrste komentarje, ki znašajo vse mogoče vkup, samo da bi bilo kaj novega, originalnega. Tretja opazka pravi, da pomeni thane (izg. thein, škot. tèn) baron. Kar je bilo pri prvih dveh opazkah preveč, je tu premalo. Zmagoslavnen vojskovodja vendar ni tako malenkosten, da bi ga obljuba čarovnic o baronstvu, kar si dandanes predstavljamo o njem, tako vznemirila. Thane je namreč bil glavni članov, ki so bili na Škotskem nekaj podobnega kakor jugoslovanska zadruga; pozneje so ta naslov imeli kraljevi baroni (king's barons), ki pa so bili tudi precej nekaj več nego današnji barončki. Žal, tudi komentarji slovenskih prevodov niso brez takih pogreškov; tako n. pr. čitamo pri »Beneškem trgovcu«, da je igra »visoka pesem — trgovine!« (ako to ni zgolj napaka, kakor jo Župančič večkrat rad zagreši, ter je hotel napisati »prijateljstva«, kar bi bilo prav); ali v »Kralju Learu«, kjer stoji pisano, da je po najnovejših raziskavanjih Lear Neptun, Goneril in Regan hudi vetrovi, Kordelija pa rahli zefir, kar bi pojasnilo viharne značaj te žaloigre!! In to v komentarju, ki je dober, kakor pravi — Govekar po Tominšku. V iz-

dajateljvem epilogu omenjena opazka, da je »Korijolan« ena najslabših pesnikovih tragedij, je pa pač malo pretirana!

Pri seznamu delujočih oseb se je zdelo prevajalcu primerno označiti izgovor imen. Prav hvalevreden namen, in resda potrebno. Od transkripcije izgovora pa zahtevamo, da bodi prvič pravilna, drugič pa taka, da pokaže vsaj približno, če ne kolikor mogoče natanko pravi izgovor. Kar se pa tukaj navaja kot izgovor lastnih imen, dandanes, bi bilo pa bolje, da bi ga sploh ne bilo, bi bilo bolje, če bi prevajatelj pustil čitatelja izgovarjati imena čisto po angleškem pravopisu. Vzemimo, da ne bomo naštevali vseh imen, le glavno: Macbeth, ki mu je označen izgovor kot: Magbet. Kar trije pogreški! Prvič se ta a izgovarja kakor široki ä (ae); drugič je k prilikovano (pri Macduffu pa ne!) po hrv. fon. pisavi z b, kar se je bržčas zgodilo na podlagi tretjega pogreška, da se stavi naglas na prvi zlog (mesto na drugi!), kakor se v prevodu vseskozi nahaja. Malo čudno dirne nekonsekventnost, da se pišejo osebna imena vedno v angleškem pravopisu, krajevna pa v fonetični transkripciji in to enako nezadostni. Od vseh lastnih imen je samo pri Fajfu izgovor pravilno označen.

Kar se prevoda samega tiče, se ne moremo znebiti vtisa, da je bil delan nekam naglo, za Shakespearea prenašlo. Posledica tega je, da je vse premalo pesniški v primeri s tako pesniškim izvornikom, mestoma celo zgolj proza v ritmu in verzih. Vzrok je ta, da prevajatelj očitno ne pozna angleščine; bilo mu je nemogoče uglobiti se v poezije tako bogati izvornik in ga razumeti; mesto da bi bila dikcija vse bolj vzosita, se čita, kakor da bi povprečen človek pripovedoval vsebino. Pisatelj se naslanja precej na izvornik, mestoma jo pa docela po svoje zavije ter celo opiše izvornikovo misel s precejšnjo domišljijo in naširoko. Zaraditega, pa seve z ozirom na zgoraj omenjeno prvo težkočo, se je zgodilo, da je prevod kar za okroglih štiristo verzov daljši od izvornika! Redkokje je najti isto število verzov kakor v originalu, vseskozi več, mestoma celo mnogo preveč. Dasi ni dvoma, da bi se dalo vse bolj kondenzirano, zato tudi krepkeje, lepše, bolj pesniško izraziti. Ponekod pa prevajatelj zopet naredi iz dveh verzov enega. Težkoče so za prevajatelja resda presilne, ali Shakespeare je tudi v tem oziru nekako podoben sv. pismu: število njegovih verzov v njegovih igrah je precej sigurno določeno, in čeravno se morda prevajalcu včasih res ni mogoče izogniti, da ne bi podaljšal izvornika za par stopcev, ali raztegniti ga kar za par stotin verzov, gre ta prevod malo predaleč. Ritem je tupatam kaj prisiljen, verzi postajajo čisto šesterostopni, krajše (od čarovnic) podaljša v peterostopne in v splošnem ritmu, dasi je njihov ritem drug, in rim, ki so nekaj značilnega, kadar stoje, ni na svojem mestu. Pač pa moramo n. pr. čitati kot rimo isto, že samoposebi nelepo besedo »mršave«. Glas v zraku in Hekatine besede ne spadajo v prevod, ker niso Shakespearejeve. Nekaj primerov moramo navesti; vzeti so poljubno, ne izbrani.

Ko se pred kraljevim umorom Macbeth opravičuje Banquou, da je kralj prišel prenenadno, da bi se bil mogel dostojno pripraviti za njegov sprejem, ga Banquo potolaži, rekoč:

All's well. —

To bi se po naše reklo: »O, saj je bilo vse dobro.«
Naš prevod pa ima:

Doček je

Baš lijep bio: nek Vas sumnja ne mori.

Na drugem mestu ima izvornik (II 2):

Macbeth.

Methought I heard a voice cry, 'Sleep no more!
Macbeth does murder sleep' — the innocent sleep:
Sleep, that knits up the ravelled sleeve of care,
The death of each day's life, sore labour's bath,
Balm of hurt minds, great nature's second course,
Balm of hurt minds, great nature's second course,
Chief nourisher in life's feast, —

Prevod pa:

I pričini se meni, kao da čujem
Glas: »Ne spavajte više! Macbeth ubija
San nedužni, san slatki, koji melemom
U mozgu vidâ brazde misli bolnijeh
I svakog jutra na nov život budi nas,
I klonulo nam t'jelo snagom krijepi
Ko kakvo zdravo kupanje, i liječi
Sve rane naše duše poput lijeka,
I kao druga glavna sila prirode
Svemogućee sved jača i sved obnavlja
Izvore našeg zemskoga uživanja.«

Izvornikovih šest verzov je raztegnjenih kar na enajst in dasi moramo priznati, da njegove lapidarno izražene vsebine ni tako lahko izraziti, je vzlic tolikemu razširjenju razlika med obema kot dan in noč.

Še en primer (II 4):

Ross.

Ah, good father,

Thou seest, the heavens, as Troubled with man's act,
Treaten his bloody stage: by the clock it's day,
And yet dark night strangles the Travelling Camp:
Is't night's predominance, or the day's shame,
That darkness does the face of earth entomb
When living light should kiss it?

Prevod ima:

O dobri starče! Ljutito zbog čovječjih
Nedjela nebo nešto strašno prijeti
Cijeloj zemlji. Sat je, kad bi moralo
Svijetlo stati, al noć tamna ovila
Plamenu zublju, koja sija svemiru.
Pob'jedi l' noć, il dan se b'jeli prestraši,
Pa stoga zemlji lice mrak ogrnuo,
Baš kad bi sunce moralo ga ljubiti?

Ali zopet (III 4):

Ross.

His absence, sir,

Lays blame upon his promise. Please it your highness
To grace us with your royal company?

Prevod pa:

Lennox (kar je pogrešek!)

Obečao je da će doć, a nema ga;
Tim gazi riječ svoju. Usrećiti
Hoće l' Vaše Veličanstvo sjednuvši
Medju nas?

To je vse nekaj drugega, deloma malone banalnega v primeri z izvornikom! Po pravici dvomimo, da ne bi bilo mogoče tega, in marsikaj drugega, izraziti toliko drugače, da bi se približevalo originalu.

Sloviti verz:

In the great hand of God I stand...

se glasi:

U ruci mi je sudba... Božijoj

In znani, za vsebino kakor za zgodovino te drame pomenljivi verz:

(And some I see)

That twofold balls and treble-sceptres carry

je preveden:

A neki od njih nose žezlo trostruko
I dvije krune. —

Ball vendar ni krona, nego zemeljska obla med kraljevskimi insignijami, kakor jo vidimo na grbu, kjer jo orel drži v enih krempljih.

Tudi z redko prozo ni dosti boljše; vratar v II 3 pravi med drugim n. pr.:

Come in (time), farmer: have napkins enough about you, here you'll sweat for 't'.

V prevodu pa:

Stignuo je u dobar čas, ali neka donese sa sobom mnogo rubaca, jer će se ovdje pošteno naznojiti.

Od malenkosti bi naštel, da se prevaja n. pr.: camp bojno polje, sergeant vojniki in ratnik, farmer zakupnik, equivocator dvoličnik itd. Kern je lahko oborožen irski vojak, gallowglass pa težko oborožen; ne da bi bili ti dve besedi prevedeni ali vsaj pojasnjeni, jih nahajamo enkrat kot Kernjčane, drugič kot gallowglaske in kernjske čete.

Naj zadostujejo ti primeri, dasi bi jih, žal, lahko navedli vse, vse preveč. Vendar je prevajatelj lahko vesel, da njegovega »Macbetha« niso pred tiskom dobili v roke sodniki, kakor so bili oni, ki so nam obsodili dr. Glaserjeve prevode na smrt. Zakaj bolje je, da imamo nedostaten prevod enega ali drugega Shakespearejevega dela, kakor pa nobenega, in je tako upanje opravičeno, da dobimo ravno na podlagi nedovršenih bolj dovršene. Tudi z našimi slovenskimi Shakespearejevimi prevodi je križ, razlika je le ta, da jih nikdo ni strokovno pregledal ob izdanju in se je kritika zgolj omejila na običajno pohvalo. S tako hvalo si avtor sicer morda dvigne ugled pri nerazsodnih, sam pa se natihem sigurno zaveda njene vrednosti, ki koncem vseh koncev ugledu cele književnosti le škodi. Navajajoč nedostatke, nismo ni malo imeli namena, kakor si bodi v nič devati dela, nego nas je vodila le želja, da bi nam prevajatelj podal še mnogo, in to dovršenih Shakespearejevih iger.

Jos. Poljanec.

Marin Bego: **Novela.** U Zagrebu. Izdala Matica Hrvatska 1916. — V zbirki so priobčene štiri novele. Prva med njimi, pod naslovom »Prodavačica cvijeća«, zavzema nekako samostojno mesto, medtem ko druge tri (Jelica, Ošteta in Dvije sestre) tvorijo

skupino zase. Snov je zajeta iz nižjih in najnižjih slojev, tehnika skrajno primitivna, zaplet in razrešitev skoro preprosta, vse pa prežeto s težkim ozračjem konkurence v boju za obstanek, s temnimi oblaki nad tvorniški dimniki in z obupno tragiko gnile prostitucije.

Stara Kristina, »prodavačica cvijeća«, zelo uspešno tekmuje s svojimi tovariši. Že najmanj pol dne, včasih cel dan naprej vé, kje bo mrlič, pa gre ponujat venec, ko drugi še nič ne slutijo. Ko je ona svoj posel že opravila, pridrve drugi in zagledajo Kristino, ki odhaja z zadovoljnim obrazom. »Tu ni vse naravno,« plane razljučenim konkurentom v glavo, pa jo začno ometavati s kamenjem in zmerjati s čarovnico, dokler niso vsi skupaj na policiji. Policija Kristino seveda oprostí v veliko žalost njenih konkurentov. Ko je na smrt obolela, se je dotični cerkvenik, ki je Kristino redno tajno obveščal o bolnikih, pogodil že z drugo ženo za honorar, in ko je stara Kristina umrla, je nastopila nova...

Ostale tri novele obravnavajo vse spolne ekscese in njihove strašne posledice. Jelica je zaročena z Markom, pa se pozneje odloči za Nikšo, svojega mladinskega prijatelja, medtem jo pa stari pohotni Grga oropa njene dekliške časti. Jelica se sedaj odreče svetu in po večletni jetiki umre.

V noveli »Ošteta« nastopi lepa pastirica Anica. Pohotni fantje iz sosednje vasi so ji na brutalen način vzeli dekliško čast, vendar se je pa Anica vsled svoje lepote in skromnosti lahko omožila z Nikolom. Fantje, sedem po številu, so pa bili obsojeni v osemnajstmesečno ječo in vsak je moral Anici plačati 100 gld. odškodnine. Aničin mož pa te odškodnine zase ni mogel priznati; ugrabljena čast se ne dá povrniti s sto forinti, zato zob za zob... Nikola je iz osvete zažigal hiše brezobzirnim sosedom, jim rezal trte, okužil vodnjak in se koncem konca na isti način znesel nad neko omoženo ženo, kot so se pohotni fantje nad njegovo Anico. Pri tej priliki ga je zasačil mož onečaščene žene in ubil. Anica se je pa vsled svoje lepote lahko takoj drugič omožila z lepim Perom...

Jandra in Andjelka sta sestri. Jandra, starejša sestra, odide od doma v primorsko mesto, kjer se popolnoma izgubi: privzame si ime Mira in začne izvrševati ljubavno obrt. Njena mlada sestra, nedolžna Andjelka, vsled pomanjkanja, ki vlada doma, pride za svojo sestro Jandro v mesto. Tam sicer slutí, pa vendar dalje časa ne more ugotoviti, kaj je z Jandro. Ko Jandra neke noči odide po svojem poslu, se priplazi skozi odprta vežna vrata pohotni ponočni gost in uteši svojo slo s silo na nedolžni Andjelki, žrtvi svoje sestre Jandre.

Nič ne more teh novel tako označiti kot njih vsebina. So navadni feljetoni slabše vrste in gotove smeri. Hrvatska Matica bi morala biti bolj izbirčna.

Ivan Mazovec.

Glasba.

Koncert Strozzi.

Koncert hrvatske koncertne in koloraturne pevke, markize Maje pl. Strozzi bi se moral vršiti že meseca junija 1917, vsled prometnih težkoč so ga pa preložili na poznejši čas. In tako je prišlo do koncerta šele 19. decembra.

Prireditve se je zdela kot nekak intimen večer, in to bodisi z ozirom na odlično sestavljen spored kakor tudi z ozirom na razmeroma žal le pičlo udeležbo našega občinstva.

Tekom lepo se razvijajočega in vsestransko uspelega koncerta smo se prepričali, da je koloraturno petje domena Strozzijske. Ne spominjam se, da bi bil kdaj prej, niti v Ljubljani, pa tudi niti na Dunaju ne, slišal kolorature izvajati tako naravno, gladko, precizno — z eno besedo, tako lepo in dovršeno. Leo Delibesova arija iz opere »Lakme« in Felicien Davidova arija iz opere »La perle du Brésil« sta pa tudi dva komada, ki nudita v koloraturnem oziru prilike več kot dovolj. Poleg tega omenjam še kot posebno vrlino Strozzijske pevske umetnosti njen izredno lep, tudi v najvišjih legah čisto in prijetno doneč falzet.

Izmed izvajanih skladb smo z veliko radostjo in zadoščenjem sprejeli sedem modernih pesmi mladega, nadebudnega hrvatskega skladatelja Petra Konjovića: 1. Chanson, 2. Iščekivanje, 3. Večernja pjesma, 4. Pod pendžeri, 5. San zaspala..., 6. Nana, kaži tajku in 7. Sabaha. Prvi dve sta se nam zdeli sicer nekoliko razkosani in nista tolikanj prodrli, ampak ostalih pet krajših je bilo pa zares krasnih. Izrazite so po svojih deloma hrvatskih narodnih motivih in v celoti mojstrsko izdelane.

Po dovršenem sporedu je izborna pevka dodala še venček slovaških narodnih pesmi, prirejenih za klavir od znanega češkega skladatelja prof. V. Novaka. Na klavirju jo je izvrstno spremljal njen soprog Bela pl. Pečić.

Stanko Premrl.

Balokovićev koncert.

O tem velenadarjenem umetniku je pač nepotrebno pisati. Nam vsem je znan kot dober interpret, velik virtuoz in simpatičen človek. Tudi o njegovi igri se je že toliko pisalo in govorilo, da nam ne preostaja drugega, kot pritrditi vsem pohvalam. Posebno ga moramo ceniti raditega, ker ne počiva na svojih lavorih (ki si jih je prav mnogo pridobil), temveč lahko zasledujemo pri njem od koncerta do koncerta kar največji napredek, posebno v prednašanju. Zatorej nam je vedno dobrodošel, kadarkoli pride k nam v goste in nam iz svoje velike izbere nudi najlepše.

Lucijan Škerjanc.

Backhausov koncert.

Po razburljivih koncertih različnih opernih in koncertnih pevk, komornih in koncertnih pianistov in pianistinj smo se srečno prerili do koncerta, ki po pravici zasluži svoje ime. Še več! Pričakovali smo terce, oktave, nepremagljive tehnične težkoče, na kar so nas pripravile različne neokusne, banalne notice v naših listih. Vsega tega pravzaprav ni bilo slišati. Tehnika je pri Backhausu nekaj samoobsebi umljivega; on ni virtuoz, temveč umetnik v najpravilnejšem pomenu besede. Že takoj prvi ton nas je zavzel; Backhaus je najtežje in najresnejše kompozicije s pravim umetniškim razumevanjem interpretiral. Pri nas smo vajeni, da slišimo Chopina na moč težko igrati; pri tem koncertu pa ni

bilo onih razupitih težkoč; vse je teklo kar najgladkeje, pa ne le to, v Backhausovi igri je bila duša, ki jo že dolgo in, doslej še zama, iščemo pri dosedaj običajnih koncertih.

Spored sam nas je povedel v višje sfere: Beethoven, Brahms, Chopin, Mendelssohn, Liszt. Stopil je na oder mož, s karakterističnim obrazom, brez oficielnih dolgih las. In takoj, ko je udaril prve akorde, smo čutili, da so v njegovem igranju poseben čar, velika moč in čista lepota. Doslej smo poslušali s potrpežljivostjo klavirske koncerte v prepričanju, da klavir ni instrument, na katerem bi se dalo občutiti; zdelo se nam je potrebno, da je vse dolgočasno, kar se igra nanj, in zadovoljni smo bili, če smo prišli srečno in nepoškodovano skozi ozki koridor Unionove dvorane na prosto, da smo se otresli vplivov najrazličnejše dobre in slabe godbe, ki so jo nam nudili »veliki umetniki iz različnih avstrijskih in ogrskih glavnih mest« ...

Pa nazaj k Backhausu! Kakšen je bil njegov »apassionato«! Sicer ni hitel, kot da bi ga podile erinije, pa v dno duše je segel njegov vse efektiranosti prosti »allegro«. Kontrast med »pp« in »ff« je bil izredno fino in mogočno začrtan. Neprisiljenost predavanja in res globokoumna vtopitev v klasičen program sta bili najlepši lastnosti njegovega igranja. In Chopin! Skoro najbolj nas je očaral tretji del sonate, »Largo«. Ta čisti, svetli ton te prelepe melodije, ta nežnost in ljubezen, s katerima se je pianist poprijel svoje nelahke naloge, sta bili res idealni! Kot ornamenti so se zlivale v četrtem delu okoli izrazite melodije skale in ji dajale še večji sijaj, lepoto in izrazitost.

Je-li treba še kaj govoriti o tem koncertu? Kdor ga ni slišal, je pač ob največji užitek, kar jih je dosedaj nudila letošnja sezona. Backhaus nam je odprl pot v pravo umetnost, ne v diletantstvo, ki smo ga sicer vajeni.

Kaj o publiku? Obnašala se je kot navadno; seveda so bili v koncertu tudi ljudje, ki so sladko spali; takim naj se v bodoče razloži, da slučajno zadnja predstava ni vedno kinematografska, da ne bo potem nesporazumljenj.

Vsled velikega aplavza je dodal umetnik še eno točko, ki bi lahko brez škode izostala. Sploh je ploskanje pač nevreden izraz dopadajenja; Backhaus je igral tako, da se je ploskanje slišalo silno banalno in skoroda razžaljivo; vtis na čuteče duše je bil tako silen, da je pač težko najti izraza za to umetnost.

Lucijan Škerjanc.

Koncert Križaj-Ličar.

Naj bi se vendar na koncertih pele koncertne pesmi in na odru arije! Kaj nam je treba pri koncertu »Hoffmannovih pripovedi« in »Figarove svatbe«! Res, spored ni bil ravno izbran; izmed skladateljev umetne pesmi sta bila takorekoč le Bendel in Hatze zastopana; in ta dva nista ravno poklicana reprezentirati moderno pesem... Koliko je lepih pesmi novejših in starejših skladateljev, pravih zakladov svetovne glasbe! In po teh naj bi posegli naši pevci, ne po onih že naravnost zloglasnih arijah, ki napravijo tak učinek! Ali je namen koncertnih prireditev zabava? Mišlim, da ne; za zabavo imamo kar dva kinematografa...

Sicer je g. Križaj pokazal, da razpolaga z obsežnim in močnim, dobro izšolanim glasom, ki mu tudi ne bi manjkalo občutka; zato se tembolj čudimo, da si je izbral tak čuden spored, kjer razen sentimentalnosti pač ni mogel dovolj občutiti.

Med naše največje klavirske talente pa nedvomno lahko štejemo g. Ličarja. Njegovo prednašanje Novákove »Sonata eroica« je bilo res vzorno. Njegovo razumevanje, občutenje in predavanje te — sicer zelo težke skladbe — nam ga je pokazalo v najboljši luči. Obvlada vse najfinejše barve od pp do ff, da o tehniki ne govorim. Kajti poudarjanje dobre tehnike se mi zdi skoraj razžaljivo; nehote se namreč s tem pripozna, da je bila predavatelju tehnika glavno, česar pa pri g. Ličarju nikakor ne moremo trditi. Temperament in globoko razumevanje so glavne vrline modernega pianista, in te ima g. Ličar v veliki meri, zato mu je trajen uspeh zagotovljen povsod, kamorkoli ga bode neslo preizkušeni polno umetniškovo življenje.

Lucijan Marija Škerjanc.

Trostov koncert.

Trostu je odprta pot v svet; s svojim popolnim obvladanjem vseh težkoč, z velikim znanjem, globokim razumevanjem in kritičnim izbiranjem, bo mahoma in povsod žel zaslužen toplo priznanje. Osvojil si bo duha poslušalcev; če si bo osvojil tudi srca — tem večja čast mu! Toda zdi se nam, da še vedno prevladuje virtuoz Trost umetnika; preveč je bilo opaziti, kako so mu tehnično najbolj zasoljene skladbe igrača; tako n. pr. pri Bach-Busonijevi Chaconni. Bolj se je ogrel pri Brahmsu, posebno v drugem in tretjem delu; manj zopet pri Sukovi legendi in Chopinovi polonezi, čeprav jo je igral nadvse veličastno in bravurno.

Lisztov koncert za dva klavirja, ki sta ga igrala g. Claire Trost-Fiedler in g. Trost, — nima sicer prav nobene glasbene vrednosti; kajti vse one pasaje, hromatične skale, vsi skoki in glissandi nimajo drugega pomena, ko kazati virtuozno stran prednašalčev. Kot tak pa je z velikim uspehom zaključil ta užitka polni koncert, ki nas le ni tako navdušil kot

dva koncerta češkega kvarteta.

Imeli smo čast, dva večera zapored slišati izbrane skladbe novejših in starejših priznanih skladateljev. Igrali so se kvarteti komponistov: Čajkovskega (op. 11), Beethovna (op. 59, 3), Dvořáka (op. 34), Smetane (Iz mojega življenja), Schumanna (op. 41, 1); dalje krajše skladbe: Sukova »Meditacija o staročeškem koralu sv. Václava«, Borodinov »Notturmo« (iz 2. kvarteta v D) in dva Dvořakova valčka.

Kaj nam je najbolj ugajalo, je nemogoče reči; kajti predavanje je bilo skozinsko tako vzvišeno in vzorno, da smo imeli premalo časa presojati skladbe po njihovi notranji vrednosti. Užitek je bil neizbrisen kakor vtis in komaj čakamo dne, ko bodo veliki umetniki zopet počastili naša skromna, z arijami in kupleti napolnjena ušesa s tako visoko glasbo.

Lucijan Marija Škerjanc.

To in ono.

Anton Verovšek.

Umrl 23. grudna 1914.

Pred tremi leti se je zgodilo... In potem so ga pokopali...

Tiste dni in tiste tedne nato so se ga spominjali prijatelji in znanci in vsi, ki so ga poznali, ki so ga videli kdaj na odru, prav pogosto.

Srečala sta se dva prijatelja njegova, pogledala si v oči, si segla v roko, in komaj da sta izpregovorila besedico, sta šla zopet vsak svojo pot, z bolestjo v srcu, s spominom na njega...

Srečavali so se znanci njegovi, se ustavljali na cesti in se pomenkovali o Verovšku in niso mogli verjeti, da ga ni več, da je šel tako nenadno — naš Blaž Mozol, da — Blaž Mozol... Saj še ni dolgo, kar so sedeli v gledališču in se čudili, da ne zbija več svojih krjavelskih šal, v zabavo občinstva pred odrom in na odru — sebi v bolest... Čudili so se, kajti na odru je stal Kremen, izklesan, kakor iz najtršega mramorja, in vendar živ, kakor da je zašel naravnost iz kake gorenjske vasi sem na oder. Čudili so se, kajti Verovškov Tone, ki je še nedavno, našemljen kakor maškara vzbujal s svojimi »ježevskimi« dovtipi in šalami smeh in krohot, je stal pred njimi na odru kot pravičen, oster sodnik — Španjolec, tipičen, slikovit, vreden Zuloaginega čopiča. Čudili so se, kajti oni Verovšek, ki je še pred komaj ubeglimi meseci stal široko razkoračen na odru in se pretepal z biriči ter jih metal okrog sebe, kakor da razdira v šali na požetem polju kopico snopov, je vzkipel in zarjul v grozni bolesti, ki se je zasekala z zevajočo rano v mehko otroško dušo orjaškega voznika Henšla, da je zatrepetalo sleherno srce v občinstvu.

In spominjali so se, da je šel nekoč čez oder Kuzofkin, in vpraševali so se, zakaj mu niso že takrat sledili vsi ti drugi — Kremen, Henšel in sodnik zalamejski, in niso mogli razumeti, zakaj se Tolstojev Fedja ni oklenil Verovška, in čemu se mu je izognil konzul Bernik, in kje so ostali vsi oni drugi, ki so bili kakor poklicani za to, podati mu roko!

In sredi tega začudenja je že odhajal od nas... Ni mogel dajati več odgovora, ko je videl naše vprašujoče poglede, ni imel moči in tudi ne več upanja... Samo — jokati je še znal...

Da — jokal je kakor otrok...

* * *

In potem smo pisali nekrologe...

In glejte — prišel je človek in je dognal, da mu je bilo vse tisto njegovo trpljenje slovenskega igralca, kateremu so ubijali talent in ideale, poplačano vsaj takrat, ko o tem nič več vedel ni, kajti »česar v vojnem letu 1866. v Ljubljani rojeni in v vojnem letu 1914. v Ljubljani preminuli gledališki umetnik ves čas svojega s kopami trnja in perišči cvetja posutega romanja po dolini šentflorijanski ni bil deležen, zunanje bogastva, to mu je bilo podeljeno vsaj za kratki čas njegovega poslednjega pota po dolini, ki jo je ljubil z vso žarkostjo svojega skozi in skozi umetniškega srca.« — O, Verovšek, kakšna sreča zate!

In si li pripravljen pritrditi temu, da si bil radi tega rad v veseli družbi, ker je bilo tudi v Tebi »nekaj

onega bohemstva, čigar klíce baje iz sebe poraja kulisno vzdušje?»

Saj to ni res! — In te besede so bile le lepa prilika, okinčati dolgi gostobesedni nekrolog s papirnatim cvetjem.

Vidiš, »da bi bil sledil vabilom svojega prostega poklica«, bi bil rešen takšne posmrtnice, ki Ti očita, da Te je »premamil gledališki škrat s svojimi varljivimi prikazi umetniške slave, da si vztrajal(!) v kulisnem svetu«. — Vidiš, ljubezni do Tvojega poklica niso našli v Tvojem »vztrajanju« pri gledališču, pač pa slavohlepje.

Slovenski igravec!

Naj jim torej povem, da si ostal tam, kamor so Te namenile rojenice, ko so Ti položile v zibel oni lepi dar, ki je bil kal Tvoje umetnosti. Ostal si, dasi Te niso pustili iti ono svojo umetniško pot, po kateri si hrepenel, tako, da si kakor voznik Henšel, nazunaj orjak, a v duši otroško mehak, podlegel v boju. — In potem so prišli z izgovorom, da si, »vsled neprestano se pojavljajočih življenjskih neprilik od dne do dne bolj pobit, zapadel silni nervoznosti in bolešni občutljivosti«. A da so imele te Tvoje življenjske neprilike izvor v ravnanju s Teboj, to so zamolčali. Suvale so Te s poti, po kateri si hotel priti do velike resne umetnosti, v Svoji bolešni si iskal v vinu pozabljenja, in zapravljaj nisi tako le Svojega premoženja, temveč tudi Svoje živce, Svojo energijo — materialni in duševni bankerot sta si podala roko! To je resnica, in nate ne pade niti najmanjša senca. Ali krivda onih, ki so Te pahnili v propast, je vnebovpijoča!

Še prava sreča, da so vladale pri slovenskem gledališču vedno takšne »tesne razmere, ki so terjale, da se Verovšek ne specializira, kakor se niso smeli (!) specializirati njegovi sovrstniki«, kajti sicer bi bil že celó same Krjavlje igral, ker bi Te bili v to prisilili. Saj ne vedo, da se pravi igravec — umetnik sploh ne more in noče specializirati, ker bi bil to njegov umetniški ruín.

Ravnotako tudi tega ne vedo, da nisi ustvarjal »sledječ vzorom«, temveč da si ustvarjal sam iz sebe. — Če si se rad spominjal onih večerov, ko si gledal na Dunaju Baumeistra ali Tyrolta, si se navduševal le kot gledalec, ne pa kot diletant, ki potem v isti vlogi kopira svoj »vzor« v vsem, v načinu nastopa, v vsaki najmanjši kretnji, v najhipnejšem vzkliku! Ti si bil vendar samonikel igravec — umetnik!

Pa ne čudi se takim besedam, saj »častnega naslova gledališki umetnik svojim domačim igralcem ne prisojamo brez umestnega obotavljanja«, in samo svoji smrti se imaš zahvaliti za to, da »si je vsa slovenska javnost edina v tem, da je nenadomestljivi steber slovenskega gledališča, Anton Verovšek, bil umetnik«.

Praviš, da so to fraze?

O ne! — Ali se ne spominjaš, kaj je dejal oni, ki je napisal vse te citirane besede ono leto pred Tvojim odhodom, ko sem bil povabil slovenske igralce in prijatelje slovenskega gledališča na sestanek, kjer bi se naj posvetovali o prepotrebni organizaciji slovenskih igralcev?!

V svoji veliki ljubezni do slovenskega gledališča in do slovenskega igralstva še posebej, v iskrenem prepričanju, da je za kulturni razvoj našega naroda obstoj in razvitek slovenskega gledališča in ž njim najdragocenejšega sadu literature, dramatičnega slovstva, vitalnega pomena, je izpregovoril sledeče besede: »Najbolje in najpametneje storite, če pustite gledališče in si poiščete drugih služeb (!).«

To pojasni vso neodkritosrčnost onega nekrologa, iz katerega sem citiral nekaj stavkov, da jim ugovarjam in ohranim Tvoj spomin čist, ki si bil v resnici — umetnik in dober človek.

Milan Skrbinšek.

Dr. Krekov spomenik.

Zadnji »Jugoslovanov« dopisnik sporoča javnosti, da se je odbor za Krekov spomenik izrekel za to, da naj kip predstavlja pokojnikov portret. Torej Ljubljana naj dobi enega bronastelega — morda enkrat za spremembo celo kamnitega moža več, ki bo, na visokem podstavku stoječ, strumno »stražil«. Kakor da bi že ne bili do grla in še čez siti teh večno si enakih in podobnih šablonskih figur brez individualnosti, brez zanos, brez duše. Vodnik, Prešeren in Valvazor sami so se naveličali neumestne burke, ki jo brezobzirni svet uganja sredi trgov ž njimi: kot da so se domenili, protestirajo vsi trije z odvrtačo gesto roke proti temu, da so jih nehvaležni rojaki postavili — kot svoje dni javne grešnike in hudodelce — visoko na sramotni oder. Od saj zamazani, zaprašeni v cestnem prahu, od vrabcev in golobov kar nič respektirani črni možakarji niti od blizu niti od daleč ne morejo vplivati: izraza obraza in finese njihovih potez pod umazano skorjo ne moremo razločiti, celo ne v polni solnčni svetlobi, ki mnogokrat vtis naravnost spači s premočnim kontrastom luči in sence. Ali naj morda vpliva obris sam na sebi? Obris je podoben obrisu in se duh ne dá vklepati v gotove pôze in pozicije. Tudi velikost kipa ne more biti merodajna, ker bi bil potemtakem pri jezdecih konj glavna stvar. — Pri spomenikih torej ne more biti portretna podobnost namen in edini cilj, da se nekako zadosti osebnemu kultu. Ideja in misel slavljenceva bodi marveč ono, čemur naj dá umetnik tvarno oblikovnega izraza. Če imamo danes povsod na tucate enakih, slabo vplivajočih stoječih bronastih podob in je prišlo že v modo, da vladarji sedijo, vojskovodje jezdi, navadni zaslužni smrtniki pa stojé prodajajo dolgčas, ne smemo tega devati na rovaš nezmožnosti umetnikov, marveč mnogo bolj na račun popolnega pomanjkanja vsakega čuta za lepoto pri naročujočem občinstvu.

Ali bi v našem slučaju ne bilo bolje, da postavimo spomenik ne osebi, marveč ideji dr. Krekovi! Alegorija in simbolika nas vse drugače dvigata nad enolično vsakdanjost, vplivata na duha in domišljijo vse bolje, plemeniteje in umetniško vsled nevezanosti na osebne slučajnosti veliko čisteje in popolneje. Ako se prav spominjam, ima naš muzej mavčev osnutek domačega umetnika Vrbanije: močan gorenjski fant, krepkih potez in silnih mišic, se upira s hrptom in rokami v velikansko skalo, da si napravi predor preko gorâ. Ta kip navajam le za primer. Ali bi ne bilo kaj

podobnega, izklesano v marmor in kamen, kot nalašč za spomenik našemu Kreku, ki je s silno močjo svojega duha in dela utrl Jugoslovanom novo pot, razgnal ovire, razbil ozke ograje, ki so nas obdajale, in raztrgal spono, ki so nas težile? Kako vse drugače bi vplivala taka vsebinsko globokozamišljena skupina kot pa prazno v nebo štrleči bron. V stranskih reliefih pa naj bi prišli do veljave razni prizori iz življenja in delovanja Krekovega za njegov narod!

Kar se tiče prostora, je res, da je Pogačarjev trg eden izmed redkih arhitektonično zaključenih ljubljanskih trgov in bi spomenik gotovo tudi umetnostno na tem prostoru dobro učinkoval, — toda preje mora barantanje s trga izginiti. Kislo zelje, pomaranče in gnila zelenjad pa misel Krekova — to ne more biti združeno. V občinskem svetu je bilo svojčas sklenjeno, da se branjevke izselijo v nabrežne paviljone, ki se postavijo ob nanovo regulirani Ljubljani, — po tem takem bi bila ta zadeva rešena.

Odbor za Krekov spomenik naj bi uvaževal te migljaje, da dobi veliki mož tudi sebe (ne svoje fizične osebe) vreden spomenik, da nam bo prihranjeno veselje, ki ga imajo sedaj esteti na Nemškem, kjer so večino bronastih spomenikov brez umetniške škode porabili za vojne namene in kjer trdijo umetniški ljubitelji in poznavatelji, da so prazni podstavki brez običajnih figur lepši in umetnostno več vredni kot prej.

O Krekovem spomeniku smo dobili še naslednji dopis:

Nakana, da bodi postavljen spomenik za dr. Kreka na Pogačarjevem trgu, prihaja v javnost v precej določnih oblikah. V Ljubljani, žal, nimamo mnogo izbire glede prostorov, ki bi bili primerni za umetniške spomenike; vsled našega »regulačnega« načrta smo zanje v hudih zadregah. V skrajni sili bi pač zadostoval Pogačarjev trg; to se dá trditi po mirnem in resnem preudarku. A težave so tolike, da kaže stvar vendar prej vsestransko premisliti, preden se kaj veljavnega ukrene. Umetnikom je dana naloga, vsebujoča velikanske težave, ako naj se obrača natečaj samo na Pogačarjev trg. Bi li ne bilo dobro, da se prepusti umetnikom tudi izbira prostora? Morebiti pridemo tem potom do rešitve, na katero nas nobeden ne misli. Ali je treba, da stoji spomenik res prosto? Pomislimo malo in pojdimo se učiti v klasično deželno spomenikov, v Italijo. Toliko za danes. V prihodnji številki izpregovorimo obširneje o tem problemu.

Franc Levec.

Lanski »Dom in Svet« (XXX. letnik, 1917) je prinesel v svojih številkah 7.—12., pag. 240 sq., 293 sq. in 354 sq. izpod peresa gosp. deželnega šolskega nadzornika dr. Janka Bezjaka nekrolog, posvečen manom 2. grudna 1916. leta umrlega c. kr. dvornega svetnika Franciška Levca, ki nam v toplih besedah slika plodnosno delovanje ovekovečenega slovenskega rodoljubaliterata na raznih poljih prosvete. Na str. 357 sq. nam ga pod številko 5. gosp. pisatelj specielno predstavlja kot pesnika. »Kakor marsikateri dijak, je tudi Levec že v mladih letih zagrešil nekoliko pesemc,« piše g. dr. Bezjak in navaja tri pesniške proizvode Levčeve, ki so izšli že 1862. leta v »Vencu«, poklonjenem ravnatelju Janezu Nečašku povodom odhoda v zlato Prago.

Levec je bil tedaj tretješolec. Nadalje omenja ondi pesniških produktov pripovedne in lirske vsebine, ki jih je mladi dijak priobčeval v letih 1862., 1865., 1866., 1867. in 1868. v »Slov. Glasniku«, 1862. leta v »Zgodnji Danici«, v »Učiteljskem Tovarišu« 1863. in 1864. leta (pod psevdonimom Mirko Zorin) in 1870. leta v Stritarjevem »Zvonu«. Kot gimnazijec je Levec svojega Pegaza pogosto vodil na Helikon pit iz srebropene Hipokrene. Morda ustrezem, če navedem nekaj njegovih pesniških proizvodov iz one dobe, ki jih g. dr. Bezjak ne omenja, oziroma kraj, kjer so zagledali svetlo.

1862. leta so izdajali ljubljanski slušatelji male gimnazije »mlade svoje vaje« pod naslovom: »Torbica. — Vaje dijakov sploh. — Zrno do zrna pogača, Kamen do kamna palača.«

Ta »Torbica« je danes velika redkost. Izvod (fragment ??), ki ga hranim v svoji knjižnici, broji štiri številke v veliki 4° po osem strani, skupaj 32 paginiranih strani. Naslov mu je t i s k a n z uncijalnimi majuskuli, oziroma z gajico, a preostalo je litografirano v kurzivni latinici. Vsaka številka nosi na zadnji strani pripis: Kamnotis Jožefa Blaznika. — V Ljubljani, 1862. — Te »vaje« vsebujejo spise v vezani in nevezani besedi; nekateri imajo podpise, oziroma šifre, drugi so brez njih. Imena podpisanih prispevateljev so: Ivan Rak, Francè Levec, Ludovik Tomšič, Jože Lavrič, Jak. Trobec, F. Mekinec, Ant. Zupančič, J. Langerholz, Fr. Vidic, Peter Habian, Jan. Luzar, Radomil, Bl. Jereb in Francè Suša; eden spisov je signiran z —v— in dva z L. T.

V tej »Torbici« ima Levec samo en proizvod, in sicer na 4. in 5. strani prve številke pesem, ki naj jo tu navedem:

Stari grad.¹

Oj pogledaj! Tam zidovje,
Ki se milo v te ozira,
Gleda žalostno v nebovje,
Krepko času se upira;
Bršlen mu ovija stene,
Mah prerašča kamne njene.

Močna je trdnjava stala,
Kjer zdaj vidiš razvaline,
Je mogočno gospodvala
Čez podnožne ji doline;
Nekdaj vitezi so stari —
Zdaj — tihota gospodari.

In če turško privihralo
Sem bandero je v dolino,
Vse hitelo in bežalo
Je v Kolovec, na višino.
Tu se turška kri je lila,
Hrabra množica rešila.

Zdaj trdnjava zapušena
Se počasoma podira;
Proč je že trdnota njena,
Stena steno le podpira.
Zdaj le tisti semkaj pride,
Ki v pogorju tem zaide.

Francè Levec.

¹ »Stari grad« se imenujejo razvaline kolovškega gradu (Alt-Gerlachstein) v Bistriški dolini, Mengšu nasproti.

Poleg navedene »Torbice« poznamo še »Torbico jugoslavjanske (pozneje jugoslavenske) mladosti«. Urednik Ljudevit Tomšič (pozneje še Nikodem Ravnikar). V Ljubljani 1862—1864. 8°. 6 zvezkov. (Zvez. 3.—6. v Zagrebu 1863—1864.) Glej: Slovenska bibliografija. I. del. Knjige (1550—1900). Sestavil dr. Franc Simonič, kustos c. kr. vseučiliške knjižnice na Dunaju. Izdala in založila »Slovenska Matica«. V Ljubljani. Natisnila J. Blasnikova tiskarna 1903—1905., str. 531, al. 5.

V tej »Torbici« je priobčil Levec sledeče pesmi: 1863. leta v prvem zvezku na strani 10 sq.: Cerkvica na gori (prost prevod po Seidelnu). V drugem zvezku na str. 53 sonet-akrostihon: Dr. Janezu Bleiweisu (Non omnis morior); na isti strani in sq. akrostihon: Blazemu prijatelju (Umeku); na str. 56 sq. sila bojevito pesem: Vse drobno! in na str. 60 sq. pesem: Želja.

Harambaša.

Madame Kroacija.

(Pismo »Dom in Svetu«.)

Umjetnici, žene i djeca spadaju u istu kategoriju ljudskoga društva. Quot capita tot sententiae, toliko mušičavosti, toliko svojeglavosti, koju nazivlju obično samostalnošću. Tko s pjesnikom, slikarom i kiparom ne postupa kao s malim djetetom ili damom, ne će imati mnogo uspjeha. U Zagrebu postoji »Patronaža za zaštitu mladih djevojaka«. Možda bi se dala osnovati — patronaža za zaštitu naših književnika, posebno materijalnih interesa. U eri velikih narodnih darova, kad i svaki naš »Kriegsgewinner« hoće da se »dela vihtig«, nije ta misao baš odviše luda. Svako drugo književno i umjetničko društvo, svaka fuzija pojedinih grupa proždrijet će po starom običaju nekoliko novinskih stupaca i razplinit će se.

Ovo, što imamo, kuburi životom nedostojnim hrvatske književnosti i umjetnosti.

»Društvo hrvatskih književnika« izdaje još uvijek usprkos junačkome vremenu svoj nesavremeni »Savremenik«, promulgira nekog pisara Milu Mistru kao prvorazrednog novelistu, izabire umirovljenog — sada impotentnog — književnika svojim predsjednikom i kroz trublju, koja se zove Vladimir Lunaček, trubi u svijet velepjesan o sjaju hrvatske moderne.

U društvu neinkorporirana artistska grupa oko »Književnog Juga« mnogo hoće, mnogo želi da u skladu s vanjskim događajima utre put jugoslavenskoj zajedničkoj književnosti i umjetnosti. Život je dakle njezin uvjetovan. Simpatije su javnosti na njezinoj strani. Prosto zato, jer danas ne može da bude drukčije.

»Kolo hrvatskih književnika« razvija preko jedine »Hrv. Prosvjete« život hrvatske moderne u duhu katoličkog svjetovnog nazora. Imena Pavelić, Poljak, Rožić, Maraković, Grgec, Vilović, Nonca, Benac i. dr. kazuju, da bi »Kolo hrv. književnika« moglo doista da daje nešto snažnije, jače, nego li što je dosada dalo. S dosadanjim njegovim radom možemo biti potpuno — nezadovoljni.

Kroz tri godine rata obogatila su hrvatsku publicistiku razne prijevodne biblioteke. Rekord je postigla »Zabavna biblioteka«, koja će uskoro svojim prihodom da zida vlastitu palaču. Živi bez programa, izdaje

ono, što naše kevice rado čitaju, no u prekrasnom hrvatskom jeziku. »Svjetska knjižnica« (M. Kelović, Bakačeva ul. 4.) stekla je mnogo simpatija u krugovima Hrvata - katolika, razvila se je iz feljtona »Novina« i živi bez sistema kao i čitava hrvatska feljtonistika. Privilegij za pornografiju patentirala je »Merкурова knjižnica«, dok je moderniziranje Hrvatske u većem stilu preuzela »Moderna knjižnica«, »Prosvjetna biblioteka« i sarajevska »Odabrana«.

»Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti«, koja bi imala da bude prema nacrtu velikog Štroce kulturni centar, boluje na nestašici organizatora. Jedva se i znade zanju u širim krugovima inteligencije. Očekuju mnogo od njezinog novog odsjeka za umjetnost.

»Matica Hrvatska« bit će još dugo poprište bojeva »mladih« i »starih« ili da kažemo savremenije moderne katoličke in moderne framasunske. Grupa oko »Savremenika« otvorila je bubnjarsku vatru, da osvoji Maticu.

U »Društvu sv. Jeronima« osjeća se potreba reorganizacije kao i u slovenskoj »Družbi sv. Mohorja«. Govore da će društveni »Vijesnik« izlaziti pod posebnim imenom kao tjedna savremena revija — protuteža liberalnoj »Hrv. Njivi«.

Nezdrave književničke pojave — à la kokotsko U(zlikalo) Donadini ili uvijeni katolik A. B. Šivnić etc. — nijesu vrijedne ni da se registrira.

Matoševa Krobacija trpi, trpi od nesolidnosti, površnosti i megalomanije. Dokle će? — — — Traži se spasitelj u formi »ženidbene ponudbe« pod šifrom »Samoodredba«. Diskrecija zajamčena... J. S.

Rodin.

10. novembra 1917 je v Mendonu pri Parizu umrl Avgust Rodin, star sedeminsedemdeset let.

Še prav mlad je bil odšel iz Pariza v neki zavod v Beauvais; ker je bil nežen in občutljiv, je prestal mnogo žalega med tujimi in brezobzirnimi ljudmi. Štirinajstleten se je vrnil v Pariz. Najprej se je učil v neki mali risarski šoli. Med jedjo je delal, bral, risal; risal je med potjo na cesti, risal zgodaj zjutraj v Jardin des Plantes zaspane živali. Kadar je odpovedalo veselje, ga je silila k delu revščina. Potem je delal pri nekem dekoraterju, pozneje v Antverpnu in Bruslju.

Ko se je vrnil iz Belgije, se je pričelo njegovo veliko delo.

Njegovi učitelji so bili antika in katedrale, ne ljudje. Periodo, ko je postajal zrel, začinja »Mož s pokvarjenim nosom«. Ta portret je »Salon« l. 1864. zavrnil; kajti z brezobzirnostjo velike izpovedi, je nasprotoval Rodin zahtevam akademične lepote, ki je še vedno edina zapovedovala.

Kot vsemu življenju, sta prinesli francoska revolucija in romantika tudi upodabljači umetnosti novih smeri: zahtevo po novi, življenja polni umetnosti, ki naj požene tako iz srčne krvi posameznih umetniških osebnosti, kakor tudi iz najglobljih globočin ljudske duše vsakega posameznega naroda. Navidezno nezavisno od mednarodne in narodne smeri pa se križata dve struji v umetnosti 19. stoletja: prva — akademična — je še vedno mislila, da more uspevati le, če ostane naslonjena na umetnost preteklih časov in na-

rodov; druga pa je hotela, ne meneč se za stare smeri, vzrasti iz lastnih virov. Umetniki te struje niso hoteli biti vnuki, temveč sinovi narave.

Kar so že pred Rodinom nekateri poskušali, je izvršil on; kajti zastonj je dal Rude svoji »Boginji vstaje« divjo kretnjo in daljni krik; zastonj je ustvaril Barye svoje živali, »Plesu« Carpeauxa so se rožali. Vse je ostalo pri starem. Plastika je bila še vedno plastika modelov in alegorij; le ponavljanje par sankcioniranih kretenj.

In prišel je Rodin in je brezobzirno prelomil akademična pravila. L. 1877. je razstavil »Moža prvotnih časov«. Obdolžili so ga, da je vlil ta kip po naravi.

»Mož prvotnih časov« zaznamuje v Rodinovem delu rojstvo kretnje. Vzбудila se je v temi prvih časov in zdi se, da gre v svoji rasti skozi dalekosežnost tega dela kakor skozi stoletja, daleč čez nas naprej k tistim, ki pridejo. Ta kretnja se na široko odpre pri »Janezu Krstniku«, v njegovih govorečih rokah, širokem koraku tistega, ki čuti, da nekdo drugi prihaja za njim. Janez Krstnik je Rodinov prvi kip, ki gre; za njim jih pride še več: od »Meščanov mesta Calais« do veličastnega kipa Balsacovega.

Toda tudi kretnja stoječih kipov se razvija naprej. Zvijaja se sama v se kakor suh list, ki pade v jeseni z bukove veje na tla. Tako pri »Evi«: glava se globoko sklanja k rokam, ki so sklenjene na prsih, kakor da bi prisluškovala svojemu telesu, v katerem se budi skrivnostna bodočnost.

Pri svojih aktih se je Rodin vedno vračal k temu sklanjanju kipov samih v se, k temu napetemu prisluškovanju v lastno globočino. »Notranji glas« na spomeniku Victorja Hugoja je čisto zbran okrog svoje notranjosti, čisto upognjen po lastni duši.

Kip »Notranji glas« nima rok; kajti roka, ki sloni na rami koga drugega, ne sodi več tako k telesu samemu. Iz nje in iz predmeta, ki se ga dotika, nastane nekaj novega. To spoznanje je podlaga Rodinovim skupinskim kipom: figure so navezane druga na drugo, oblike se drže druga druge in se ne izpuste. Tako pri čudovitem kipu »Poljub«, dalje pri »Eternelle Idole«.

Monumentalno skupino »Porte de l'Enfer« je ustvarjal Rodin nad dvajset let. Središče teh vrat je »Misllec«: mož, zatopljen in tih, težak vsled slik in misli. Njegovo celo telo je ena sama lobanja, ki misli.

»Mož s polomljenim nosom« je Rodinov prvi portret. Že tukaj je dovršeno izveden njegov način upodabljanja portretov: iti skozi vse obraze enega obraza. V gubah, brazdah, v držanju celega telesa je izraženo vse življenje človekovo.

Pred desetimi leti je naročila argentinska republika pri Rodinu kip Clemenceauja za 100.000 frankov. Preden se je Rodin pripravil h končnemu kipu, je naredil več studij. Že pri prvi seji je izjavil Clemenceauju, da vsak človek spominja na kako žival. Za prvi poskus je upodobil Clemenceauja kot tigra. Med delom pa je prišel do spoznanja, da ima državnikova zagriženost obraznih potez bolj podobnost z buldogom. In tako je tudi naredil drugi portret. Toda Rodin še ni bil zadovoljen; mislil je, da mora biti njegov model mongolskega izvora. Ta domneva je bila tudi nekoliko prava; kajti Clemenceau je doma iz Vendée, kjer so se bili za časa Atila baje začasno udomili Huni in Tatari. Tretji kip je predstavljal torej Clemenceauja kot Kalmika. Tudi naslednji poskusi še niso zadovo-

ljili Rodina. Clemenceaujeva nevolja in nezaupnost sta bili že veliki. In ko mu je pokazal Rodin končni kip, se je Clemenceau močno raztogotil. Ni dovolil, da bi prišla taka grdoba v javnost. In maščeval se je nad Rodinom še sedaj ob njegovi smrti: Rodina niso pokopali na narodne stroške. —

Rodin pomeni vrh francoske plastike. S svojimi deli je dosegel višek v podajanju vzrojenega človeškega življenja. Telo je pri njem služabnik duše. Ravnotežje med telesom in dušo je razdril in ustvaril novo harmonijo, ki nas vodi pred nove probleme. Velika množica jih je, pravi Rainer Maria Rilke v svoji lepi knjigi o Rodinu, ki se zbirajo okrog Rodina. Toda bila bi dolgotrajna in težka naloga, ko bi jih hoteli naštet. Pa tudi ni potrebno; kajti zbirajo se okrog imena, ne pa okrog dela, ki je zrastle daleč čez glas in mejo tega imena in je postalo brezimno, kakor je brezimna planota ali morje, katero ima ime le na karti, v knjigi in pri ljudeh, v resnici pa je le širjava, premikanje in globokost.

Ivan Dornik.

Obrazilo -ije in -jan v krajnih imenih.

Svoje dni je »Dom in Svet« prinašal razpravice o krajnih imenih od p. Ladislava Hrovata. Bile so zelo zanimive, a po večini ponesrečene. Tudi Viktor Steska ni bil srečen pri razlagi Borovnice in Štange (»Dom in Svet« 1914, 346 sq.). Blizu Gradca proti severu je vas Stangersdorf; naslonjeno je ime sicer na nemško besedo Stange, toda prvotno ime vasi se je glasilo: S t a n i g o i s d o r f, torej tiči v imenu staro osebno ime Stanigoj. Tako bo menda tudi v Štangi tičalo osebno ime Stanigoj, ne pa: Štanta = sv. Anton!

Dovolite tudi meni nekaj pripomb h krajnim imenom, in sicer takih, ki se tvorijo z obrazilom -ije in -jan. Ti dve obrazili moramo dobro ločiti.

Oglejmo si najprej obrazilo -ije! S tem obrazilom izvedene tvorbe so skupna imena ali kolektivniki in kot take zahtevajo vedno le **edninske oblike!** Natika se na samostalnike in pridevnike, zlasti na rastlinska imena. Ker obrazilo -ije napravlja iz samostalnikov in pridevnikov skupno ime, je jasno, da se nikdar ne natika na osebna imena.

Torej: breza — Brezje, bič — Bičje, bor — Borje, brin — Brinje, cer — Cerje, dob — Dobje, gaber — Gaberje, hrast — Hrastje, javor — Javorje (zanimivo je, da narod govori: iz Javora, proti Javoru, za Javorom od Javor, toda: iz Javorja, proti Javorju, za Javorjem od Javorje. Pospnemajmo ga!), srobot — Srobotje, smreka — Smrečje, trn — Trnje itd. Preko pridevnika na -ov imamo: Bukovje, Bezovje (bez m. = bezeg), Bezgovje, Borovje, Hruševje itd.

Narod je tuintam že pozabil na razloček med pridevnikom, napravljenim z obrazilom -ij, zdaj -ji (raca in rak: račji, račjega) in samostalnikom z obrazilom -je ter sklanja n. pr. Dobje, Dobjega, iz Dobjega, iz Hrastjega, iz Prežganjega, iz Trebnjega, iz Hudenjega itd., kakor da bi bili to pridevniki.

Kakor obrazilo -ije, tako tvori tudi obrazilo -jan krajna imena. Obrazilo -jan zahteva vedno le množinske oblike.

Z obrazilom -jan izvedena imena so naseljeniška ali stanovniška imena. Tako n. pr.

Smerjane pri Grosupljem (smer = brin v Kranjski gori je smrinje — brinje!), torej ne Smerjene, kakor piše Catalogus Cleri za ljubljansko škofijo (1916, 121), ne Lipljene, marveč Lipljane. Dalje imamo pri Medvodah Goričane, to so prebivalci na Gorici itd. V rodilniku pa prihaja -an zopet na dan, n. pr. Cerklje: iz Cerkljan, Dvorje: iz Dvorjan, Gorje: iz Gorjan itd. Ne da se tajiti, da te stare oblike že tudi izginjajo. Skušajmo ohraniti to častljivo starino!

Primeri: dolec (dol + ec = mali dol): Dolčane (na Koroškem); Mejreče (mej-rek-jane od medreka ali Mejreka, primeri Medvode na Gorenjskem), iz Mejreč, proti Mejrečam ali Merečam, kakor narod izgovarja. Mejreče torej ne bodo Mejrečeje (Cat. Cleri 1916, 128); Senožeče na Notranjskem (senožet-jane); Laže pri Senožečah (lazjane) Šembije pri Trnovem na Notranjskem (Šembid = Šentvid = sv. Vid, torej Šembid-jane). Prebivalci na Čelu, t. j. na gorskem robu, so Čeljane ali Čelje, proti Čeljam, torej napačno Cat. Cleri (l. c. 130): Čele in tedaj tudi ne Cvible (vas pri Trebnjem na Dolenjskem), marveč Cviblje (cviba = sviba = dren). Zapuže med Radovljico in Begunjami menda ne bodo Schnecken Dorf, kakor so Nemci krstili to vas, češ, da se koté za vasjo sami polži, marveč ime je izvedeno od besede polza f., to je kraj, kjer zemlja polzi, kjer se zemlja usaja, torej Zaplaz, kakor ga imamo pri Čatežu ob Zaplazu (za-polz-jane, Zapolže, Zapovže, Zapuže). Na Goriškem je vas Moša, iz Moše, v Moši; pri Smledniku so Moše, iz Mošan, v Mošah, in pri Radovljici so Mošnjje, proti Mošnjam.

Josip Švigelj.

Drobiž.

Novejše napake slovenskega sloga.

Naš sedanji slog ni tako čist, kakor je bil za Levstika in njegovih učencev (nekako med l. 1858. in 1895.). Temu pa se ni čuditi, če pomislimo, kakšne spremembe so se godile v pismenem jeziku, odkar je nastopila moderna. Moderna je eterični pismeni jezik Levstikove šole zamenjala z živo, resnično govorico, v kateri je pa poleg lepih domačih posebnosti tudi nekaj tuje primesi. Tako se je zgodilo, da je marsikak pisatelj šel predaleč in je začel iz ljudske govorice na novo sprejemati stare germanizme, ki jih je naš pismeni jezik že pred 100 leti zavržel. Poleg tega pa je nastopila še druga sprememba. Po francoskem zgledu je moderna po trópu ustvarila nov način izražanja, ki je imel za ves jezik velike posledice. Tu pa se je primerilo, da pisatelji v novi frazeologiji in v novem slogu niso ustvarili vsega po slovenskem prajeziku — kakor bi bili morali —, temveč so prevedli marsikaj dobesedno po francoščini ali nemščini, s čimer zopet ne moremo biti zadovoljni. Tako se je med mnogimi dobrimi tvorbami pojavilo tudi nekaj takih, ki jih s slovenskega stališča ne moremo odobravati.

Tako bi bilo želeli, da bi se odpravile med drugim sledeče tuje posebnosti:

I. **Raba prislovnega določila načina.** Po francoskem rabimo tak prislov v tožilniku ali semtertja v rodilniku,

kar je zoper svojstvo slovanskih jezikov, ki ne trpe mrtvih delov v živem organizmu jezika. To rabo je uvedla moderna, najbrže Cankar, ki take oblike jako pogosto piše. Navedimo nekaj zgledov iz boljših pisateljev!

Iv. Cankar: Stal sem na hribu; ne stal, klečal sem na kolenih, pesti uprte v tla, glavo sklonjeno. Slovenskemu čutu se upira ne le tožilnik, temveč tudi pasivna oblika. Drug zgled: Tako sem nastopil to križevo pot: glavo pokonci, v solncu obraz. Ali: Ob zglavju je sedela soseda; zavita v dolgo ruto, v roki molitvenik in molek.

Župančič: In — obraz na tleh — sem čutil v srcu za nekrivdo kes (Samogovori, 43). In, batjuška, dekleta! Levico v škafo, desnico v pas, tako pod zoro pod večer tja v breg (Samog. 35). Brate moj, če se boš dolgo okleval, drugi bo, šopek za trakom, prepeval.

Sardenko, Šotor miru: Čez deželo šel je majnik, kito cvetja za klobukom (str. 5). Knjiško v roki — kakor vedno — čitela je v senčni uti (19). Šibko palico na rami, drobno knjiško na kolenih, čakal je (22). Materena ustnih prošnja, deca v licih radost žarno; a možje ob tesnem pasu meč in nož za pot nevarno (23) itd.

Lovrenčič: Pomlad je cvetela: solze v očeh sem jo gledal in težko misel v srcu (Očenaš).

Francosko rabo naj nam pojasni nekaj zgledov iz Izidorja Cankarja, Gruda umira: In v tej nevarni noči se je Mathurin, glavo težko od krvi, mučil s čolnom... (str. 183). V izvorniku čitamo dobesedno: Et dans cette nuit dangereuse, Mathurin, déjà en proie au mal qui le guettait, la tête lourde de sang... Ali: Kadar se je na večer, srp obešen preko gole roke, oziral po redéh (129), izvornik: Quand, à la tombée du jour, la faucille pendue à son bras nu, il regardait les javelles itd.

Slovenski izražamo to z glavnimi stavki ali z deležnikom ali v kakem sklonu s predlogom. Nekaj zgledov!

1. V prirednih stavkih je n. pr. lepo prevzel Izid. Cankar: Marie-Rose, les deux points sur les hanches, remuant sa petite tête...; slov. prevod: Marija-Roza si je uprla obe pesti v boko in je odkimavala s svojo drobno glavo (10). Enako: Il hésita un moment, les sourcils froncés, le regard attaché à terre; slov.: Stisnil je obrvi, uprl oči v tla in se za hip še obotavljal.

2. Z deležnikom je lepo prevzel Cankar n. pr.: L'infirmes buvait lentement, les yeux vagues devant lui, songeant peut-être à la chasse qu'il avait aimée, lui aussi — Pohabljenec je počasi pil in, motno strmeč predse, morda sanjal o lovu, ki ga je tudi on ljubil svoj čas (20). — Tako so pisali radi naši starejši pisatelji, n. pr.: Upal sem, da morda ravno »Zvona« glas vzdrami pesnika (S. Jenka), kateri je sedel kakor Ahilej pri šatorih, molčeč, križem roke držoč, in — tudi ne čisto brez grenkosti v junaškem serci (Stritar, Zvon I.). Komur

je pa deležnik zoprn, naj rabi stavek, kakor izraža n. pr. Kraigher v zadnjem Zvonu (1918, 3) isto predstavo: Mira stoji pri oknu. Roke ima na hrbtu prekrižane, ziblje se v bokih itd.

3. Rabiti smemo tudi kak sklon s predlogom, **nikoli pa ne golega tožilnika ali rodilnika**. Dobro je n. pr. prevel Cankar: Le paysan se courba, et... ses bras relevés, sa tête enfoncée dans la moisson molle... = Kmet se je takoj sklonil in je... z dvignjenimi rokami, potopivši glavo v mehko listje, odšel po stezi (10). Neslovenski je rodilnik brez predloga, n. pr.: La main commença un signe de croix, et l'homme s'abattit, la bouche encore ouverte. Cankar: Roka je poskusila napraviti križ in mož se je zgrudil odprtih ust (pravilno: z odprtimi usti!) ob deskah čolna (184). Tak stavek smo brali v zadnji številki Doma in Sveta (1917, 305) v Lovrenčičevi pesmi »Kreku«: Našli so ga mrtvega široko razpetih rok, visoko izbočenih prsi, v nebo strmečih oči (pravilno: z razpetimi rokami, z izbočenimi prsi itd.). Da so bili časih nemogoči stavki, kakor n. pr. stavek Iv. Cankarja: Ob zglavju je sedela soseda, v roki molitvenik in molek, nam priča vsa starejša pisava; prim. Erjavčev stavek: Ko pogledam kvišku, vidim prijatelja pred sabo, z gorjačo v rokah in s torbico prek rame (Ena noč na Kumu).

Romanskega izvora so tudi napake, kakor: oko v oko, korak za korakom, roko v roki, ramo ob rami, bok ob boku in podobna rekla, ki se rabijo z neslovanskim tožilnikom.

Namesto oko v oko (prim. Finžgar, Naša kri, 72: Niso še potekle tri ure, kar sem govoril z njim oko v oko kot zdajle z Vami; Gregorčič: Le semkaj k meni sedi, oko v oko mi gleda) je slovenski **iz oči v oči**, prim. Pleteršnik: iz oči v oči pogledati, iz oči v oči povedati itd.

Namesto korak za korakom (prim. francosko: pas à pas, ital. passo a passo, odtod nem. Schritt für Schritt) je slovenski: **korakoma**, stopnjema, po stopnjah in podobno.

Rêkel, kakor roko v roki, ramo ob rami itd. pa doslovno ni mogoče prevesti, kakor noben jezik ne more vsake tuje fraze dobesedno izraziti; dovolj je, da se zadene pomen. Tako bi nam. roko v roki, ramo ob rami opisali: skupno, složno, v zvezi in pod.; n. pr.: Zavezniške čete so se skupno z nami borile. Časih je treba podobna rekla še drugače opisati. Cankar n. pr. prevaja dobesedno: Il étendit le bras, et, à tâtons, saisit l'arrière d'un bateau qu'il rangea bord à bord = Iztegnil je roke in otipal zadnji konec nekega čolna ter ga pritegnil, bok ob bok, k svojemu (str. 185, enako str. 118); bolje morda: v štríc ali podobno. (Dalje.)

Dr. A. Breznik.

Filozof.

Nadporočnik dr. Skalat je došel šele včeraj na fronto, zato je gospode poznal še komaj po imenu. Sicer pa se ž njim tudi nihče ni posebno pečal: v prostih urah jih je sedela večina pri dolgi mizi in so s stotnikom na čelu v štirih, petih gručah kvartali, dvoje, troje jih je stalo vedno pred zemljevidi na stenah in ugibalo položaj, še drugi so pisali pisma ali čitali.

Ravno je bil tudi on z drobno pisavo izpolnil vojno dopisnico in že hotel stopiti k mlademu poročniku ob steni, ko so se vrata odprla in se je prikazal med njimi visok, silno bradat nadporočnik z lovsko torbo čez rame in karabinko v roki.

Kakor bi počilo, se je razlegel en sam smeh po sobi.

»O, Turba! Koliko si jih danes?«

»Samo dva,« je nevoljno zarenčal došlec. »Prehladno je menda, pa jim ne diši iz brlogov.«

Medtem je obesil torbo in puško na klin in sedel zraven Skalata.

»Kaj si bil na lovu?« ga je vprašal ta nekoliko začuden.

»Bil!«

»Pa kako? Saj ni divjačine.«

»Oho, pa še koliko! Nekaj zajcev, še največ pa severnih medvedov!«

»A ti misliš one tam?« se je nasmehnil Skalat. »Toda čemu potem torba?«

»Turba pravi, da radi ,stila'. Radi ,iluzije' takorekoč!« je z glasnim smehom pojasnil debel poročnik, ki je na nasprotni strani stojé igral šah.

»Tako je!« je modro potrdil Turba. »Iluzija — to je pravi izraz! Brez torbe in z navadno vojaško puško bi imel občutek, bi se mi zdelo, da takorekoč ubijam. Čim pa začutim to zvesto malho, dar moje matere, čez rame in v roki to staro cev, podedovano še po rajnkem očetu, sem lovec in nič drugega — lovec, kakor sem bil že najmanj petnajst let sem redno vsako nedeljo popoldne. Ampak zaraditega me ne smeš imeti za nedeljskega lovca, novi prijatelj: čez teden le utegnili nisem; a kar mi pride pod oko, je prav gotovo moje, celo veverica.«

»To vse razumem,« se je nasmehnil Skalat z nasmehom človeka, ki še ni prav vajen teh stvari. »Toda tega ne razumem, da ti je to kaka posebna, rekel bi nedeljska zabava. To delaš tu vendar lahko vsak dan.«

»Kaj? Tega res ne razumeš?« se je delal oni, tembolj poudarjajoč začudenje, ker je opazil, da ga zdaj poslušata tudi že nekaj sosedov. »Kako bi ti razložil, duša nedolžna? Recimo, da bi ne nosil puške samo lovec, nego tudi zajci, srne in divje koze ter bi moral biti vedno pripravljen, da ti prifrči krogla mimo ušes, pa bi se moral z vso opreznostjo plaziti od drevesa do grma — to bi bil potem — razumeš — boj in ne več lov. Tako je tudi tu ves teden. Ob nedeljah popoldne pa se je med nami in sovražniki udomačila že takorekoč stalna navada, da si molčé dovoljujemo nekako premirje: takrat — od kakih dveh do šestih popoldne — moreš skoro brez skrbi malo iz luknje po krompir na bližnjo njivo ali celo samo takorekoč malo na spregled. Jako žal bi mi bilo, radi nas samih seveda, če bi bil ravno jaz kriv, da bi se ta lepi običaj zopet izgubil. Toda v tem tiči tudi glavni čar mojih lovskih pohodov: priplaziti se moreš ne samo izven naših vrst, nego takorekoč naravnost mednje, da ti vragi še niti ne sumijo, ali ni prišla krogla od te strani. In zato tudi, če je le mogoče, pogodim rajši oficirja, ne glede na to, da je zanj patrone malo manj škoda. Tako opažam vedno isto: ko se je predmet moje posebne pozornosti zvrnil — da jo ima ravno v sredi glave, jamčim z vso svojo lovsko častjo — in sem jaz tudi že za petim, šestim drevesom ali grmom, tedaj pogledajo oni tam sicer najprej sem čez; potem pa jih zmeša dim moje puške,

ki je medtem seveda še dalje proč od mene, da očitno ne vedo, kaj bi si mislili. Nato počakam še malo, da se lotijo »ranjenca«, in tako jo na varnem poberem naprej. Verjemi, da mi preide popoldne naravnost bliskoma in da je ta lovska »senzacija« najmanj enakovrstna oni, če imaš posla z živalsko divjačino. Tako je, prijatelj: vojska je vojska, lov je pa lov — ,eno je delo, drugo pa zabava«, je rekel Janoš.»

Zdaj ga je poslušalo že vse in vse se je glasno zasmejalo. Stotnik pa je rekel:

»Saj vedno pravim, da je naš Turba pravzaprav filozof.«

»Gospod stotnik, pokorno prosim: nedeljski filozof!« se je muzal počesčenec.

Ivo Šorli.

Misli.

1. Omikani Slovenci! Učite se od Hrvatov patesitične slovenščine. A Hrvatje naj se uče od vas realne hrvaščine.

2. Tudi to je treba povedati v teh naših dneh: Jugoslovani imamo renesančno slovstvo, ki nadkriljuje nemško, imamo Kristijado, ki je starejša od Mesijade.

3. Nismo nacija, dokler nimamo jugoslovanske nacionalne igre.

4. Umetnost Meštrovičeva me je preverila, da smo elementarno umetniški in samostojen narod. Naša drama naj bi bila sinteza grški maski analogne groteske in čuvstva, ki ga diha slovanski krščanski mit.

5. Tri dokaze imam, da je Koželj dobesedno kopiral predloge za svoje ilustracije v Mohorjevih knjigah. Ali plačuje Mohorjeva družba rokodelstvo?

6. Veliko naših mladih oblikujočih umetnikov žalibog ne pozna grške mitologije.

7. Ali se je kdaj bralo, da bi bili praznovali Oton Župančič, Ivan Cankar in F. S. Finžgar petindvajsetletnice svojega pisateljevanja? Zato pa jo je praznoval Engelbert Gangl v mladinskem listu »Zvonček«. (Stran 152, 1917.)

8. Pol ure sem tolmačil drugošolcu slovensko prozodijo. Čez pol ure mi je pokazal svojo prvo pesem:

V jasticah trdih Jezus leži,
nebeška mu mati pri jastih stoji.
Pastirci ga molijo prelepo:
»O Jezus, po smrti daj sveto nebo!«

Rekel sem, da je dobro in naj prepíše. In je res prepisal in popravil tretji verz: »Pastirci ga molijo tak prelepó«. Pa recite, da teorija ne ubija!

9. France Bevk! Simpatičen deček. Ampak zakaj je moral za mojo »Dve sliki iz slovenske moderne« zmašiti »Dve sliki iz nemške moderne«?

10. Tudi Jože Lovrenčiča sem vesel. Pa prav zato povem: Prav nič mi ne imponira njegov novi izraz »nažličiti se«. Vidim široka usta, duha pa ne!

11. Dr. Cankar je resnico povedal. Našim upodabljačim umetnikom je treba strožje kritike. Pa tudi mecenatske naklonjenosti.

12. Gledišča nimamo, opere nimamo, bibliografičnega lista nimamo, narodne centralne biblioteke nimamo. — Gospodje! Naštejmo rajši, kaj že imamo!

13. Tudi to je treba povedati, da so na Brezjah imenitne orglje. Skromnemu slovenskemu pevcu dovolj, da zasniva simbol.

14. Samo bolehava karikatura je neokusna. Prava in zdrava robotost pa je kakor pelin pokvarjenemu želodcu. Poživi, ozdravi.

15. Najtežje je umetniku gledati z lastnimi očmi.

16. Ubijte literaturo, ubili ste narod.

17. Nemška romantika ni oplodila le Wagnerja, temveč tudi Bismarcka.

18. Nikoli ne more moški umetnik ženski dovolj natančno opisati ženskega obraza. Vzrok, se mi zdi, je to, da moški umetnik nikoli ne ljubi ene same ženske.

19. Študiral sem govor svojih otrok od petega meseca do tretjega leta. Imam besednjake tega jezika z malim oblikoslovjem in približno sto izrazi. Zdi se mi, da bi mogel napisati iz tega besednega zaklada najlepšo umetnino, čudovito pravljico. Pa je hudo, da nisem še prodril v duha prave, edino otrokove pravljice.

20. V velikih časih ni besede. Beseda je spomin tega, kar je prešlo, ali pa prorokba tega, kar bo prišlo. Imamo pesnike! Zato še ni prišel naš veliki čas. Ali pa je že prešel?

21. Starejšo slovensko ljudsko igro je ožigosal moj prijatelj, ki je posebljena pikrost, tako: Pet dekaigramov pesimističnega sentimentalizma, pol kile anzengruberske komike, devet gramov Mosenthalove tehnike, tri miligrame poezije, pet centov alpskega in nemškega miljeja, tri narodne pesmi, deset krepkih »pri moji duši« in en naroden »živio« — v štirih aktih.

22. Tudi Slovenci imamo svoj ruski polglasnik. Nepotrebno in v nemškem duhu rabljeno nenaglašeno osebno zaime!

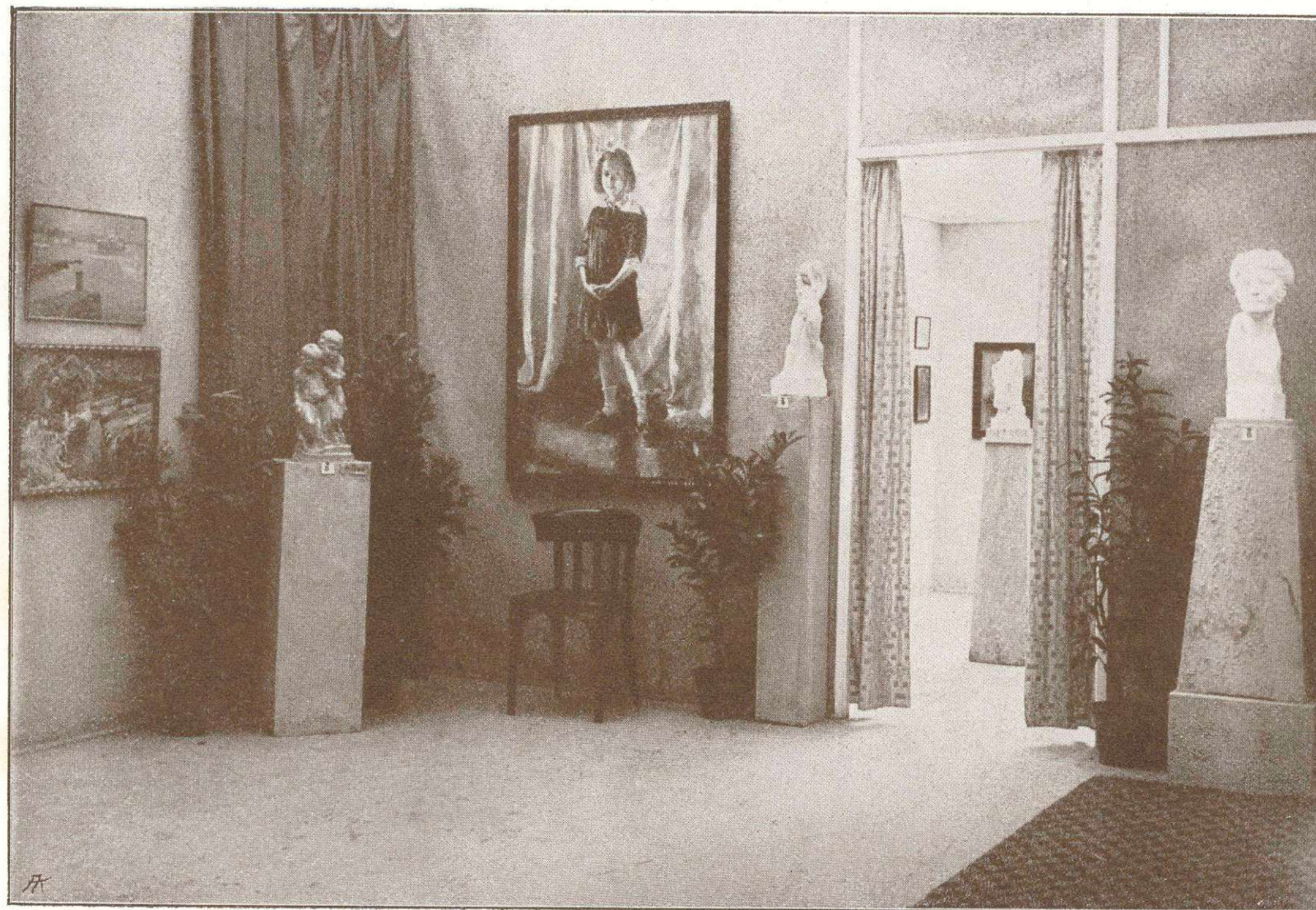
23. Prava umetnina ni ne pristransko tendenciozna, ne pohujšljiva. Pohujšljive in tendenciozne leposlovne knjige so le tiste, ki vsebujejo snov, katere umetnik ni predelal absolutno umetniški.

Ivan Pregelj.

V. Hynais: Portret Janeza Šubica.

Iz XIV. slovenske umetnostne razstave.